

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TİCARET SAVAŞLARI ve KORUMACI POLİTİKALARIN

TÜRKİYE AÇISINDAN ANALİZİ

Büşra Leyla UZUNOK

MALİYE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Alparslan UĞUR

KIRIKKALE-2021

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TİCARET SAVAŞLARI ve KORUMACI POLİTİKALARIN

TÜRKİYE AÇISINDAN ANALİZİ

Büşra Leyla UZUNOK

MALİYE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Alparslan UĞUR

KIRIKKALE-2021

KABUL-ONAY

BÜŞRA LEYLA UZUNOK tarafından hazırlanan “TİCARET SAVAŞLARI VE KORUMACI POLİTİKALARIN TÜRKİYE AÇISINDAN ANALİZİ” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER Enstitüsü MALİYE Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Alparslan Uğur

Maliye Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Alparslan Uğur

Maliye Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Eda Yeşil Balıkcıoğlu

Maliye Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Özgür Emre Koç

Maliye Anabilim Dalı, Hitit Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 18/06/2021

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Unvanı Adı SOYADI

..... Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Büşra Leyla UZUNOK

18/06/2021

ÖZET

TİCARET SAVAŞLARI VE KORUMACI POLİTİKALARIN TÜRKİYE

AÇISINDAN ANALİZİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Alparslan Uğur

Haziran 2021, 131 sayfa

Yaşadığımız dünyada, her ülke gereksinimlerini tek başına karşılayabilecek kaynağa sahip değildir. Asırlardan beri ülkeler arasında mal ve hizmet değişimi gerçekleşmiş, dış ticaret her zaman önem arz etmiştir. Serbest dış ticaret ve bu dış ticaretin nasıl olması gerektiği, her ülkenin dış ticaretten kazançlı çıkmayı istediği faydacı yaklaşım dış ticaretten beklenen temel hedef olmuştur. Ancak dünyada meydana gelen krizler, sosyal, siyasi, askeri sebepler, küresel salgın hastalıklar vb. nedenler sonucunda birçok gelişmiş ülkenin dış ticaret politikasında korumacılığın sinyalini veren uygulamalar yer almaya başlamıştır. Birçok ülke gümrük vergisi oranlarında düşüşe gitmiştir. Ülkeler, yerli sanayisini güçlendirmek, içerideki ekonomisini dışarıda oluşabilecek tehlikelerden korumak istemektedir. Korumacılığa ilişkin politikaların uygulamasını görebileceğimiz ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye, küreselleşmeyle gelişen serbest dış ticaretin beraberinde getirdiği birtakım olumsuz durumlardan nasibini almış ve korumacı birtakım müdahalelere girişmiştir. Bu anlamda, e-ticarette ilave gümrük vergisi uygulamaları, damga vergisi gibi uygulamalar, yerli para biriminin değerine ilişkin içinde bulunduğumuz kur savaşları bunlardan birkaçıdır. Ticaret savaşları ve artan gizli korumacılık çağımızı etkisi altına almıştır. Her ülkenin refahını en yükseğe taşımak istemesi, kaynakların sınırlı olması, ekonomik manada büyüme isteği dünyayı ticaret savaşlarının sahnesi haline getirmektedir.

Günümüzde yaşanan ticaret savaşlarının perde arkası, yeni ekonomik dengelerin değişeceğinin sinyalini veren birçok ülke ve bu ülkelerin Türkiye ile kıyası incelenecek, artık adına gizli korumacılık denen yeni korumacılığın Türkiye'de nasıl vuku bulduğu çalışmamızın temelini oluşturacaktır. Çalışmada artan ticaret savaşlarının ülkelerin sözde ticarette serbest politikayı savunmakta iken gerçekte ise korumacılığa yönelik uygulamalarına yer verilecektir. Türkiye açısından seçilmiş birkaç ülke ile kıyaslanarak analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ticaret Savaşları, Yeni Korumacılık

ABSTRACT

TERMS OF TRADE WARS AND PROTECTIONIST POLICIES

Kırıkkale University

Graduate School of Social Sciences

Department of Finance, Master's Thesis

Supervisor: Alparslan Uğur

June 2021, 131 pages

In today's world, not every country has the resources to meet its needs by itself. Goods and services are happened between countries since centuries, foreign trade can be important every time. For centuries, there has been exchange of goods and services between countries, foreign trade has always been important. Free foreign trade and how this foreign trade should be, the utilitarian approach that every country wants to gain from foreign trade has been the main expected from foreign trade however crises occurring in the World, social, political, military reasons, global epidemic diseases and so on. As a result of these reasons, practices that signal protectionism started to take place in the foreign trade policies of many developed countries. Many countries have reduced their customs duty rates. Countries want to strengthen their domestic industry and protect their domestic economy from the dangers that may occur outside. Turkey is among the countries where you can see the implementation of state policies related to this protectionism. Turkey has received its share of negative situations in emerging free trade brought about by globalization and entered into a series of protectionist intervention. In this sense, additional customs tax applications in online commerce, applications such as stamp tax, currency wars we are in regarding the value of the local currency are some of them. Trade wars and increasing covert protectionism have taken over our age. The desire to maximize the prosperity of each country, its limited resources, and the desire to grow economically make the world the scene of trade wars.

Behind the scenes of today's trade wars, many countries signalling that new economic balances will change and Turkey competition with these countries will be studied in this thesis. In the study, while countries of increasing trade wars defend free policy in so called trade, in reality, practices towards protectionism will be included. In this study, comparison analysis will be done with a few selected countries in terms of Turkey.

Key Words: Turkey, Trade Wars, New Protectionism

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının başlangıcından itibaren değerli bilgilerini benimle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını sunan, gelecekteki meslek hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm saygıdeğer danışman hocam; Doç. Dr. Alparslan Uğur’a teşekkürü borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamda beni bu günlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen bu hayattaki en büyük şansım olan annem Ayfer, babam Selçuk ve kızkardeşim Begüm’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET KAVRAMI, DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK

1.1. Dış Ticaretin Tanımı.....	3
1.2. Dış Ticaretin Nedenleri.....	4
1.3. Dış Ticarete Mali Kavramlar.....	4
1.3.1. Ayırma İlkesi.....	4
1.3.2. Transfer Fiyatlandırması.....	5
1.3.3. Vergi Rekabeti.....	5
1.3.4. Vergi Cenneti.....	5
1.3.5. Tobin Vergisi.....	6
1.3.6. Subvansiyonlar.....	6
1.3.7. Çıkış Ülkesinde Vergilendirme.....	7
1.3.8. Varış Ülkesinde Vergilendirme.....	7

1.3.9. Çifte Vergileme.....	7
1.4. Dış Ticaretin Sınıflandırılması.....	8
1.4.1. Normal Ticaret.....	8
1.4.2. Bağlı Ticaret.....	8
1.4.3. Sınır Ticareti.....	8
1.4.4. Serbest Bölgeler.....	9
1.5. Dış Ticaret Politikaları.....	10
1.5.1. Serbest Dış Ticaret Politikaları.....	10
1.5.2. Korumacı Dış Ticaret Politikaları.....	11
1.5.3. Dış Ticaret Politikasının Hedefleri.....	12
1.5.3.1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma.....	12
1.5.3.2. Ekonominin Liberalleşmesi.....	12
1.5.3.3. Kendi Kendine Yetebilmek (Otarşı).....	13
1.5.3.4. Hazineye Gelir Sağlanması.....	13
1.5.3.5. Piyasa Aksaklıklarının Giderilmesi.....	13
1.5.3.6. İç Ekonomik İstikrarın Temini.....	14
1.5.3.7. Uluslararası Piyasalarda Tekel Gücünden Faydalanmak.....	15
1.5.3.8. Geniş Piyasa Hacmi.....	15
1.5.3.9. İç Ekonomideki Ürün Fazlasına Pazar Sağlama.....	15
1.5.3.10. Dış Rekabetten Korunmak.....	16
1.6. Dış Ticarete Korumacılık ve Nedenleri.....	16
1.6.1. Ulusal Savunma.....	16
1.6.2. Bebek Sanayilerin Korunması.....	17
1.6.3. Dampinge Karşı Koruma.....	17

1.6.4. Stratejik Dış Ticaret Politikası.....	18
1.6.5. Ödemeler Bilançosu Dengliğinin Temini ve İstihdamın Artırılması.....	18
1.6.6. Uluslararası Pazarlarda Başarının Artırılması.....	19
1.6.7. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi.....	19
1.6.8. Yerli Pazarlık Gücünü Artırmak.....	19
1.6.9. Kıt Bir Üretim Faktörünü Korumak.....	20
1.6.10. Sosyal, Siyasi ve Askeri Sebepler.....	20
1.6.11. Adil Ticaret veya Koşulların Eşitlenmesi.....	21
1.7. Dış Ticarete Yeni Korumacılık Araçları.....	22
1.7.1. Gümrük Tarifeleri.....	22
1.7.1.1. Etken Dış Koruma.....	22
1.7.1.2. Optimum Gümrük Tarifesi.....	23
1.7.2. Yeni Korumacılıkta Kullanılan Araçlar: Tarife Dışı Engeller.....	23
1.7.2.1. Standartlar Koyma.....	23
1.7.2.2. Gönüllü İhracat Sınırlamaları.....	23
1.7.2.3. Damping-Anti Damping.....	24
1.7.2.4. Dengeleyici Vergi.....	24
1.7.2.5. İthalata Ek Vergi Konulması.....	24
1.7.2.6. Dolaylı Vergiler.....	25
1.7.2.7. Döviz Kuru Politikası.....	25
1.7.2.7.1. Döviz Kontrolü.....	26
1.7.2.7.2. Çoklu Kur Sistemi.....	27
1.7.2.8. İhracat Vergileri.....	27
1.7.2.9. İthalat Teminatları.....	27

1.7.2.10. Ayırıcı Devlet Satın Alımları ve Ticaretin Devlet Eliyle Yapılması.....	28
1.7.2.11. İdari ve Teknik Engeller.....	28
1.7.2.11.1. Menşe Kuralları.....	29
1.7.2.11.2. İthalat Lisansları.....	29
1.7.2.11.3. Sevk Öncesi İnceleme.....	30
1.7.2.11.4. Ticarete Teknik Engeller.....	30
1.7.2.12. İthalat Yasakları.....	30
1.7.2.13. İhracat Teşvikleri.....	31
1.7.2.14. Kotalar.....	31
1.7.2.14.1. İthalat Kotaları.....	31
1.7.2.14.2. İhracat Kotaları.....	32
1.7.2.15. Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi.....	32
1.7.2.16. Yerli Katkı Oranları.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARETİNİN SERBESTLEŞMESİ BAĞLAMINDA SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ DİŞ TİCARETİN İNCELENMESİ

2.1. Dünya Ticaret Örgütü.....	34
2.1.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Faaliyetleri.....	34
2.1.2. Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Küresel Ekonomi.....	35
2.2. Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	36
2.2.1. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	37
2.2.2. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dış Ticarete Etkileri.....	37
2.3. Serbest Dış Ticaretin Seçilmiş Ülkelerdeki İncelenmesi.....	38

2.3.1. Türkiye.....	38
2.3.1.1. Türk Dış Ticaretinin Tarihsel Gelişimi.....	38
2.3.1.1.1. 1923-1929 Dönemi.....	39
2.3.1.1.2. 1930-1950 Dönemi.....	41
2.3.1.1.3. 1950'ler Liberal Politikalar.....	43
2.3.1.1.4. 1961-1979 Dönemi.....	45
2.3.1.1.5. 1980-1990 Dönemi.....	47
2.3.1.1.6. 1991-1999 Dönemi.....	48
2.3.1.1.7. 2000-2014 Dönemi	49
2.3.1.1.8. 2015-2020.....	51
2.3.1.2. Türkiye'nin Serbest Bölgelerine İlişkin Analiz.....	52
2.3.1.3. Türkiye'de Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükümlülükler.....	56
2.3.1.3.1. Gümrük Vergisi.....	56
2.3.1.3.2. Katma Değer Vergisi.....	56
2.3.1.3.3. Özel Tüketim Vergisi.....	57
2.3.1.3.4. Damga Vergisi.....	57
2.3.1.3.5. İthal Harcı.....	57
2.3.1.3.6. Tek ve Maktu Vergi.....	58
2.3.1.3.7. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu.....	58
2.3.1.3.8. Çevre Katkı Payı.....	58
2.3.1.3.9. Tütün Fonu.....	58
2.3.1.3.10. Toplu Konut Fonu.....	59
2.3.1.3.11. Ek Mali Yükümlülükler.....	59

2.3.1.3.12. Destekleme Fiyat İstikrar Fonu.....	59
2.3.1.3.13. Kültür Bakanlığı Kesintisi.....	59
2.3.1.3.14. TRT Bandrol Vergisi.....	60
2.3.2. Çin.....	60
2.3.3. İngiltere.....	63
2.3.4. ABD.....	64
2.3.5. Japonya.....	67
2.3.6. Almanya.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL TİCARETTE KORUMACILIK TRENDİ VE KORUMACI POLİTİKALARIN TÜRKİYE AÇISINDAN ANALİZİ

3.1. Dış Ticarete Yeni Korumacılık Akımı.....	71
3.1.1. ABD’de Yeni Korumacılık.....	73
3.1.2. Korumacılık Geri Mi Geliyor?.....	73
3.1.3. Günümüz Korumacılık Önlemleri.....	75
3.2. ABD-Çin Ticaret Savaşları.....	78
3.2.1. ABD-Çin Ticaret Savaşının Kur Boyutu.....	80
3.2.2. ABD-Çin Ticaret Savaşının İstihdama Etkileri.....	82
3.2.3. ABD-Çin Ticaret Savaşının Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi ve Olası Senaryolar.....	82
3.2.4. Kripto Paralar ve Ticaret Savaşları Açısından Önemi.....	83
3.2.5. Ticaret Savaşlarının Verdiği Zarar.....	84
3.2.6. Koronavirüsün Etkisinde Ticaret Savaşları.....	85
3.3. Ticaret Savaşlarının BRICS Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi.....	86

3.3.1. Brezilya.....	88
3.3.2. Rusya.....	89
3.3.3. Hindistan.....	89
3.3.4. Güney Afrika Cumhuriyeti.....	90
3.3.5. Çin.....	91
3.4. Korumacı Politikaların Türkiye Açısından Analizi.....	91
3.4.1. Coronavirüsün Türkiye Dış Ticaretine Etkisi.....	91
3.4.2. ABD-Çin Ticaret Savaşının Türkiye'ye Etkisi ve Yaptırımlar.....	94
3.4.3. Ticaret Savaşlarının Türk Lirasına Etkisi.....	98
3.4.4. Ticaret Savaşlarına Karşı Türkiye'nin İzleyebileceği Politikalar.....	99
3.5. Ticaret Savaşlarının Geleceği.....	102
3.5.1. Çin'in Yükselen Konumu, İşbirliği Arayışları.....	103
3.5.2. Ticaret Savaşları Sıcak Savaşa Dönüşebilir Mi?.....	105
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	131

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 2.1. 1923-1929 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret değerleri (bin dolar).....	40
Çizelge 2.2. 1930-1950 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (bin dolar).....	42
Çizelge 2.3. 1951-1960 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (bin dolar).....	44
Çizelge 2.4. 1961-1979 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri.....	46
Çizelge 2.5. 1980-1990 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri.....	47
Çizelge 2.6. 1991-1999 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri.....	48
Çizelge 2.7. 2000-2014 Dönemi Türkiye'nin dış ticaret verileri.....	50
Çizelge 2.8. 2015-2020 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	51
Çizelge 2.9. Serbest bölgelere göre ihracat (bin dolar).....	52
Çizelge 2.10. Serbest bölgelere göre ithalat (bin dolar).....	54
Çizelge 2.11. Serbest bölgelerdeki dış ticaretin genel dış ticaret içindeki payı (bin TL).....	55
Çizelge 2.12. Çin'in yıllara göre dış ticareti.....	62
Çizelge 2.13. İngiltere'nin genel dış ticareti (bin dolar).....	64
Çizelge 2.14. ABD'nin genel dış ticareti (bin dolar).....	66
Çizelge 2.15. Japonya'nın genel dış ticareti (bin dolar).....	68
Çizelge 2.16. Almanya'nın dış ticaret verileri (bin dolar).....	70
Çizelge 3.1. Korumacılığın dönemleri.....	71
Çizelge 3.2. Seçilmiş ülkelerdeki uygulanan korumacılık önlem türleri ve sayıları.....	76
Çizelge 3.3. ABD ve Çin'in temel iktisadi, beşeri, askeri göstergelerinin karşılaştırılması (2018).....	79
Çizelge 3.4. ABD ve Çin tarafından benimsenen tedbirler.....	82
Çizelge 3.5. Türkiye'nin ihracatında en fazla daralma olan ilk beş ülke (milyon dolar).....	93
Çizelge 3.6. ABD ve Türkiye 2017 dış ticaret verileri.....	97

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 3.1. Türkiye'nin 2019 senesi gerçekleştirdiği ithalatın yüzdece dağılımı.....	92
Grafik 3.2. Serbest ticaretin 2060 yılı itibariyle ülke ekonomilerine katkısı.....	103

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti
CAFTA	: Dominik Cumhuriyeti ve Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
CIF	: Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
GATT	: Gümrük Tarifleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
TL	: Türk Lirası
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
USD	: Amerika Doları
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Dünyada artan serbest ticaret anlaşmaları beraberinde ticaret hacmini arttırmış, ticaret kolaylaşmış ve vergiler düşmüştür. Bu manada gümrük vergileri dünyada önemini kaybetmeye başlamıştır. Gümrük vergisi oranları ticaretin önünde bir engel olmaktan çıkmış, dış ticaret hacmi artmıştır. Küreselleşmeyle gelişim gösteren dış ticaretin ülkelere birtakım olumsuz sonuçları da olmuştur ve bu durumun sonucunda ülkeler korumacı politikalarla sanayilerini dışarıdaki rekabetin tahrip edici etkisinden korumak için birçok önlem almıştır. Bu önlemler kapsamında Türkiye açısından ilave gümrük vergisi, damga vergisi gibi uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Günümüzde dış ticaret politikasının belirlenmesi kapsamında ülkeler artan rekabetçi dış ticarete uyum sağlamanın yanında yerli ekonomilerini de korumak durumundadır. Bugün dünyanın ekonomik manada önde gelen birçok gelişmiş ülkeleri bu durumun farkında olup içerideki üretimini, sanayisini de güçlü tutmaya çalışmaktadır. Türkiye de dışarıdaki artan ticaret savaşına uyumunu, içerideki sanayisini güçlü tutarak ve üreticisine destek vererek dış ülkelere bağlı kalmadan içeride güçlü bir ekonomiyi muhafaza etmeye çalışmaktadır.

Çalışmada artan ticaret savaşlarının ve yaşanan küresel salgın hastalığının korumacı politikaları da beraberinde getirmesi durumunun Türkiye açısından bir analizi yapılmıştır. Türkiye'nin, içerisinde bulunduğu ticaret savaşından en az hasarla nasıl çıkabileceğine yönelik izlenebilecek politikalardan söz edilmiştir. Günümüzde yükselen ekonomiler olarak görülen içerisine bazı araştırmacıların Türkiye'yi de dahil ettiği BRICS ülkeleri bakımından ticaret savaşlarının olumsuz sonuçlarına bakılmıştır. Ticaret savaşlarının geleceğine ilişkin araştırmacıların tahminlerine yer verilmiş, Çin'in yükselen konumu ve iş birliği arayışları başlığıyla beraber dünyanın ekonomik seyrinin yeni süper güç denilebilecek Çin'in ilerlemesine engel olamayacağına dikkat çekilmiştir. Düzenlenen karşılıklı hamleler ve alınan önlemler neticesinde ticaret savaşlarının kur savaşlarıyla birleşmesi sonucunda tehlikeli bir forma büründüğü ve artık bütün ülkelere zarar vermeye başladığı vurgulanmıştır. Çin'in ve ABD'nin etkin olduğu bölgelerdeki stratejik çıkarlara bağlı düzenlenen manevralar ticaret savaşlarının sıcak savaşa dönüşebileceği endişesini de beraberinde getirmiştir.

Birinci bölümde dış ticaretin tanımı yapılmış, dış ticareti gerektiren sebepler, dış ticaretteki mali kavramlara bakılmış, dış ticaret sınıflandırılmıştır. Dış ticarete ilişkin politikalardan bahsedilmiştir. Dış ticarete korumacılık ve korumacılığın nedenleri ele alınmıştır. Serbest ticaretin akışına engel niteliğini taşıyan ve birçok ülkenin korumacılık kapsamında kullandığı yeni korumacılık araçlarının neler olduğuna yer verilmiştir.

İkinci bölümde dünya ticaretinin serbestleşmesi kapsamında serbest ticaret anlaşmalarından ve Dünya Ticaret Örgütü'nden söz edilmiştir. Ticarete serbestliğin seçilmiş ülkeler kapsamında seyrine bakılmış ve özellikle Türkiye açısından dönemsel bazda detaylı bir analiz yapılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde dünyada artan rekabetin, liderlik yarışının bir sonucu olarak ticaret savaşları ve ticaret savaşlarının Türkiye'ye ve dünyaya olan etkilerine bakılmıştır. Korumacılık kapsamında getirilen birtakım yeni düzenlemeler Türkiye açısından incelenmiş, dünyadaki birtakım korumacı politikalar da çalışmada yer almıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular ve analizler çerçevesinde önerilere yer verilmiş ve çalışma sonuç kısmı ile son bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET KAVRAMI, DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARETTE KORUMACILIK

1.1. Dış Ticaretin Tanımı

Dış ticaret, bir devletin yabancı bir devletle yaptığı ihracat ve ithalatın tamamıdır (Türk Dil Kurumu, 2020). Dış ticaret mal alım satımları, hizmet alım, satımları şeklinde gerçekleşmektedir (Aktaş, 2017, s. 3).

Dünyada hiçbir ülke yalnızca kendi gereksinimlerini giderebilecek ölçüde kaynağa sahip değildir. Genel manada, ülkeler üretimini gerçekleştiremediği malları veya yüksek maliyetlerle üretilen malları başka ülkelere temin edebilme yolunu seçerler, arz fazlalığının bulunduğu durumda da elindeki malı başka ülkelere satarak bu malları depolamamış olurlar ve bu satımdan da döviz geliri elde ederler (Sandalcılar, 2011, s. 213).

Ülkeler arasında baştan günümüze kadarki periyotta birçok ilişki meydana gelmiştir. Bu ilişkilerden günümüze kadar ulaşan en belirgin olanı mal alım, satımıdır. Uluslararası taşımacılık, haberleşme, v.b. sahalardaki gelişmeler dış ticareti ekonomik ilişkiler biçimine çevirmiştir. Dış ticaretin ekonomik ilişkilerden farklılık gösteren yönleri bulunmaktadır. Ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan ülkelerin dış ticaret hacminin fazlalığı sebebiyle genelde bu iki olgu yani dış ticaret ve ekonomik ilişkiler kavramlarının birbiriyle aynı olduğu düşünülmektedir. Ancak, ekonomik ilişkilerin süreklilik göstermemesi veya farklılık göstermesi durumunda dahi ülkeler arasında ticari ilişkilerin canlı kalabilmesi mümkün olabilmektedir (Aktaş, 2017, s. 3).

Dış ticaret farklı disiplinleri içerisinde barındıran geniş bir ağ olmakla birlikte dış ticaretin yurtdışından yapılan mal ve hizmet alımı olan ithalat ve dışarıya mal, hizmet verilmesi olan ihracat olarak temelde iki çeşidi bulunmaktadır.

Dış ticaretin ülkelere sağladığı gelir büyük önem arz eder. İhracat işleminin kalkınma ve gelişme açısından birçok faydası bulunmakta olup bu işlem desteklenirken ithalat işlemi için kotalar ve belirli kıstaslar konulmaktadır. Sonuçta

her ülke refah seviyesini artırmak ister. Bu yüzden dış ticaret ülkelerin kalkınmalarının, gelişmelerinin de temelini oluşturmaktadır.

1.2. Dış Ticaretin Nedenleri

lkeleri dış ticarete götüren sebepler arz ve talep açısından açıklanabilmektedir. Arz bakımından olası nedenler; ülkelerin farklı fiyat yapıları, ülkelerin üretim faktörlerinin yoğunluğu, verimliliğinin farklılık göstermesi ve diğer sebepler olarak sıralanabilmektedir. Diğer sebeplere örnek olarak bazı ürünlerin her ülkede ve her coğrafyada yetişmemesi ifade edilebilir. Talep bakımından dış ticaret yapmayı gerektiren nedenler; zevk ve tercihlerin ülkelere göre değişkenlik göstermesi, ülkelerin farklı geçim seviyesine sahip olmaları olarak sıralanabilmektedir (Serim, 1998, s. 4-6).

1.3. Dış Ticarete Mali Kavramlar

Dış ticarete mali kavramlar olarak bu başlık altında ayırma ilkesi, transfer fiyatlandırması, vergi rekabeti, vergi cenneti, Tobin vergisi, sübvansiyonlar, çıkış ülkesinde vergilendirme, varış ülkesinde vergilendirme, ifte vergileme kavramları ele alınacaktır.

1.3.1. Ayırma İlkesi

Bireylerin gelir ve servet düzeyleri farklı olduğu için vergi yükünün mükellefler arasında ödeme gücü göz önüne alınarak dağılımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaa uyulduğu takdirde kişilerin ekonomik gücü ile orantılı olacak bir biçimde vergi ödemesi sağlanmış olmaktadır (Saraçoğlu, 2001, s. 61).

Mükelleflerin deme gücüne göre vergilendirilmesi için, en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma prensibi gibi işlemlerden faydalanılmaktadır. Bunlardan ayırma prensibi; emek gelirlerinin, sermaye gelirin e kıyasla daha düşük bir oranda vergi alınmasını sağlayan bir unsurdur (Saraçoğlu, 2001, s. 61).

Genellikle az gelişmiş ülkeler, küresel sermayeyi ülkelerine getirebilmek amacıyla birçok yolu denemektedir. lkeler, sermayeden elde edilen hasılayı daha az vergilendirerek sermayeyi kendi ülkelerine getirmek istemektedirler (z, 2020). Ayırma ilkesinde, gelirin kaynağına bakılarak vergi alınmaktadır. Emekten kaynaklanan gelirin sermaye gelirin e göre korunmaya daha fazla ihtiyaç duyması

sonuçta emekten daha düşük oranda vergi almayı sağlar. Ayırma ilkesinin birçok uygulaması bulunmakla birlikte bunlardan en çok bilinenlerinden bir tanesi de sermaye gelirine ilave vergi konulmasıdır (Sağbaş ve Saruç, 2010, s. 83). Spekülatif hareketlerin önüne geçmek, sermaye hareketlerini sınırlandırmak Tobin vergisinin temel esaslarını oluşturmaktadır.

1.3.2. Transfer Fiyatlandırması

Transfer fiyatlandırması, bir firmanın gelir-gider veya kar dağıtımına ilişkin bağlantılı olduğu, karın dağıtımı açısından aynı çıkar grubuna giren, ana şirket veya alt şirketlerle yönetim ve denetleme anlamında esas olduğu ortaklık, iştirak ve şubeleriyle, müteakıl olarak mal ve hizmet sunumunda yapılan fiyatlamaya denmektedir. Özetle, birbiriyle ilintisi olan firmaların kendi aralarındaki mal ve hizmet alım ve satımlarında ve buna benzer ticari uygulamalarında uyguladıkları fiyatlamadır (Anbar, 2008, s. 145).

Transfer fiyatlandırması, ilgili kişiler arasında yapılan işlemlerde tarafların karını artıran ülkelerin meydana gelen kardan alacaklarını vergiyi saptayan önemli bir unsurdur. Bunun için transfer fiyatlandırması bilhassa küreselleşme ile giderek artan bir önem kazanmıştır (Seven, 2016, s. 16).

1.3.3. Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti, şirketlerin ve rekabet gücünü artırmak isteyen idari birimlerin başka idari birimlere göre mükelleflerin vergi yükünü azaltmak için kendi idari birimlerini avantajlı hale getirme gayretidir (Aktan ve Vural, 2004, s. 2).

Vergi rekabeti, çok uluslu firmalara vergiden kaçınma imkanı sağlar. Firmalar rakiplerine karşı haksız rekabetçi bir üstünlük kazanır. Vergi rekabeti gelişmekte olan ülkeleri yabancı yatırımcılara uyguladıkları vergi oranlarını düşürmeye teşvik eder (Arslan, 2011, s. 44-45).

1.3.4. Vergi Cenneti

Vergi cennetleri, düşük vergi oranlarının olduğu ve vergiye dair bazı kolaylıkları olan genelde yabancı yatırımcılara yönelik düzenlenen, çeşitli şirketlere ve bireylere vergiden kaçınmayı sağlayan özel yerlerdir. Vergi cennetlerinin politik istikrarı sağlama, güvenilir ulaşım yolu sunma, kurumlara ilişkin esnek yasal statü düzenlemek gibi ortak özellikleri bulunmaktadır (Öztürk ve Ülger, 2016, s. 238).

Vergi cennetleri, uluslararası suçları finanse etmektedir. Ülkelerde yüksek miktarda fon çıkışının gerçekleşmesi küresel vergi geliri kaybını meydana getirmektedir. Bu vergi geliri kayıpları da yine küresel açıdan yoksulluğu artırmaktadır (Arslan, 2011, s. 42).

1.3.5. Tobin Vergisi

Tobin, uluslararası piyasaların istikrarsız olduğunu savunmuştur. Tobin'in vergi fikrini ortaya attığı dönemde finans piyasalarındaki sermaye hareketleri günümüze kıyasla çok daha azdır. 1970'li senelerdeki sermaye hareketlerinin kendi dönemi bakımından fazla olması gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu ekonomik sorunlar büyümüş ve kriz olarak patlak vermiştir. Krize çözüm önerisi olarak fiyat tabanlı vergi uygulamak, miktar tabanlı vergi uygulamak veya düzenleyici nitelikte vergi koymak gibi yöntemler uygulanmıştır. Ancak bu yöntemlerden belki de en dikkat çeken, bir tür düzenleyici vergi niteliğini taşıyan Tobin vergisi olmuştur (Taşçı ve Demirbaş, 2011, s. 90-91).

Tobin vergisi, kısa vadeli veya gecelik spekülasyonlarda oluşabilecek kara düşük oranlı bir işlem vergisi getirilerek spekülatif maliyetleri azaltabilmek için konulmuş bir vergi çeşididir (Kapusuzoğlu, 2002, s. 65).

Tobin vergisinin olumlu ve olumsuz yanlarına bakmak gerekirse olumlu yanları; döviz kuru dalgalanmalarına mani olan ve faiz oranlarını istikrara döndüren, doğrudan yatırımları teşvik eden, küresel kamu giderlerine finansman sağlayan, çokuluslu firmaların işlemlerinin kayda geçmesini sağlayan, devletlerin ekonomik kararlarının basit bir şekilde işleme alınabilmesi gibi özellikler sıralanabilmektedir. Olumsuz yanları ise; ekonomik istikrarı gideremeyeceği, finansal sektörlerin ilerlemesine olumsuz etki edeceği, bütçedeki açığı artıracığı, küresel manada vergilemenin imkansız olacağı ve doğrudan olan yatırımlara negatif etkide bulunabileceği olarak sayılabilir (Öcal ve Polat, 2012, s.90).

1.3.6. Subvansiyonlar

Sübvansiyonlar, haksız rekabet ortamında devletin müdahale etmesi ile meydana gelmektedir. Devletler hakkaniyetsiz rekabetin olduğu ortamda, kendi özel sektör firmalarının pazara katılabilmesi için veya pazarda daha iyi bir konuma gelebilmesi için maliyet ve gelir yardımı yapabilmektedir (Ertürk, 1993, s. 182-183).

Firmaların maliyet kalemlerini meydana getiren vergi, sigorta primi, nakliye maliyetleri, devlet bankaları vasıtasıyla kullanımı mümkün olan düşük faizli krediler sübvansiyon aracı olarak kullanılabilir (Ertürk, 1993, s. 182-183).

1.3.7. Çıkış Ülkesinde Vergilendirme

Çıkış ülkesinde vergilendirme, mal ve hizmetlerin dış ticarete yola çıktığı ülkede vergilendirmesini temel alan ilkedir (Öz, 2020). Çıkış ülkesinde vergilendirmenin temeli ihracata vergi konularak ithalattan vergi alınmamasıdır. Çıkış ülkesinde vergilendirme KDV’de vergi oranlarının tam uyumlaştırılmasının temini için etkinlik sağlanabilecek bir mekanizma olmakla beraber esasında Avrupa Birliği’nin vergilendirmede bütünüyle bir uyuma erişme isteğinin bir sembolüdür (Saraçoğlu ve Ejder, 2002, s. 68).

1.3.8. Varış Ülkesinde Vergilendirme

İthalatın vergilendirildiği, ihracatta vergi iadesinin yapıldığı yani ihracatın istisna edildiği vergileme çeşididir. Varış ülkesinde vergilemede, ihracatçıya mal için katlandığı katma değer vergileri iade edilir, ihraç edilen mal bütünüyle KDV yükünden arındırılmaktadır. Bu vergilemede ihracatta ortaya çıkan verginin iade edilmesi durumu malı ihraç eden ülkeye rekabette avantaj sağlar, malı ithal eden ülke için ise rekabette eşitlik sağlamaktadır (Saraçoğlu ve Ejder, 2002, s. 67).

1.3.9. Çifte Vergileme

Çifte vergileme, aynı vergi konusundan birden çok vergi alınmasına denilmektedir. Bu durum vergilendirmede vergi konusu olan şeyin bir kez vergilendirilmesi ilkesine ters düşmektedir. Bazen aynı vergi konusu birden fazla kez vergilendirilebilmektedir. Çifte vergileme ulusal ve uluslararası bakımdan ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Ulusal çifte vergileme, aynı vergi konusunun ülkede birden fazla vergi yükümlülüğüne tabi tutulmasıyla veya merkezi idarelerin, yerel yönetimlerin aynı faaliyet üzerinden farklı vergileri tahsil etmesi ile gerçekleşmektedir. Uluslararası çifte vergileme de birden çok devletin aynı vergi konusunu vergileme kapsamı içerisine almasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, bir kişinin bir ülkede yaşaması, başka bir ülkede kazanç sağlaması ya da o ülkede mülk sahibi olması durumlarında gerçekleşmektedir (Güçlü, 2021).

Ulusal düzeydeki çifte vergilemeyi ekonomik ve hukuki bakımdan incelemek mümkündür. Ulusal düzeydeki hukuki çifte vergileme, federal devlet anlayışının hakim olduğu ülkelerde federe yönetimle federal devlet arasındaki yetki çatışmasından doğmaktadır. Ulusal bakımdan ekonomik çifte vergilemeyi bir örnekle açıklarsak, bir şirketin kurum kazancından kurumlar vergisi alındıktan sonra dağıtılan kar payı üzerinden gelir vergisinin alınması durumunda ulusal düzeyde ekonomik çifte vergileme durumu gerçekleşmektedir. (Terzi, 2017, s. 75).

1.4. Dış Ticaretin Sınıflandırılması

Dış ticaret; normal ticaret, bağlı ticaret, sınır ticareti, serbest bölgeler olarak dört başlık altında sınıflandırılabilir.

1.4.1. Normal Ticaret

Dış ticaretin sınıflandırılmasında ilk olarak akla gelen ticaret çeşidi normal ticarettir. Günümüzde ticaretin teknolojinin ilerlemesi ile birden çok çeşitleri bulunsa da normal ticaret daha sade ve basit esaslara tabi olduğu için çok tercih edilmektedir.

Ülkelerin dış ticaret ve kambiyo rejimleri gereğince, serbest dövizle gerçekleşen, mevzuat ile özel bir imtiyazın belirlenmediği ticaret çeşidine normal ticaret adı verilmektedir (Gürsoy, 2005, s. 25-26).

1.4.2. Bağlı Ticaret

Bağlı ticaret, iki ülke arasında imzalanan anlaşma gereğince ihracatçı ülkenin ithalatçı ülkeden ihracat değeri için döviz haricindeki bir işlemi istemesi şeklinde gerçekleşen ticarettir (Gürsoy, 2005, s. 25-26).

Bağlı ticaretin önemli olan birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar; ödeme yapacak olan ülkenin yeterli döviz birikimine sahip olamaması, karşılıklı ticareti dengeye getirebilmek hedefi, dış ticarette döviz kullanım riskini ve maliyetini düşürebilmek veya ortadan kaldırabilmek olarak sıralanabilmektedir (Güneş, Otlı ve Durmuş, 2010, s. 101).

1.4.3. Sınır Ticareti

Günümüzde küreselleşmeyle beraber sınır ticareti kavramı önemli bir hale gelmiştir. Sınır ticareti, dar anlamıyla iki ülke arasında o ülkelere ait menşeli ürünlerin karşılıklı olarak gümrük tarifesi ve dış ticaret politikalarının ortadan

kaldırılmasını sağlayan bir dış ticaret şekli ve entegrasyon çeşididir. Geniş anlamda ise sınırı bulunan iki komşu ülke arasındaki ekonomik işbirliği ve tercihli ticaret anlaşması kapsamında mevcut gümrük tarife indirim ve muafiyeti yolu ile anlaşmalı ürünlerin fiyatlarını düşürerek bölge halkının refah ve gelir düzeyini yukarı çekmeyi amaçlayan bir çeşit işbirliği anlaşmasıdır (Tekin, 2017, s. 715).

Ekonomik işbirliği ve tercihli ticaret anlaşmaları, iki ülke arasında belirlenmiş iki ülke menşeli ürünler sepeti içerisinde gümrük tarife ve resimlerinin kaldırılması ya da indirilmesi manasına gelmektedir. Bu entegrasyon çeşidinin diğer entegrasyon çeşitlerinden farklı yönleri vardır. Örneğin, serbest ticaret anlaşmalarıyla iki ülke arasında; gümrük tarife indirimi, menşe kuralları, yatırımlar, fikri mülkiyet hakları v.b. alanlarda ortak kurallar belirlenmektedir. Bu sayede iki ülke için ticaretin akışı kolaylaşmış olmaktadır. Aynı zamanda ülkelerin rekabetçi gücü, üretim, dış ticaret ve refah seviyesi üzerinde de olumlu etkiler meydana gelmektedir. Serbest ticaret anlaşmaları ile iki ülke arasında gümrük tarifelerinde indirim gidilirken aynı zamanda iki ülke arasında ticari anlamda bütünleşme gerçekleşmektedir. Tercihli ticaret anlaşması olarak görülen sınır ticaretinde ise iki ülke arasında karşılıklı bölgesel refah seviyesini artırmak hedefiyle seçilmiş ürünlerde gümrük tarifelerinde indirim ve muafiyet uygulanmaktadır (Tekin, 2017, s. 715).

1.4.4. Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler, fiziki olarak ülkenin diğer bölgelerinden ayrı yerlerde bulunan, esas olarak ihracata yönelik faaliyet gösteren, bulunduğu ülkede yürürlükte olan mali ve ekonomik konularla ilgili hukuki ve idari düzenlemelerin uygulama zorunluluğunun sınırlandırıldığı yerlerdir (Namal, 2018, s. 193).

Serbest bölge uygulamasında hedeflenenler; kalkınmaya elverişli bir ortam oluşturabilmek, geleceğin sektörlerini belirleyip bu sektörlerle teşvik uygulamak, yatırımları uygulayabilecek yabancı sermaye ile teknolojiyi ülkeye getirebilmek, ülkenin dünya ekonomisinde önemli bir konuma erişmesini sağlamaktadır (Ebiri, 2006, s. 8).

Serbest bölgeler, gelişmiş ülkelerde genelde liman biçimindeyken gelişmekte olan ülkelere ise genelde üretim, ticaret, depolama biçimindedir. Serbest bölgeler kuruluş biçimlerine göre dört başlıkta incelenebilir (İmamoğlu, 2019, s. 6543-6544):

- Arazi ve altyapı finansmanını devletin karşıladığı, üst yapısını yatırımcı kuruluşların gerçekleştirdiği, işletmesinin özel sektöre verildiği serbest bölgeler,
- Devlet tarafından tahsil edilen arazide, özel sektör tarafından kurulup işletilen ve üst yapı tesislerinin yatırımcı kuruluşların yaptığı serbest bölgeler,
- Arazisini, altyapısının ve üstyapısının devletin tahsis ettiği ve kamu tarafından işletilen serbest bölgeler,
- Arazisinin, altyapısının finansmanının özel sektör tarafından tahsis edildiği, üstyapısının yatırımcı kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği, işletmesinin özel sektöre verildiği serbest bölgeler.

1.5. Dış Ticaret Politikaları

Ülke ekonomisinin gelişmesinde ihracatın önemli bir yeri bulunmaktadır. Ülkeler için ihracatı artırmak, ithalatı düşürmek varılmak istenen amaçlardandır. Ülkelerin bu amaçlara göre aldıkları kararlar ve önlemler ise dış ticaret politikalarını meydana getirmektedir (Kaya, 2020, s. 8). Dış ticaret politikaları, serbest dış ticaret politikaları ve koruyucu dış ticaret politikaları olarak ikiye ayrılabilir.

1.5.1. Serbest Dış Ticaret Politikaları

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, siyasi otoritenin mal ve faktör hareketlerini idare etme etkisinin azaltıldığı, fiyat belirleme sürecinin piyasaya bırakıldığı bir çeşit politika değişikliğidir. Modern kalkınma ekonomisine göre, liberalizasyon ile belirtilmek istenen ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbest hale getirilmesidir. Bu serbestlik, ekonominin tüm piyasalarında bulunan engellerin kaldırılması ile olmaktadır (Gökalp ve Baydur, 2004, s. 61-62).

Dış ticaretin liberalleşmesinin önemli olmasının iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ekonominin belirli bir dönemde dış rekabete açık hale gelmesidir. İthalatın serbest hale gelmesi; yabancı ürünlerin iç pazarlara ulaşmasını, ihracatın teşvik edilmesini ve yerli ürünlerin dış pazarlarda rakipleri ile rekabete dahil olmasını sağlayacaktır. Dış ticaretin ikinci bir getirisi ise gelenekselleşmiş sanayi modelinden uzakta kalınmasıdır (Yenipazarlı ve Erdal, 2010, s. 17).

Dış ticaretin liberalleşmesi ile firmalar maliyetlerini düşürmeye, ürünlerine özellik katabilecek yeni yatırımlar ve yenilikler yapmaya teşvik edilecektir. Firmalar

dışarıdaki rekabete uyum sağladığında ülkedeki nispi faktör fiyatları değişecek, ülkede göreceli olarak bol miktarda bulunan faktörün (emek) gelirinde artış, göreceli olarak daha az bulunan faktörün (sermaye) gibi gelirinde düşüş olacaktır. Bu durumun sonucunda, ülkedeki mal ve faktör fiyatları arasındaki farklılıklar azalacak, hatta bu fiyatlar dışarıdaki fiyatlarla aynı olacaktır (Gökalp ve Baydur, 2004, s. 61-62).

Bazı ekonomistler, serbest ticareti eleştirmekte ve ülkeler arasında gelirin hakkaniyetli dağılımına sebep olmadığını savunmaktadır. Bazı ekonomistler ise, malların serbest dolaşımını desteklemektedir. Klasik dış ticaret teorilerinde, tam rekabet ve tam istihdam gibi varsayımlarla dış ticaretin serbest olması gerektiği desteklenmiştir. Bunun nedeni, o zamanlarda her arz kendi talebini yaratır düşüncesi idi. Ancak, liberalleşme dönemi, I.Dünya Savaşı, 1929 Büyük Buhran ve akabinde II.Dünya Savaşı ile duraklamaya başlamış, korumacı kapitalist süreç uygulamaları artmaya başlamıştır. Savaş sonrası daralmaların yoğun yaşandığı bu dönemde, talebi arttıran politikalar savunulmuş, Keynesyen politika uygulamaları kendine önemli bir yer edinmiştir. İhracat desteklenmiş, ithalat kur savaşları ve gümrük tarife engelleri ile kontrol altında tutulmuştur. II.Dünya Savaşı'nın ardından büyük tahribata uğramış olan Avrupalı devletlerin yeniden toparlanması için çaba gösterilmiş ve öncelikle GATT olmak üzere kapitalizmin mimarları olan kurumlar malların serbestçe hareket edebildiği bir süreci başlatmıştır (Mangır ve Acet, 2014, s. 94).

1.5.2. Korumacı Dış Ticaret Politikaları

Ticarette serbestliğin zıttı olan korumacılık, yerli üreticilerin dışarıdaki rekabet karşısında muhafaza edilmesi hedefi ile uygulamaya alınan dış ticaret politikası çeşididir. Dünya ekonomisinde serbest ticaret politikaları genel anlamda kabul edilmektedir ancak korumacı uygulamaların devamlılığına ilişkin örneklerini görmek mümkündür. Dış ticarete dahil olmak özelliğindeki korumacılık politikaları ile ülkeler içindeki üretimi dışarıdaki rekabete karşı muhafaza ederken yerli üreticilerin ölçek ekonomilerinden faydalanabilmelerine de fırsat vermiş olmaktadır (Özay, 2015, s. 24).

Devletlerin dış ticarete korumacı politika uygulama arzusunun temel sebebi ekonomik endişeler ve bunun haricinde ekonomik olmayan sosyal, politik ve kültürel

hedeflerin gerçekleştirilmesidir. Ülkede yaşayan bireylerin refah düzeylerinin yükseltilmesi, toplum sağlığının muhafaza edilmek istenmesi, çevredeki bitki ve hayvan sağlığının devamlılığının temini gibi örnekler de korumacı politikaların amaçlarındandır (Parıltı, 2013, s. 91).

1.5.3. Dış Ticaret Politikasının Hedefleri

Bu bölümde dış ticaret politikasında hedeflenenlerin detaylı bir analizi yapılacaktır. Genel olarak dış ticaret politikasında hedeflenenler; dış rekabetten korunma, ekonomik büyüme ve kalkınma, ekonominin liberalleşmesini sağlama, hazineye gelir temin etme, otarşı, piyasa düzensizliklerini giderebilme, iç ekonomik istikrarı sağlayabilme ve uluslararası piyasalarda tekel gücünden yararlanabilmektir.

1.5.3.1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma

Ülkeler ekonomik manada büyüebilmek, kalkınabilmek için dış ticaret politikası araçlarını kullanmaktadır. Burada bilhassa az gelişmiş ülkeler sanayileşmesini tamamlayabilmek ve gelişmiş ülkelerle olan aradaki açığı kapatabilmek için farklı bir politika izlemekte, ithal ikamesine dayanan bir strateji geliştirmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde, ihracat gelirlerinin artmamasına karşın ithalat için yapılan döviz harcamalarında artış olması bu ülkeleri ithal ikameciliğine yöneltmiştir. Ekonominin önceden dışarıdan aldığı malları kısmi anlamda veya tamamıyla ülke içinde üretmesine “ithal ikamesi” adı verilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ürettikleri ve dışarıya sattıkları hammaddelerin, tarımsal ürünlerin gelir ve fiyat esnekliği düşük olduğu için ihracata dayanan bir ekonomik gelişim az bir zamanda bozulmakta ve yapılamaz bir noktaya gelmektedir. Kaynakları ithal ikamesine yönlendirmek döviz tasarrufunun yanı sıra gelir artıran bir neticeye neden olmaktadır (Ertüzün, 2020).

1.5.3.2. Ekonominin Liberalleşmesi

Ekonomik özgürlük sonucunda rekabet artmaktadır. Rekabetin artması da yüksek ekonomik büyüme oranlarını beraberinde getirmektedir. Malların, hizmetlerin girdisinin çıktısının serbest olduğu piyasada firmalar bulunduğu noktayı ileri bir seviyeye götüreceklerdir. Serbest piyasada biriken yatırımlar da daha çok

getirisi olan alanlara doğru kayacak ve büyüyen firmalarla yoluna devam eden ülkelerin refah seviyesi de artacaktır (Yenipazarlı ve Erdal, 2010, s. 16).

Ekonominin liberalleşmesi kökenlerini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ulus devletlerin kendi içinde kalkınma anlayışından almaktadır. Bu anlayışta kalkınma, ülkenin her alanını içine alacak biçimde oldukça bütüncül bir üretim yapısının özümsemesi ile genelde tarımsal ve kırsal alanlardan başlamaktadır. Ancak zamanla uzmanlaşmanın da etkisi ile kalkınma, kentleri de içine alarak sanayileşmenin tamamlanmasını sağlamaktadır (Erdut, 2004, s. 12). Ekonomik liberalleşme kalkınmayı kalkınma da sanayileşmeyi beraberinde getirmektedir. Sanayileşmesini tamamlayan ülkelerin de konumu daha iyi bir noktaya gelecektir.

1.5.3.3. Kendi Kendine Yetebilmek (Otarşi)

Dış ticaret için ticarete dahil olanların fayda sağladığı ticaret yapan ülkelerin refah seviyesinin artmakta olduğu görüşlerine karşın bazı ülkeler kendi kendine yetmenin faydalı olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle uluslararası ticareti minimum düzeye düşürmeye yönelmişlerdir. Savaş ve ekonomik buhran dönemlerinde ülkelerin temel malları dışarıdan temin edemeyeceği bir duruma düşebilir gerekçesi bu görüşün temellerini oluşturmaktadır. Ancak günümüzde bu görüş fazla talep görmemektedir (Berber, 2020).

1.5.3.4. Hazineye Gelir Sağlanması

Ülkeler ithalattan, ihracattan temin edilen vergilerle hazineye gelir getirebilmektedir. Tarihsel bakımdan, gümrük vergilerinden beklenen öncelikli hedef hazineye gelir temin etmek olmuştur. Gelir elde etmek beklentisiyle alınan gümrük vergisi çoğu zaman o ülkedeki tüketicilerin yaygın olarak kullandığı mallara uygulanmaktadır. Bazı ürünlerden tahsil edilen gümrük vergisi yalnızca gelir elde edebilmek nedeniyle konulmuştur. Bu duruma örnek olarak ülkemizde kahveden tahsili gerçekleşen gümrük vergileri verilebilir. Ancak günümüzde gümrük vergileri genelde yerli sanayiye dış rekabetten korumak hedefiyle uygulanmaktadır (İçke, 2020, s. 224).

1.5.3.5. Piyasa Aksaklıklarının Giderilmesi

Neoklasik iktisadi anlayışa göre, tam rekabetçi denge noktası kaynak kullanımında en etkin olan noktadır. Sadece tam rekabet şartlarında sosyal fayda

maximizasyonu sağlanılmaktadır. Bu bakımdan bahsedilen noktadan uzaklaşmayı sağlayacak her türlü engel ise bir piyasa aksaklığı olacak ve bu aksaklıklar da sosyal faydayı minimize edecektir (Fıratoğlu, 2007, s. 2).

Piyasa aksaklıklarının olduğu ekonomik düzende serbest piyasa kendiliğinden etkinliği ve optimalliği sağlayamaz. Kaynak dağılımında önemli sapmalara neden olan ve toplumsal refahı azaltan eksik rekabete dayalı üretime engel olabilmek için devletler doğal tekeller oluşturarak toplumsal refahı maksimum yapmaya çalışmaktadır. Devlet, belirli alanlarda piyasaya hakim olan firmaları satın alır veya eksik rekabet şartlarını giderici tedbirlere başvurur (Öztürk, 2004, s. 179). Bu tedbirler kapsamında devletler dış ticarete ilişkin politikalarını ithal malların ülkeye teminini kolaylaştıran bir biçimde uygular ve bu sayede tekelleşmeye izin vermezler (Akçay, 2020).

1.5.3.6. İç Ekonomik İstikrarın Temini

İstikrar, iç ve dış istikrar olarak ikiye ayrılmaktadır. İç ekonomik istikrarda fiyatlar değişmez, üretim ve istihdam düzenli bir şekilde artar. Dış ekonomik istikrarda ise dış ödemeler dengesi korunur. Bu bakımdan istikrar, ekonomideki gelişmelerin beklenen ve istenen bir düzeyde devamlılığıdır (Karabıçak, 2000, s. 50).

İç ekonomik istikrarın sağlanabilmesindeki amaç, talebi yerli mallara çekebilmektir. Ülkeler dış ticaret politikalarını kullanarak ekonomideki istikrarsızlıkları kontrol altına almaya çalışabilir, korumacılık politikalarını artırarak üretilen yerli mallara talebi artırabilirler. Yerli üretimin artmasıyla birlikte istihdam da artmaktadır (Akçay, 2020).

Dış ticarete istikrarı sağlamak için ihracat rakamlarının takibi önemlidir. Ülkelerin ihracat rakamlarında oluşan dalgalanmalar ekonomik büyümeyi belirlemektedir. Bu yüzden ülkeler dış ticarete meydana gelebilecek olumsuz durumlara karşı tedbir anlamında vadeli satış sözleşmeleri, ihracat kontrolleri yapmaktadır. Bu işlemlerdeki hedef, uluslararası piyasalarda ihracı gerçekleşen ürünlerin fiyatındaki olası dalgalanmalardan ülkelerin en az seviyede etkilenmesini temin etmektir (Adak, 2010, s. 180).

1.5.3.7. Uluslararası Piyasalarda Tekel Gücünden Faydalanmak

İktisat ilminde endüstrideki tek firma olarak tanımlanan monopol esasında önemli piyasa gücü olarak da ifade edilebilmektedir (Altınok, Ay ve Acet, 2002, s.52). Ülkeler uluslararası piyasada tek üreticisi konumunda olduğu ürünlerden daha fazla gelir kazanabilmek için dış ticaret politikasını bu amaca ilişkin şekillendirebilmektedir. İhraç edilen mallarla ilgili dış alemde monopolcü güce sahip olunabilmektedir (İçke, 2020, s. 224).

Devletler, tek üreticisi olduğu mallara ilişkin bu malların dışarıya satışına kısıtlamalar getirebilmektedir. Buna benzer malı üretebilen sınırlı sayıdaki ülkelerle anlaşma temin ederek kartel oluşturma yoluna gidebilmektedir. Uygulanması hedeflenen yüksek fiyatlarla dış ticaret hadleri söz konusu olan ülkenin lehine olacak şekilde değiştirilebilmektedir (İçke, 2020, s. 224).

1.5.3.8. Geniş Piyasa Hacmi

Dış ticaret politikasına ilişkin önemli bir hedefi oluşturan geniş piyasa hacmi temelde ülkelerin pazar sahasını artıran ve bu sayede dış ticaretin gelişimine katkıda bulunan bir görüşü temsil etmektedir. Uluslararası iktisat teorisinin temelini ifade eden bütün ülkeler ucuza ürettiği yani avantajlı olduğu malların üretiminde uzmanlaşp korumanın ve müdahalenin olmadığı birbirleri ile alışveriş durumlarında birinci en iyi durum sağlanacak ve bu sayede dünya kaynakları etkin kullanılacaktır. Dünya kaynaklarının iktisadi kullanımı ile en fazla ürünler üretilecektir. Bu görüşle birlikte yirminci yüzyılın son çeyreğinde neo liberalizm dünyayı etkisi altına almış, küreselleşme olarak da ifade edilen kapitalizmin de esasını oluşturmuştur (Arslan, 2019, s. 153).

1.5.3.9. İç Ekonomideki Ürün Fazlasına Pazar Sağlama

Temel iktisat ilmine göre iktisadi faaliyetler insan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mal ve hizmetlerin üretilmesini zorunlu tutmuştur. Mal ve hizmetin üretilmesi iktisat ilminde arz olarak ifade edilmektedir. Arz, satıcının veya üreticinin belirlenen bir zaman döneminde elinde bulundurduğu malın farklı fiyatlar için bu maldan piyasada satmaya çalıştığı mal miktarı olmaktadır (Ülgen, 2020, s. 59).

Piyasa dengesi ise mal ve hizmet satın almak isteyen tüketiciler ile mal ve hizmeti satmak isteyen üreticileri bir araya getiren, fiyatın ve miktarın tespit edildiği yer olan aynı zamanda talep edilen miktar ile arz edilen miktarın eşitlendiği yani arz ve talep eğrilerinin çakıştığı noktadır (Ülgen, 2020, s. 82). Piyasayı dengeye getirebilmek, arz fazlalığını giderebilmek, üretilen ürünlere ve hizmetlere satış alanı oluşturabilmek için dış ticarete gereksinim vardır. Burada dış ticaretin iç ekonomideki ürün fazlalığına pazar sahası yaratabilmesi hedefi ekonomiyi dengeye getirmekte aynı zamanda ülkelerin refah seviyelerini artırmakta ve karşılıklı ilişkilerin de gelişimine katkıda bulunmaktadır.

1.5.3.10. Dış Rekabetten Korunmak

Dış rekabetin ülkelere zarar vereceği durumların fazla olması halinde ülkeler dış ticaret politikası ile dış rekabetten korunmayı amaç edinmektedir. Dış ticarete ülkeleri korumacılığa iten durumlara gerekçe olarak şunlar sıralanabilmektedir: Ulusal savunma, bebek sanayilerin korunması, dampinge karşı korunma, korumacılığın daha iyi olduğunu savunan stratejik dış ticaret politikasını benimseme, ödemeler bilançosu eşitliğini sağlayabilme, istihdamı artırabilme, uluslararası sahalarda başarıyı artırabilme, ticaret hadlerini iyileştirme, yerli pazarlık gücünü ileri bir noktaya taşıyabilme, üretimi az olan bir üretim faktörünü muhafaza edebilme ve sosyal, siyasi ve askeri nedenler.

1.6. Dış Ticarete Korumacılık ve Nedenleri

Dış ticaret ve serbest ticaret, güçlü bir kurumsal yapılanma ve iyi yönetimle sağlanmaktadır (Babacan, 2018, s. 44). Dış ticarete serbestliğin tam tersi olan korumacılıkta ise halka açıklanamayan kişisel çıkarlar ve gizli hesaplar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra korumacılığın küresel rekabete darbe vurabilecek yeni uygulamaları bulunmaktadır. Çağımızda, devletlerin ithal ikameci politikaları benimsemesinin yanı sıra birçok devlet Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlara göre hareket etmekte ve birbirinden değişik politikalarla sanayilerini ve istedikleri sektörleri korumaktadırlar (Çekin ve Nuroğlu, 2020, s.74).

1.6.1. Ulusal Savunma

Dış ticarete korumacılığın belki de ilk akla gelebilecek nedenlerinden biri ulusal savunmadır. İçerideki gelişimini tamamlamış olsa dahi birçok ülke dışarıdaki

ticaretin akışına göre milli çıkarlarını gözetmek gayesiyle korumacılığa ve korumacı politikalar uygulamaya ihtiyaç duymaktadır.

Savaş gibi koşullarda iktisadi maliyetine bakılmaksızın ulusal savunma sanayilerine sahip olma görüşü her zaman önemli olmuştur. Bu yüzden, ulusal koruma ile ilintili olan sanayilerin kurulması ve iyileştirilmesinde dış korumaya ihtiyaç vardır (Eker, 1993, s. 34).

1.6.2. Bebek Sanayilerin Korunması

Bebek sanayilerin korunması başlığında öncelikle Alexsander Hamilton tarafından ortaya konulan Bebek Endüstri Tezi'ne bakmakta fayda bulunmaktadır. Bebek endüstri tezine göre, sanayileşen bir ülkede karşılaştırmalı üstünlük uzun dönemde dikkate alınmaktadır. Kısa dönemde toplumun yüksek maliyete katlanarak uğradığı refah kaybının uzun dönemde telafi edilebileceği düşüncesi bu tezin temelini oluşturmaktadır. Bu teze göre önemli olan bir diğer durum da korumacılığın tüm sektörlerle uygulanması değil, çocukluk evresini çabuk geçirebilecek dışarıdaki hızlı rekabet gücüne çabuk adapte olabilecek endüstrilere uygulanmasıdır. Zamanla korunan bu endüstriler, sanayileşmenin geç başlamasından kaynaklı bilgi ve teknolojik açıdan yetersizliklerini bir an önce tamamlayarak üretim maliyetlerini de düşürecek, sonuçta dışarıdaki daha büyük endüstrilerle rekabet edebilecek hale gelecektir. Bu endüstrilerin korunması sadece belirli bir döneme kadar olacaktır (Paksoy, 1993, s. 17).

Bu tezden yola çıkarak ülkeler sanayileşme evresinde çabuk olgunlaşabilecek belirli sektörleri dışarıdaki amansız rekabetten önce belirli bir dönem korumalı, içerideki gelişimini tamamlamalı ve sonraki süreçte dışarıya uyumu gerçekleştirmelidir. Bu açıdan bebek sanayileri korumak dış ticaretin önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

1.6.3. Dampinge Karşı Koruma

Öncelikle dampingin tanımını yapmak gerekirse damping, ihracatçı ülkenin tüketime tabi tuttuğu malın karşılaştırılabilir fiyatından daha aşağı bir fiyatla ihracının gerçekleştirilmesidir (Öz ve Bozdoğan, 2012, s.107).

Damping, gelişmekte olan ülkelere büyük zararlar verebilir, bu manada ülkeler dampingin zararlı etkilerini minimize edebilmek için (Eker, 1993, s. 34),

ihracatta damping işlemine dahil olan firma veya ülkeye karşı ithalatçı firma ya da ülkenin soruşturma ile tedbir almasına anti damping adı verilmektedir. Bir malın dampingli ihracında ülkeler anti-damping soruşturması açılmasını isteyebilmektedir. Soruşturma neticesine göre tazminat davaları açılabilir. Soruşturma ve davalar netice verene kadarki zamanda damping işlemine karşı anlık tedbirler alınabilmektedir. Bunlar, geçici vergi veya tahmin edilen geçici anti damping vergisine denk teminat alınması şeklinde olabilmektedir (Eğilmez, 2021).

1.6.4. Stratejik Dış Ticaret Politikası

Çağımızda ekonomik şartların sonucunda korumacılığın bazı hallerde serbest ticaretten daha iyi olduğunu öne süren yaklaşım stratejik dış ticaret politikasıdır. Bu yaklaşım, tekel konumunda olan çok fazla kar elde eden yabancı şirketlere karşın rekabet şartlarının hükümet politikaları ile yerli firmaların çıkarına olacak şekilde yapılması gerektiğini içeren bir politikadır (Gençosmanoğlu, 2014, s. 151).

Stratejik dış ticaret politikasında sanayileşmiş ülkeler korumacı tedbirleri uygulayarak ülke için önemli kabul edilen yarı iletkenler, bilgisayar, iletişim araçları ve bunun gibi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlük oluşturabilmektedir. Bu açıdan ülkeler koruyucu dış ticaret tedbirlerinden, sübvansiyon ve vergisel tedbirlerden arizi olarak faydalanabilmektedir. Bahsi geçen sektörler yüksek riskler içeren sektörler olmasının yanı sıra ölçek ekonomilerden yararlanmak için fazla miktarlarda üretim yapma ihtiyacı duyulan sektörlerdir. Stratejik dış ticaret politikası; ekonomide büyük önem gerektiren sektörlerin teşviğini, dışsal ekonomilerden ülkenin bütününe faydalanmasını ve ülkenin gelecekteki büyüme imkanlarının artırılmasını sağlayacaktır (Kafadar, 2002, s. 10).

1.6.5. Ödemeler Bilançosu Denkliğinin Temini ve İstihdamın Artırılması

Korumacılığın nedenlerinden bir tanesi de dışarıdan temin edilen ürünlerin ülkeye girişinin engellenerek, talebin yerli mala yönlendirilmesi neticesinde yerli malı üretiminin artırılması, istihdamın artırılması ve ödemeler bilançosu denkliğinin sağlanmasıdır. Böylece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin içerisindeki ekonomik dengesizliklerin çözümlenmesi ve bu ülkelerin uluslararası pazarlara uyumunun kolay hale getirebilmesi sağlanacaktır (Karaş, 2018, s. 90).

Ödemeler bilançosu denklığı durumu haricinde bilançonun fazla vermesi durumu ülkenin refah düzeyini ileri bir seviyeye taşıyacak ve istihdama pozitif yönde bir katkıda bulunulacaktır.

1.6.6. Uluslararası Pazarlarda Başarının Artırılması

Uluslararası bağlamda ülkelerin serbest ticaret hacmini artırması ile birlikte ülkelerin ve şirketlerin uluslararası sahalarda başarısı zorlaşmaktadır. Ülkeler ulusal rekabetteki konumunu güçlendirmek için çabalamaktadır. Bu yüzden ülkeler, uluslararası sahalarda yaşanan rekabetçi ortamda kaybolmamak ve pazar sahasını artırabilmek için korumacı politikaları uygulamaktalar ulusal sanayilerinin pazarlık gücünü ileri bir seviyeye taşımak için uğraşmaktadırlar. Korumacılık stratejisi ile ülkeler, yabancı ülke pazarlarında temin edilecek avantajlar sayesinde korumacılık işlemlerinin gevşemesini ve pazarlık gücünü muhafaza etmeyi hedeflemektedir (Kaymakçı, Avcı ve Şen, 2007, s. 487).

1.6.7. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi

Ülkeler, belirli dönemlerde içerdeki sanayisinin, ekonomisinin zarar görmemesi için birtakım araçlar vasıtasıyla korumacı önlemler almaktadır ve dış ticaret hadlerinde iyileştirmeye gitmektedir.

Ticaret hadleri ekonomik manada büyümede etkindir. İhracat esaslı modele göre bu etki gelir artışıdır. Gelir artışı, ihracata dönük büyümeyi negatife çevirebilmektedir. Yurtiçindeki arz ve talebin sabit olduğu koşullarda ülkedeki ihraç edilebilir malların talebinin gelir esnekliği fazlaysa yurt içinde ihraç edilebilir malların talebi artmaktadır. Bu durum da dışarıya olan ihracat ve ithalat talebini düşürmektedir. Ancak ithal malların düşük mal olduğu varsayımıyla hareket edilirse ihracata ilişkin büyüme hadleri pozitifte çevrilmektedir (İyiboçkurt, 1977, s. 78).

1.6.8. Yerli Pazarlık Gücünü Artırmak

Yerli pazarlık gücünü artırmak denildiğinde ilk olarak rekabet akla gelmektedir. Son dönemlerde rekabet gücüne yönelik çalışmalar sıklık göstermiştir. Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler fark etmeksizin rekabet gücü bütün ülkeler için önemli olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik bakımdan daha iyi seviyeye gelmesi, rakip ekonomilerin ve bazı sektörlerde önde gelen gelişmiş

Ülkelerin de farklı düşünce ve hareket tarzı geliştirmelerini mecbur tutmuştur (ivi ve Erol, 2008, s. 100).

Rekabetle beraber ülkeleri ileri bir aşamaya taşıyabilecek gelişme, yerli pazarlık gücünü artırabilmekten geçmektedir. Korumacılığın önemli bir nedeni olarak sayılabilecek yerli pazarlık gücünü artırabilmek, ülkelerin içerideki güçlü ekonomisinin temelini teşkil etmektedir. Yerli pazarlık gücü gelimi bir ülke dışarıdaki rekabetin yol aabileceğı olumsuz etkilerden başka ülkeler kadar etkilenmez.

1.6.9. Kıt Bir retim Faktörünü Korumak

Korumacılığın nedenlerinden biri olarak gösterilebilecek kıt bir üretim faktörünü korumak savında; ülkeler alınan gümrük vergilerinden refah kaybına uğramakta fakat kıt bir üretim faktörü korunarak bu üretim faktörünün zarar görmesi engellenebilmektedir. Gelir dağılımı gümrük tarifesi ile işgücünün aleyhine olacak şekilde dağıtıldığı zaman ülke refah kaybına uğramaktadır. Refah kaybını engellemek için sermayeden vergi alıp elde edilen hasılayı işgücüne aktarmak ülkenin refah kaybını giderecektir (Doğın, 2016, s. 60).

Ülkede tam bir faktör serbestliğı olmadığı zaman kıt bir faktörle ilgili bir sonuç meydana gelmemektedir. Korumacılık uygulamasında, ithali ikame etmekte olan endüstride sermayeden elde edilen hasıla artabilecek, ihracat endüstrisinde sermayeden elde edilen hasıla azalabilecek, parasal ücretler yükselebilecektir. İşçiler ihracat mallarını kullanıyorlarsa ekonomide bir kazanım olabilecek, ithal mallar kullanıldığında reel ücretlerde d gözlenebilecektir. Bu durumda kıt faktördeki etkiyi önceden tahmin etmek mümkün olmamaktadır (Doğın, 2016, s. 60).

1.6.10. Sosyal, Siyasi ve Askeri Nedenler

lkeler belirli bir üretici kesimini korumak için toplum sağlığı, evre kirliliğı, ulusal güvenlik gibi durumları gözeterek dış ticarete kısıtlama getirebilir, dış ticareti teşvik edebilir. Örneğın, sağlığı tehdit eden ürünler, hava kirliliğine neden olan kömür, toprağın biyolojik yapısına uymayan gübrelerin dışarıdan alınması önlenebilir. Ülkenin güvenliğine risk oluşturabilecek silahlar, uyuşturucu maddelerin dışarıdan alımı engellenebilir ve devlet aracılığı ile yapılması yönünde karar alınabilir. lkeler sosyal ve siyasi gereklerle bir üretici kesimine ayrıcalıklı

davrandığı zaman o sektöre ilişkin ürünlerin ithali esnasında tahsil edilen gümrük vergisini yükseltebilmektedir. Bu durumlara ilave olarak ülkeler başka ülkelerle yaşanan siyasi, askeri sorunlar yüzünden bir malın serbestçe dolaşımına ilişkin yasak koymaya gidebilmektedir (İçke, 2020, s. 225).

Çevrenin korunması ile ilgili olarak birkaç duruma daha dikkat çekmek gerekmektedir. Genelde gelişmiş ülkelerde üzerinde önemle durulmakta olan çevrenin korunması durumu çağımızın en önemli problemlerinden birini teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler geri teknolojilerle üretimle meşgul iken doğanın ekolojik dengesine de büyük zarar vermektedir. Havaya, karaya ve suya zehirli atıkların atılması ile hava kirliliği, su kirliliği, kuraklık, doğal yaşamın tahribi, belirli hayvan çeşitlerinin yok olması gibi çeşitli problemler meydana gelmektedir. Bu durumda doğa kendini yenileyemez duruma gelebilmektedir. Çevreye zarar veren teknolojileri kullanmakta olan gelişmişlik seviyesinin görece düşük olduğu ülkelerle serbest ticarete sınırlamalar getirilmeli hatta bu ülkelerle ticaret yapılmamalıdır. Bu ülkeleri çevreye zarar vermeyecek doğa dostu olan bir teknolojik üretim yapmaya zorlamak gerekmektedir (Acar, 2020).

Sosyal, siyasi ve askeri sebeplere ilişkin olarak işgücü istismarına engel olabilmek de korumacılığı gerektiren bir nedendir. Serbest ticaret; ülkeleri mukayeseli üstün elde edebilmek veya şu anki üstünlüğünü sürdürebilmek amacıyla birçok ülkeyi işgücü istismarına maruz bırakmaktadır. 15 yaşın altında çocukluk dönemini yaşaması gereken çocukların işgücüne katılması, düşük ücretle ve zor çalışma şartları içerisinde çocukları çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Bu duruma mani olabilmek amaçlı çocuk işçi çalıştıran, çalışma şartlarını Uluslararası Çalışma Örgütü'nün belirlediği prensiplere uyum sağlamayan ülkelerle serbest ticaret yapılmamalı, bu ülkelerden getirilen ürünlere sınırlama, yasak, ambargo uygulanmalıdır. (Acar, 2020).

1.6.11. Adil Ticaret veya Koşulların Eşitlenmesi

Korumacılık taraftarlarının savunduğu savlardan biri olarak yer alan adil ticaret veya koşulların eşitlenmesi argümanına göre, işin özü serbest ticaret olmayıp burada önemli olan adil bir ticareti temin edebilmektir. Yerli ve yabancı şirketlerin karşı karşıya olduğu üretim ve maliyet şartları denk değildir. Doğal sebepler, devletlerce sağlanan teşvikler, teknolojik şartlar, işgücü ve çevre şartları farklılık

gösterdiği için genelde yabancı şirketlerle yerli şirketler kıyaslandığında yabancı şirketlerin daha üstün bir yapıda olduğu söylenebilir. Ancak farkı ortadan kaldıracak düzenlemeler yapılmadığı sürece serbest ticaret sahası içinde olmak yerli firmaları adil olmayan rekabet düzeninin içinde var olmaya zorlamak anlamına gelmektedir. Bu açıdan devletler; içerisinde kotaların, tarifelerin, sübvansiyonların bulunduğu birçok koruma aracı ile üretim ve maliyet şartlarını denk hale getirmeye çalışmakta ve rekabet alanını adil hale getirme çabası içerisinde olmaktadır (Acar, 2020).

1.7. Dış Ticarete Yeni Korumacılık Araçları

Dış ticarete yeni korumacılık araçlarının içerisinde gümrük tarifeleri ilk akla gelen araç olmakla birlikte esasında yeni korumacılığın tarife dışı engeller başlığının içerisinde bahsedeceğimiz şekliyle birçok çeşidi bulunmaktadır.

1.7.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük tarifeleri, malların uluslararası dolaşımına engel olan ve devlet tarafından oluşturulan mekanizmadan biridir. Üreticiler ve tüketiciler üzerinde gümrük tarifelerinin önemli etkileri mevcuttur (Savaş, 1969, s. 18).

Gümrük tarifelerinin yerli üretimi koruma etkisi bulunmaktadır. Gümrük tarifeleri iç fiyat seviyesi ve dış fiyat seviyesi arasında farklılığa sebep olmaktadır. Tarifelerin koruyucu etkisi sayesinde yerli üreticiler mallarını satmaktadır (Savaş, 1969, s. 28).

1.7.1.1. Etken Dış Koruma

Etkin korunma yüzdesi, iktisadi faaliyet kolunun katma değerinde koruma önlemleri neticesinde ortaya çıkan değişimdir. Etkin korunma yüzdesi tespitinde; üretimin neticesinde edinilen ürünün ve üretim aşamasında kullanılan hammaddelerin üzerine konan koruyucu önlemlerin haricinde üretim faaliyetlerinin girdi katsayıları da önem arz etmektedir (Arda, 2020, s. 281).

Gelişmiş ülkeler etken koruma oranıyla tarifeleri ürünlerin işlem safha maliyeti arttıkça yükseltmeye çalışmaktadır. Bu durumda az gelişmiş ülkeler ihracatlarını hammadde veya yarı mamül biçiminde yapmaktadır (Seyidoğlu, 2003, s. 150).

1.7.1.2. Optimum Gümrük Tarifesi

Optimum gümrük tarifesi ile anlatılmak istenen büyük bir ülkenin gümrük tarifelerini kullanarak dış ticaret hadlerini lehine çevirip refahını maksimum yapabilmesidir. Dış ticaret hadleri ülkenin çıkarına göre değiştiği için ülke refahı artar; gümrük tarifesinin dış ticaret hacmini düşürmesi ülke refahını düşürmektedir. Optimal olan tarife de bu iki etki arasındaki pozitif farkı en yüksek yapan gümrük tarifesidir (Doğan, 2016, s. 82).

1.7.2. Yeni Korumacılıkta Kullanılan Araçlar: Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, gümrüklerde uygulanmakta olan vergi düzeni haricinde dünyada mal ve hizmet alışverişinin serbest ticaret şartlarına göre işlemesine müdahale olabilecek her türlü araç ve alınan kararlar olarak tanımlanabilmektedir. Tarife dışı engellerin bir kısmı ihracatta ürünlerini destekleyerek pazarı ele geçirmek için çabalayan devletlere veya şirketlere karşı uygulanmaktadır. Ancak serbest ticaret şartlarına müdahale etmek gibi görünmekle birlikte rekabet şartlarını temin etmeye ve haksız rekabete engel olmaya ilişkin yöntem olarak değerlendirilmektedir (Eğilmez, 2021).

1.7.2.1. Standartlar Koyma

Standartlar koymak, uluslararası ticarete çoğunlukla başvurulmuş bir tedbirdir. Standartlar, çok farklı şekillerde ve farklı hedefler belirlemek için kullanılabilir. Toplum sağlığını korumak için gıda ürünleri ithalatında standartlar belirlemek bu duruma örnek teşkil etmektedir (Gençosmanoğulları, 2014, s. 154).

1.7.2.2. Gönüllü İhracat Sınırlamaları

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, iki ülke arasında gerçekleşen antlaşma sonucunda ülkenin ihracatına fiziki miktar ya da değer olarak getirilen bir çeşit tarife dışı engeldir. Antlaşmaya tabi olan ülkelerden biri sanayisi gelişmiş bir ülke iken diğeri az gelişmiş bir ülkedir. İhracatına kısıtlama getirilen ülke az gelişmiş ülkedir. Gelişmiş olan ülkenin bir diğeri az gelişmiş bir ülkeye siyasi ve ekonomik manada zorlayıcı bir etkisi mevcuttur. Amaç, gelişmiş ülkenin kendi milli sanayisini korumasıdır (Seyidoğlu, 2007, s. 194).

1.7.2.3. Damping-Antidamping

Damping, bir malın dış pazarda, iç pazardaki değerinden daha düşük bir fiyattan satılmasıyla oluşan fiyat farklılığına denilmektedir (Kaymakçı, Avcı ve Şen, 2007, s. 67).

Anti damping vergisi, uluslararası ticari anlaşmalarda devletin vergi koyma yetkisinin sınırlandırıldığı, vergilendirme usulünün farklılaştırıldığı bir vergi çeşididir. Genelde dampingli satış durumunda temin edilen anti damping vergisinde temel hedef, yerli sanayiye haksız rekabetten korumaktır (Karaş, 2020, s. 31-32).

1.7.2.4. Dengeleyici Vergi

Bir malın üreticisinin uyguladığı desteklerle o malın tabi olduğundan daha düşük bir fiyatla ihracı durumunda, ithalatçı olan ülkenin yerli sanayisini muhafaza edebilmesi için gümrükten alınan vergiye ilaveten uygulamakta olduğu vergiye dengeleyici vergi adı verilmektedir (Eğilmez, 2021).

Dengeleyici vergiler ilave vergi uygulamalarına benzemektedir. Dengeleyici verginin ithalatta ilave vergi uygulamalarından farklı olan tarafı dengeleyici vergide hedeflenen; ihracatçının haksız rekabete dayanan görüşünü engellemeye çalışmasına karşın, ilave vergide ulaşılmak istenen yalnızca yerli sanayiye koruma durumudur (Eğilmez, 2021).

1.7.2.5. İthalata Ek Vergi Uygulaması

Genel manada, ithalat esnasında ödenen vergiden anlaşılan gümrük vergisi olmaktadır. Klasik manadaki gümrük vergisi küresel birleşmeler ve ticaretin serbestliği ile birleşince eski önemini yitirmeye başlamıştır. Bu açıdan, ülkeler yerli üretimi korumak öncelikli olmak üzere mali veya başka hedeflerle ismi gümrük vergisi olmayan ancak uygulandığı takdirde eşyaya gümrük vergisi özelliği gösteren vergi ve diğer mali yükümlülükler uygulamaktadırlar (Bulut, 2007, s. 140).

İthalata ek vergi konulması, çok yaygın kullanımı olan bir çeşit tarife dışı engeldir. Bu işlemde ithalattan alınan gümrük vergisi ile birlikte ek vergi veya fon adında ek ödemeler yapılarak ithalat görece pahalı duruma getirilmeye çalışılmaktadır. İthalata ek vergi uygulamaları ile ulaşılmak istenen ülkenin yerli, milli sanayisini olası tehlikelere karşı muhafaza etmek istemesidir (Eğilmez, 2021).

1.7.2.6. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler, özel tüketim vergisi, katma değer vergisi gibi üretim ve satış evrelerinde bir malın üzerine konulan vergilerdir. Ekonomide harcama, yatırım, dış ticaret gibi makro büyüklüklerde birtakım etkiler oluşmaktadır. Dolaylı vergiler, dış ticarete mani olan bir uygulama halini almaktadır. Ülke içinde alınan dolaylı vergiler ihracatçıya iadesi veya ithali gerçekleşen mal üzerine gümrük tarifesinin haricinde bir verginin tahsili şeklinde olmaktadır. (İçke, 2010, s. 255).

Dolaylı vergilerin artırılması genelde toplam tüketim harcamalarının düşürülmesi neticesinde refahta düşüş oluşturmakta, tüketici fazlasını azaltmaktadır. Toplam tasarruflar açısından dolaylı vergideki artışlar bireysel ve kamusal tercihlerin tüketime değil tasarrufa yönelmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan enflasyonun ve makroekonomik dengesizliklerin hakim olduğu ekonomilerde dolaylı vergi artışları ekonomide fazla talebi gideren bir etki meydana getirmektedir. Dolaylı vergideki artışlar sebebi ile düşürülen talep ile ihraç edilebilir mal fazlası oluşturulması da mümkün olmaktadır. Bu sayede yurtiçi talebin düşürülmesi ile ekonomide istikrar oluşturulmakta yurtdışı talep ile bu istikrar ekonomik küçülmeye sebebiyet vermeden büyüme ile eşanlı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu yüzden klasik IMF istikrar politikası tedbirlerinde ve ihracata ilişkin büyüme biçimlerinde dolaylı vergi artışları çoğunlukla kullanılan bir araç haline gelmektedir (Mutlu ve Çelen, 2012, s. 20-21).

Birçok ülkede dolaylı vergilerden elde edilen gelirin toplam vergi geliri içerisindeki payının yüksek olması istenmemektedir. Bunun nedeni, vergi mükellefi ile vergi yüklenicisinin farklı kişiler olmasıdır. Vergi mükellefi ile vergiyi yüklenen tarafın aynı kişi olduğu koşullarda dolaysız vergilemede adalet ilkesi işlemiş olmaktadır. Bu bakımdan hakkaniyetli ve etkili bir vergileme politikası için dolaysız vergilerin baskın olması gerekmektedir (Çiçek ve Uğur, 2019, s. 291-292).

1.7.2.7. Döviz Kuru Politikası

Döviz kurları, ülke ekonomisi için büyük önem gösteren unsurlardan biridir. Bu açıdan ekonomide istikrarı temin edebilmek için döviz kurlarının belirlenen bir seviyede hareket etmesi istenmektedir. Döviz kurunda oluşabilecek olan sapmalar yüksek olduğu takdirde bu durum yatırımcılar açısından büyük risk içermekte aynı zamanda piyasada olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Ülkeler döviz kuru riskine sebebiyet veren döviz kurundaki hareketliliklere engel olabilmek için çeşitli

yöntemler belirlemiştir. Bu yöntemlerden en yaygın olanı Merkez Bankaları tarafından gerçekleştirilen döviz müdahaleleridir. Bu döviz müdahalelerinin değeri döviz kaynağının miktarına bağlı olmaktadır. Bu durumda müdahale edebilmek için gerekli ve yeterli döviz kaynağının olması gerekmektedir. Bunun haricinde, döviz kurundaki oynaklıkları daha dengeli bir hale getirebilmek için uygulanacak müdahalelerin maliyeti de fazla olabilmektedir. Bu açıdan Merkez Bankaları'nın döviz müdahalelerinin döviz kurları üzerinde bırakabileceği etki önem arz etmektedir (Aysoy, 2017, s. 1).

Klasik dış ticaret politikası araçlarında tarifeler ve tarife dışı kısıtlamalarla sınırlı bir alan çizilirken, döviz kuru politikası ise sınıflandırmanın kapsamı haricinde bırakılarak ödemeler bilançosundaki dengesizliği düzeltmede bir mekanizma görevi görmektedir (Seymen, 2000, s. 141). Döviz kuru politikaları, dış ticarete oldukça etkin bir müdahale aracı olarak yerini almıştır. Burada, döviz kontrolü ve çoklu kur mekanizması konuya dahil edilecektir.

1.7.2.7.1. Döviz Kontrolü

Döviz kontrolü, devletin döviz piyasasına farklı etkilerde müdahalesini ifade eder. En sert şekilde uygulaması özel kişilerin döviz bulundurmasının engellenmesidir. Döviz gereksinimi olan ithalatçı bunu Merkez Bankasından karşılayabilir. Döviz işlemleri devletin hakimiyetinde olup serbest döviz piyasası bulunmamaktadır (Kızılkaya, 2020).

Döviz kontrolünde serbest döviz piyasası olmaması durumu konvertibilitiyi ortadan kaldırmaktadır. Konvertibilitenin yapılamaması ekonomik düzene zarar vermektedir. Bu düzende dövizler izne tabi olarak elde edilebildiği için ülke uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlükten kaynaklanan ticaret sisteminden sıyrılmaktadır (Karluk, 1999, s. 335).

Döviz kontrolünde ülkede yasal olmayan döviz alım satım işlemlerinde artış meydana gelmektedir. Döviz kontrolünde meydana gelen etki ile aşırı değerlenmiş kurdan sınırlı sayıda istek karşılanabilir. Bu durumda bazı kişi ve kuruluşlar gereksinim duyduğu anda yüksek bir fiyat ödediği halde döviz alamamaktadır. Bu yüzden döviz gereksinimi resmi kurumdan karşılanamadığı için gayri resmi döviz bulma gayreti dövizde karaborsaya ve kaçakçılığa neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2005, s. 144).

1.7.2.7.2. Çoklu Kur Sistemi

Çoklu kur sistemi, birçok mal ve hizmet için farklı döviz kurunun uygulandığı bir sistemdir. Bu sistem uygulanarak dış ticarete beklenen ihracatı teşvik ederek ithalatı düşürebilmektir (Ergül, 2012, s. 15).

Uygulamada ise en fazla ikili kur sistemi işlem görmektedir. Bu kur sisteminde, resmi kur ve serbest kur olmak üzere iki çeşit kur sistemi mevcuttur. Resmi kur genelde zorunlu tüketim malları, hammadde, ara malı ve yatırım malı ithalinde kullanılmakta, değeri ise serbest piyasa kuru değerinden düşük olmaktadır. Serbest piyasa kuru değeri de genelde lüks mallar, ihracatı desteklenen sanayi ürünleri ve sermaye işlemlerinde kullanılmaktadır. Serbest piyasa kurunun değeri de resmi kurdan daha yüksek olmaktadır (Ergül, 2012, s. 15).

1.7.2.8. İhracat Vergileri

İhracat vergileri idari bakımdan ithalat vergilerine kıyasla daha basit uygulanabildiği için birçok farklı hedefi bünyesinde barındırmaktadır. İhracat vergileri ihraç eden mallar üzerinden alınmakta olup niteliği gereği dış ticaretten alınan vergi sınıflandırmasında yer almaktadır (Levin, 1972, s. 68'den çeviren: Kolçak, 2013, s. 205).

İhracat vergilerinden beklenen hedef, ülkelerin piyasada tekel konumda olduğu malların ihracatı sırasında vergi alarak bütçenin finansmanını yabancı alıcılardan elde edilen gelirle finanse etmektir (Levin, 1972, s. 68'den çeviren: Kolçak, 2013, s. 205).

1.7.2.9. İthalat Teminatları

İthalat teminatları dış ticarete bir uygulama çeşidi olup zamanla kullanımı düşmüştür. İthalat hacmini düşürmesi nedeniyle bazı ülkeler ithalat teminatlarını kullanmayı tercih etmez.

İthalat teminatı sisteminde Merkez Bankası'na teminat olarak para yatırılır ve bu durum piyasada para arzını daraltmaktadır. Sonuçta toplam talepte düşüş gözlenmekte, ekonomide durgunluk meydana gelmekte, ithal malların talebinde ise düşüş gerçekleşmektedir. Para arzındaki düşüşün sebeplerinden birisi ödemeler dengesindeki açık olabilmektedir. Bu açık ithalattaki artışa göre meydana gelmektedir. İthalat teminatının para arzındaki düşüşe sebebiyet veren etkisi ithalat

öncesinde meydana gelmektedir. Ekonomik dengeyi bozan değişiklik ithalat teminatının ödenmesi ile etkisini kaybedecektir (Seyidoğlu, 1993, s. 377).

1.7.2.10. Ayırıcı Devlet Satın Alımları ve Ticaretin Devlet Eliyle Yapılması

Devlet ayırıcı satın alımlar ile uluslararası ticarete müdahale etmektedir. Devlet, ithalatı kısıtlayarak, üretime veya ihracata destek vererek, bölgesel veya sektörel kalkınma hedefli teşviklerle uluslararası ticarete direkt olarak müdahalede bulunmaktadır (Çetinkaya, 1998, s. 64).

Devletin müdahalede bulunduğu durumlardan birisi merkezi planlama ile idare edilen ülkelerin devlet eliyle ticaret yapmasıdır. Bu ülkeler kendi aralarında ve piyasa mekanizmasının hüküm sürdüğü ülkelerde, ticari mevzuları hükümetlerin yönlendirmesi neticesinde devlet firmaları ile gerçekleştirmektedir. Bu düzende, ithalat gereksinimini temin edebilecek kadar ihracat yapılmaktadır (Çetinkaya, 1998, s. 64).

1.7.2.11. İdari ve Teknik Engeller

Günümüzde birçok ülkede halkın sağlığını, güvenliğini ve doğal yaşamı muhafaza etmek için malların üretimi, dağıtım aşamasında kararlaştırılan standartlar, idari düzenlemeler, belirlenen kurallar bulunmaktadır. Bunlar dış ticaretin akışını değiştirici etki meydana getirebilmektedir (Doğan, 2016, s. 105).

Mal ve araçların standartlara uygunluğunu belirleyebilmek ve teknik standartları oluşturabilmek amaçlı gereken analiz metodları vardır. Bu manada görevlendirilen kuruluşlara ihraç mallarının denetim aşamasından geçirilmesi ve gereken belgenin temin edilmesi işlevi düşmektedir. Bu durum uluslararası ticarete bürokrasiye düşen görevi artırmaktadır. Öte yandan, yükleme aşaması öncesinde kontroller ve menşe prensipleri de uluslararası ticarete bir çeşit müdahale olarak görülmektedir. Yükleme öncesinde şirketlerce yapılan kalite, miktar ve fiyat kontrolleri sırasında oluşabilecek aksaklıklar, şirketle denetim kuruluşları arası baş gösterebilecek uyuşmazlıklar da ticaretin akışını bozabilmektedir. Yine aynı şekilde birçok ülkede kamu kuruluşlarının mal alımlarında yerli mal ve hizmetin tercihi gibi kanunlar, yönetmelikler mevcuttur. Bu durumlar, görünmeyen engeller olarak da bilinmektedir ve uluslararası ticaretin doğasını bozmaktadır (Doğan, 2016, s. 105).

Teknik ve idari engellemeler, birçok engellemede olduğu gibi ayrımcılık, finansal ödeme ve miktar sınırlama gibi hedefler içermez. Bu çeşit engellemeler taraflar arasındaki saydamlığa zarar vermekte belirsizlik havası oluşturmakta ve ithalatı düşürmektedir. Dış ticarete direkt mani olma hedefiyle oluşturulan teknik ve idari engellemeler, ticareti dolaylı olarak düşürmektedir. Görünmez engeller denilebilecek bu engellemeler, menşe kuralları, ithalat lisansları, sevk öncesi inceleme ve ticarete teknik engeller biçiminde uygulanmaktadır (Seymen, 2000, s. 147).

1.7.2.11.1. Menşe Kuralları

Menşe prensipleri, bir ürünün veya üreticinin hangi ulusa ait olduğunu saptayabilmek için kullanılmaktadır. Bir malın farklı ülkelerde birden çok üretim etabından geçirilmesi ile birlikte menşe prensipleri de dış ticarete kendine önemli bir yer edinmiştir. Bir eşyanın menşei, ithalata yönelik gümrük vergilerinin belirlenebilmesi, dış ticarete kota ve anti damping gibi dış ticaret araçlarının uygulanabilmesi, dış ticareti takip edebilmek gibi nedenlerle kullanılmaktadır (Bozkurt, 2011, s. 149).

Menşe kuralının olması iki ülke arasında yapılması mecburi olan ticaretin maliyetini de düşürmektedir. Menşe kurallarının dahil olması ile iki ülke aralarında imzaya tabi tuttukları tercihli ticarete göre menşe kurallarının prensiplerini oluşturarak, üçüncü ülke menşeli eşyaların hangi kapsamda ve ne ölçüde kullanılabileceğini saptayabilmektedir. Bu durumda iki ülkenin ürün maliyetlerinden daha az maliyetle üretim yapan üçüncü ülke menşeli eşyanın kullanılarak üretimin gerçekleştirilmesi ürünün en az maliyetle uluslararası piyasaya sunumuna sebebiyet verecektir. Bu bakımdan meydana gelebilecek rekabet etkisi düşürülecek uzun vadede ticaret meydana getiren bir etki sağlanmış olacaktır (Krueger, 1993, s. 10).

1.7.2.11.2. İthalat Lisansları

İthalat lisansları, ithali izin gerektiren ve kotaya tabi olan mallardan belirli bir miktarın ithali için ithalatçıya verilen bir çeşit izin belgesidir. Bu lisansı vermekle ulaşılmak istenen hedef, kotaların ve ithalata ilişkin gözetim tedbirlerinin kontrolünü sağlamaktır. İthalat lisansları bitki, hayvan, insan sağlığını korumak amaçlı da kullanılabilmektedir (Yurdakul, 2014, s. 34).

1.7.2.11.3. Sevk Öncesi İnceleme

Yapısal koşullar sebebiyle, ithalat esnasında malların kalitesini inceleyemeyen ülkeler, uluslararası gümrük anlaşması koşullarınca, ülkelere ithali gerçekleştirecek birçok ürünün zaruri olarak sevk öncesinde incelenmesini istemektedir. Sevk öncesi gözden geçirme, ihracatçı ve ithalatçı şirketlerin aralarındaki anlaşmalarına göre isteğe bağlı yapılmakta, bazı ülkeler ise bunu zorunlu tutmaktadır (Eker, 2020).

Sevk öncesi kontrol aşaması, ithalata mani olmak hedefiyle de yapılmaktadır. İhracatçılar kontrolün malın ihracatını aksattığı gerekçesiyle ihracata engel olduğunu öne sürmektedir (Seymen, 2000, s. 152).

1.7.2.11.4. Ticarete Teknik Engeller

Ülkeler, ürünlerin tüketici ve çevre için güvenilebilir olması hedefiyle bazı standartlar uygulamaktadır. Bu standartlar uygulamada farklı ticaret engellerini meydana getirmektedir (Karluk, 1998, s. 268).

Uygulanmakta olan sağlık standartları sebebiyle bazı ticari malların ithalatı düşürülmektedir. Ticari mallara konulan standartlar önem arz etmektedir. Halk sağlığı sebebiyle salgın hastalık bulaşma durumu olabilecek ticari malların ithalatına yasak konulabilir veya bunlar devletin gözetiminde yapılmaktadır. Birçok sanayi ürünlerine de çeşitli standartlar konulmaktadır. Standartlar, malların üretiminde, ambalajlanmasında, tüketiminde ayrı olarak saptanabilmektedir (Çelik, 2008, s. 279-280).

1.7.2.12. İthalat Yasakları

Tarifelere ve kotalara göre koruyucu tüketimi azaltan ve gelirin dağıtımına etki eden niteliklerinin daha belirgin olduğu ithalat yasaklarında, devletin bir malın dışarıdan alımına engel olması neticesinde bu maldan gümrük geliri edilemez. İthalattaki yasaklar vasıtasıyla aşırı korumacılık milli ekonomiyi uluslararası ticaretten mahrum bırakmaktadır. İçerideki fiyatların uluslararası piyasa fiyatlarıyla ilintisinin kalmaması neticesinde kaynak dağılımında etkinlik sağlanamamış olur (Seyidoğlu, 1996, s. 152).

İthalatın yasağını gerektiren bir neden olarak sayılabilecek aşırı ithalat ülke içindeki üretimin sonucunda elde edilen ürünü azaltır ve azalan üretim neticesinde,

istihdam düşer, işsizlik büyür, ekonomi küçülmektedir. Küçülme gösteren ekonomi o ülkenin ekonomisinde büyük tahribata sebep olabilmektedir (Ketboğa ve Danacı, 2019, s. 251). Burada ithalata yönelik müdahale zamanında ve ülkenin dış ticaret dengesine zarar vermeyecek nitelikte olmalıdır.

1.7.2.13. İhracat Teşvikleri

İhracat teşvikleri, firmalara gelen hammaddenin işlendikten sonra ürün haline getirilmesi, ürünün satışını ve satıştan sonraki işlemleri de içerisine alan sonuçta ihracattan elde edilen geliri artırmayı hedefleyen bir teşvik sistemidir (Kemer, 2003, s. 32).

Ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri önemli ölçüde ihracattaki başarı derecelerine bağlıdır. Ülkeler uluslararası sahalarda rekabet şartlarında devamlılık gösterebilmek için politikalar belirlemeli ve tedbirler almalıdır. İhracata bağlı kalkınma politikasında ihracatı destek ve teknik yardım programları, ekonomik gelişmeyi sağlayan bir mekanizma ve aynı zamanda içeride ve dışarıda ihracata mani olabilecek tüm durumları içerecek şekilde oluşturulmuştur (Yılmaz, 2020, s. 1).

1.7.2.14. Kotalar

Hükümetlerin ithali gerçekleşecek mala fiziki miktar veya değer koymuş olduğu kısıtlamalara kota adı verilmektedir. Kotaların birçok çeşidi bulunmaktadır. Kotaların uygulanış biçiminde malların karşılaştırmalı üstünlükleri, fiyat esneklikleri, stratejik önemleri, bürokratik işlemlerin düzenlenmesi gibi esaslara bakılmaktadır (Zaloğlu, 1998, s. 22).

1.7.2.14.1. İthalat Kotaları

İthalat kotalarında belirli bir süreç için ülkeye ithali gerçekleşecek malın sayısı ve değeri saptanmaktadır. Devlet ithalatın yapılacağı ülkeyi, ithalat yapacak şirketi de belirleyebilmektedir. Devletin yalnızca mal cinsini ve hacmini belirlediği kotalar, global veya ayrımcı olmayan kotalardır. Bu kota çeşidinde ithalat herhangi bir ülkeden gerçekleştirilebilir. Kota dolduğu zaman ithalatın devamı mümkün olmaz. Bu kota işleminin bazı zorlukları mevcuttur. Kotanın dolup dolmadığının belirlenebilmesi, ithalatın belirlenen zamanda yapılmasının mümkün olabilmesi durumları bu zorluklara verilebilecek örneklerdir. Bu zorluklar için ithalat lisansı sistemi uygulanmaktadır. Tahsisli ithal kotası olan kota işleminde, bazı ithalatçılara

malı ithal işlemi için lisans adlı izin belgesi verilmektedir. Devletlerin ithalat yapacakları ülkeyi veya ülkeleri belirlediği kota işlemlerine seçici kota uygulamaları denilmektedir (Zaloğlu, 1998, s. 22-23).

1.7.2.14.2. İhracat Kotaları

İhracatı kontrol edebilmek için ülkeler bazı malların ihracına yasak koyabilir veya lisans şartı getirebilir. Yasaklar siyasi, ekonomik, askeri olmak üzere birçok sebepten kaynaklanabilmektedir. Bazen ülkeler, ülkedeki ekonomik istikrara zarar vermemesi için ülkede az üretilen her çeşit hammadde, yarı mamül, mamül madde ve gıda madde ihracını azaltabilmektedir (Karluk, 2009, s. 382).

1.7.2.15. Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi

Ticari küreselleşmeyle birlikte birçok şirket amansız bir yarışın içinde baskı altında kalmaktadır. Rekabetçi bir ortamda yerli şirketler kaybolmaya başlamış ve bu şirketler piyasadan silinmemek için maliyetleri azaltmak gayreti ile dışsallıkları artıran birtakım işlere girişmişlerdir. Bu dışsallıkları artıran girişimlerden bir tanesi de üretimin ve tüketimin optimallikten sıyrılarak aşırılığa kaçmasıdır (Orman, Şahin ve Ceylan, 2019, s. 14).

Temelini ticaretin oluşturduğu çevresel tahribat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri çevreye verilen olumsuz dışsallıkta birbirlerine ve etrafa karşı sorumsuz bir hale getirmektedir. Bu sorumsuzluğun yol açtığı çevresel kirlilik oldukça tehlikeli bir boyut almasının yanı sıra kirlilik transferinin olmadığı bir dünyada yaşamadığımız çok açıktır. Sonuçta gelişme ve genişleme adına büyük bir rekabetin içinde hareket eden ülkeler aynı evrenin içinde yaşamak zorundadır. Sınır kapıları ancak insanların hareketine engel olabilmektedir. Su ve hava gibi ivedilikle kirlenebilen hızlı transfer özelliğine sahip doğal etmenler serbest mal olup bunlar serbest hareket edebilme niteliğine sahiptir. Çevresel kirliliğe etki eden etmenleri ve çözümleri üretebilmek gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin ortak mesuliyetinde olan bir konudur. Bu ortak problem için işleme alınabilecek kararlar herkes için bağlayıcı bir özellik göstermektedir (Orman, Şahin ve Ceylan, 2019, s. 14).

1960'ların sonlarında çevresel kirlilikler toplumların dikkatini çeken bir konu haline gelmiş, çevre ve dış ticaret arası etkileşim ve bu etkileşimin devletlerin rekabet gücü üzerindeki bıraktığı etki, gelişmiş ülkelerde ilginin bu etkileşime

yoğunlaşmasına neden olmuştur. Çevre ile ilgili düzenlemelerin katı olduğu devletlerdeki üreticiler, düzenlemelerin dünya piyasalarında rekabet açısından negatif etkileri bırakacağını düşünmüşlerdir. Çevre ile ilgili düzenlemelerin sıkı tutulmadığı ülkelerdeki şirketler, çevrenin korunmasının dış ticaret için engeller oluşturabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak ozon tabakasının delinmesi, iklimin kayması, biyoçeşitliliğin zarar görmesi gibi çevresel tahribatlar son yıllarda ulusal ve uluslararası kamuoyunun da etkisi ile birlikte ülkeleri bu değerleri koruyabilmek için dış ticarete çevresel düzenlemeleri kullanmaya itmiştir (Gül, 2020).

1.7.2.16. Yerli Katkı Oranları

Yurt içi katkı mecburiyeti, bir malın ülkede üretilmesi için yurt içi katkı payının belirlenen bir düzeyin aşağısına inmemesini veya başka bir ülkeden gelen girdi oranının belirlenen seviyenin yukarısına çıkmamasını gerektirmektedir. Bu sayede, gelişmekte olan ülkelerde yabancı firmaların belirlenen bir düzeyde yerli girdi kullanımını zorunlu tutmaları ile hedeflenen yabancı sermayenin ülke ekonomisine olan katkısını artırabilmektir (İçke, 2010, s. 251).

Küreselleşen dünyada, ülkelerin yerli katkı payı alma uygulaması uluslararası iş bölümü kavramına ise zıt düşmektedir. Yerli katkı oranları dünyada etkinliği arttırmak açısından tutarsız olan bir uygulama olması sebebiyle eleştirilmektedir (İçke, 2010, s. 251).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARETİNİN SERBESTLEŞMESİ BAĞLAMINDA SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ DİŞ TİCARETİN İNCELENMESİ

2.1. Dünya Ticaret Örgütü

Dünyada yaşanan savaşların sonrasında bilhassa 2.Dünya Savaşını müteakiben, savaş kazanan ülkeler küresel manada ekonomik işbirliğinin oluşturulması için bir hayli çaba göstermiştir. Bu ülkeler dünya devletlerinin mevcut ekonomilerine yardım edebilmek, gelişmelerini temin edebilmek, mali ihtiyaçlarını karşılayabilmek, uluslararası ticaretin serbestliğini sağlayabilmek için “Uluslararası Ticaret Örgütü” isimli bir kuruluşun kurulması kararını almıştır (Bektaş, 2020).

Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) kurulmasına kadarki zamanda, belirli avantajlardan faydalanmak için 1947 senesinde 23 ülkenin dahil olması ile Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması yürürlüğe girmiştir (Bektaş, 2020). 1951 senesinde gerçekleştirilen İngiltere-Torquay’da gerçekleştirilen müzakerelere Türkiye de katılmıştır. Türkiye, anlaşmayı 1953 senesinde imzalamıştır (Karaca, 2020).

Dünya Ticaret Örgütü, Uruguay Round Müzakereleri bitiminde 15 Nisan 1994’de Fas’ta imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ile kurulmuştur. Resmi manada faaliyete 1995 senesinde geçmiştir. DTÖ’nün 153 üyesi bulunmakta olup Türkiye, kurucu ülkeler arasındadır (Bektaş, 2020).

Uruguay Round Çok Taraflı Müzakereler bitiminde, birçok devlet sanayi ürünlerinin belirli bir dönem için tarifesinin düşürülmesini DTÖ’den talep etmiştir. Türkiye de bazı tekstil ürünlerinde yapmış olduğu indirimleri DTÖ’ye entegre etmiş bu kapsamda 1995-1999 yılları arasında ortalama olarak %29 tarife indiriminde bulunmuştur (Karaca, 2020).

2.1.1. Dünya Ticaret Örgütü’nün Faaliyetleri

Dünya Ticaret Örgütü’nün temelini oluşturan GATT ticarete serbestliğin devamına yönelik hedefi ile 1947’de kurulmuş, 1948’de ise temel kuralları yürürlüğe

konulmuştur. GATT'ın temel hedefi; dış ticaretin akışını bozabilecek gümrük tarifelerinin düşürülmesi, dış ticarete serbestliğe olumsuz etkisi olabilecek farklı engellerin ve farklı muamelelerin yok edilmesini sağlamaktır (Örnek, 2007, s. 320).

DTÖ, farklı muamelelerin ortadan kaldırılabilmesi için iki adet kural koymuştur. Bunlardan birincisi “En Çok Kayrılan Ülke Kuralı” dır. Bu kuralda, bir ülkeye temin edilen kolaylık veya verilen ayrıcalık tüm ülkelere uygulanacaktır. İkinci kural ise “Milli Muamele Kuralı” dır. Bu kuraldan beklenen yurt içinde yerli, yabancı fark etmeden her çeşit mal ve hizmete aynı işlemde bulunulmasını temin etmektir (Örnek, 2007, s. 320-321).

DTÖ uluslararası ticaretin kurallarını belirlemenin yanı sıra mahkeme denilebilecek “Anlaşmazlıkların Halli Organı”nı içeren, çok taraflı ticaret düzeninin odak noktası olabilen uluslararası bir kuruluş olmaktadır. DTÖ'nün hedefi uluslararası ticarete engel olabilecek tüm durumları ortadan kaldırmanın haricinde ticaret kurallarını şeffaf hale getirebilmek, ticaret işlemlerini kolaylaştırabilmek için küresel ticaretin kapasitesini genişletebilmektir. DTÖ hedeflerini gerçekleştirebilmek için belirli periyotlarla “Ticaret Müzakere Turları” yapmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

DTÖ'de alınan kararların çoğunluğu DTÖ'ye üye olan ülkelerin tümünün katılımı ile gerçekleşmektedir. Kararlar en az iki senede bir toplanan Bakanlar Konferansı'nda ya da Genel Konsey ismi ile toplanan Daimi Temsilciler/Büyükelçiler tarafından konsensus ile alınmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

2.1.2. Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Küresel Ekonomi

2. Dünya Savaşı sonrası “neo-liberal” dış politikalar kapsamında uluslararası ticarete atılım yapabilmek ve uluslararası ticaretin gelişimine engel olabilecek durumları ortadan kaldırabilmek hedefinde olan GATT, dört esas konferans; Cenevre (1947), Annecy (1949), Torquay (1951), Cenevre (1956) ve dört round; Dillon (1960-1961), Kennedy (1964-1967), Tokyo (1973-1979) ve Uruguay (1986-1993)'ı gerçekleştirmiştir. Bu konferanslarda serbest ticaretin önü açılmıştır. Bu bağlamda, 1947 senesinde yaklaşık %40 olan sanayi ürünleri gümrük vergisi oranı 1960'ların sonunda %10'a, 1990 senesinde %5'e günümüzde %3'e düşürebilmiştir. 2. Dünya savaşı sonrasında 20 milyar dolar seviyesinde olan dünya ticareti, 2001 senesinde 7,6

trilyon üzerine çıkmıştır. Dünyada toplam ihracattan elde edilen gelirin toplam gelir içerisindeki oranı %30 ‘u bulmuştur (Şahinöz, 2020).

Uluslararası ticaret, dünya ekonomisinin ilerlemesine katkı sağlamıştır. Ekonomisini güçlendirip dış pazara açılabilen ülkeler güçlenmişlerdir. Ancak, Türkiye gibi ülkelerin de içinde olduğu gelişmekte olan ülkeler için durum “tamamlayıcılık” işlevi şeklinde kalmıştır. Serbest ticarete, ticareti gerçekleştirenlerin aynı kurallara uyması ve aynı araçları elinde bulundurması şartıyla gelirden ve refahta artış olmaktadır. 2. Dünya savaşı sonrası gelişen ulus devlet anlayışı dünya ekonomisine uyabilen ülkeleri dışa açılmaya teşvik etmiştir. Serbest ticarete başarı kıstası rekabet işlevinden geçmektedir. Bu rekabete uyabilen ülkeler ayakta kalabilmektedir (Şahinöz, 2020).

Az sayıda ülkenin dışa açık ekonomi politikaları ile gösterdiği başarı “seçkin bir küreselleşme” anlayışını meydana getirmiştir. Çünkü dünyanın öteki yarısında bulunan yoksul ülkeler seçkin küreselleşmenin dışında kalmıştır. Küreselleşmeye uyum sağlayamayan yoksul ülkelere birçok insan DTÖ’ne tepki göstermiştir. Artık dünyada “daha adil ve daha insani bir düzen” isteği artmıştır. Sadece seçkin bir küreselleşme oluşturma anlayışına karşın başka bir dünyanın kurulabileceği, mevcut düzenden farklı bir sistemi oluşturabilecek yeni bir yaşam alanının inşa edilebileceği anlayışı yankı bulmuştur (Şahinöz, 2020).

2.2. Serbest Ticaret Anlaşmaları

Serbest ticaret anlaşmaları (STA), ülkeler arasında ticarete etki eden engellerin ortadan kaldırılarak, serbest ticaret alanını oluşturan üye ülkelerin diğer ülkelerle olan ticaretinde devlet tarafından belirlenen düzenlemelerin yürütülmesine fırsat veren anlaşmalardır (Pınar, Boran ve Sevilmiş, 2013, s. 4).

Mevcut olan kaynaklarını etkin olarak kullanmayı amaç edinen ülkeler taraf olduğu ülkelerle birlikte üreticilerine daha fazla pazar imkanları oluşturabilmek için ticari manada işbirliğine gitmektedirler. Serbest ticaret anlaşmaları, iç pazarda serbestliği sağlayarak taraf ülke pazarlarındaki fırsatlardan faydalanmaya izin vermektedir. Aralarındaki işbirliğini geliştiren ülkeler, daha geniş pazar ve endüstriler oluşturarak rekabetçi bir üstünlük elde edebilmektedir. (Erdil, 1992, s. 12).

2.2.1. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları

24 Ocak 1980 tarihli “İstikrar Kararları” ile Türkiye, ihracat esaslı büyüme modeline geçmiştir. Ekonomik anlamda ilerlemenin lokomotifinin ihracata dayanması Türkiye’yi çeşitli, dış ticaretteki rekabetle baş edebilecek ürünler üretmeye aynı zamanda bu ürünleri pazarlayabileceği başka sahalar keşfetmeye yönlendirmiştir (Ateş ve Seymen, 2019, s. 258).

Şimdiye kadar, Türkiye 38 STA imzalamıştır. STA’lardan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile akdi gerçekleşmiş olan 11 STA, bu ülkelerin AB’ne üyeliği sebebi ile sonlandırılmıştır. 22 STA ise (Birleşik Krallık, EFTA, Singapur, Moldova, Makedonya, Bosna ve Hersek, Filistin, Malezya, Fas, Güney Kore, Arnavutluk, Gürcistan, Sırbistan, Karadağ, Şili, Morityus, Mısır, Tunus, İsrail, Faroe Adaları, Kosova, Venezuela) yürürlükte (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Katar, Sudan, Lübnan STA’ları iç onay sürecinin bitiminden sonra yürürlükte olacaktır. Ayrıca, STA’ların yenilenmesi, içeriğinin genişletilmesine ilişkin EFTA, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ ile yapılan anlaşmalar yeniden gözden geçirilmiştir. Sırbistan ile imzalanan metinler ise 1 Haziran 2019’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin Gürcistan, Malezya, Moldova ile imzalanan STA’larının yenilenmesine ilişkin görüşmelerin en kısa zamanda neticelendirilmesi amaçlanmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Türkiye ve Suriye arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması ileri bir tarihe bırakılmıştır. 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye-Ürdün Serbest Ticaret Anlaşması, 22 Kasım 2018 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması’na göre ticarete tercihli işlem 1 Ocak 2021 tarihinden sonra işler hale gelmiştir. Anlaşma’nın iç onay işlemleri ise devam etmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

2.2.2. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dış Ticarete Etkileri

Türkiye, 10.12.1991 tarihinde ilk STA’sını EFTA ülkeleri ile imzalamıştır. İmzalanan STA’nın özellikli durumu ise, Türkiye’nin ürettiklerini yeni pazarlar keşfetmek ve dış ticarete ülke çeşitliliğini arttırmak için imza attığı ilk STA olması durumudur (Ateş ve Seymen, 2019, s. 259).

Türkiye'nin EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) bölgesiyle dış ticaret hacmindeki anlaşmayı takip eden 2 senede hem ihracat hem de ithalatta düşüş meydana gelmiştir. Böyle bir sonucun çıkmasında Türkiye'nin 1994 senesinde yaşadığı krizin de payı bulunmaktadır. Türkiye'nin EFTA bölgesi ile gerçekleştirdiği anlaşma beklenen olumlu sonucu vermemektedir. 1992 senesinden 2012 senesine kadarki süreçte Türkiye'nin EFTA bölgesi ile ithalat ve ihracatı mutlak anlamda artmaktadır. Ancak bu artış oranı Türkiye'nin genel ihracat ve ithalat artış oranlarının altında kalmıştır. 1992 ile 2012 seneleri arasında Türkiye'nin EFTA bölgesine ihracatı %749 artış göstermiş, genel ihracatı %937 artmıştır. EFTA bölgesinden ithalat %561, genel ithalat ise %934 seviyesinde artmıştır (Doğan ve Uzun, 2014, s. 335).

EFTA dışında Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları yaptığı ülkelerden 2020 senesinde en fazla ihracat yaptığı ülke Birleşik Krallık olup ihracat rakamı 3 milyar 444 milyon 691 bin dolar olmuştur (Sabah, 2021).

2.3. Serbest Dış Ticaretin Seçilmiş Ülkelerdeki İncelenmesi

Serbest dış ticaretin başta Türkiye olmak üzere seçilmiş ülkelerdeki incelenmesi ticarete serbestliğin getirileri, ülke ekonomilerine sağladığı katkıyı idrak edebilmemiz açısından önemli olmaktadır.

2.3.1. Türkiye

İlk olarak Türkiye'yi inceleyeceğimiz bu bölümde Türkiye'nin dış ticareti verileri ve izlenen politikalarla analiz edilecektir.

2.3.1.1. Türk Dış Ticaretinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'nin dış ticareti Osmanlı'nın ilk dışı açılma teşebbüsü olan Balta Limanı Anlaşması ile başlamaktadır. Balta Limanı Anlaşması, ortaya çıkan sonuçları itibarıyla Osmanlı'yı yarı sömürge devleti konumuna getirmiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 149).

Osmanlı devletinin yarı sömürge durumuna gelmesi sonucunda yerli üretim durma noktasına gelmiş, Osmanlı'nın gelirleri giderlerini karşılayamamıştır. Bu durumun sonucunda dış borç almaya gidilmiştir. 1854 senesinde ilk dış borç alınmış ve devamında Osmanlı birçok defa dış borç almıştır. Yerli üretimin kötü gidişatı

sonucunda ithalat artmış ekonomik denge bozulmuştur. Balta Limanı Anlaşması ile gelen ekonomik ayrıcalıklar 1929 senesinde kaldırılabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti önce serbest, ardından devletçi politikalar izlemiş sonraki aşamada ise karma ekonomik politikaya yönelmiştir. 1980 senesinde küresel ekonomiye uyum kapsamında 24 Ocak Kararları ile ihracata dayalı ekonomik büyüme programı devreye sokulmuştur (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 151).

24 Ocak Kararları, Türkiye'nin küresel pazara uyumunu gösteren önemli bir milattır. 24 Ocak Kararları için iki çeşit görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki Türkiye'nin kapılarını dışarıya açan, çağı yakalamak için bir fırsat olduğu düşünülen adeta devrim olarak nitelendirilen görüştür. İkinci görüş ise Türkiye'nin tek taraflı olarak yabancı sermayeye maruz kaldığı tarım, sanayi ve ticaret alanlarında milli amaçlardan uzaklaşmaya sebep olan uyum programları olarak nitelendirilen görüştür (Öztürk, Nas ve İçöz, 2008, s. 16).

24 Ocak Kararları'nın dış ticarete olan etkileri bakımından Türkiye'de özellikle tarım alanındaki üretimin ve yapılan ihracatın gidişatı bozulmuştur. 24 Ocak Kararları, çiftçiyi yoksullaştıran Türkiye'yi gıda ithalatçısı ülke konumuna getirmiştir. Tarım ürünlerinde kendine yetebilen ülke konumundan ithalat yapan ülke konumuna getirmiştir (Öztürk, Nas ve İçöz, 2008, 30). 24 Ocak Kararları'nın faydalı olan sonuçları da olmuştur. Alınan kararlarla ihracat öncelikli büyüme hedeflenmiştir. Özel sektörün girişimciliği artmıştır. Türkiye'nin uluslararası sermaye ile uyumunun önü açılmıştır. Dış ticaret serbestleşmiş, yabancı sermaye teşvik edilmiştir (Arolat, 2021).

2.3.1.1.1. 1923-1929 Dönemi

Bu dönemde Atatürk'ün ekonomiye ilişkin metodu, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarabilmek amacına ilişkindir. İthal ürünler yerine yerli ürünleri korumayı hedefleyen gümrük rejimi oluşturmak, demir ve deniz yollarında söz sahibi yabancı firmaların ülkeyi terk etmelerini sağlamak, devleti ekonomik anlamda zor duruma düşüren Düyun-u Umumiye'den kalan borçları kaldırabilmek ve yeni bir Türkiye oluşturmak temel amaçlardandı. Yeni kurulacak devletin ekonomisine yönelik adımları belirlemek için 1923'te İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir (Karataş, 1998, s. 3318). Türkiye İktisat Kongresi'nde hedef; savaştan yorgun durumda çıkan ekonomik oluşumların birbirlerini tanımalarına yardımcı olmak bu

oluşumların ihtiyaç duyduğu olumlu ekonomik koşulları yaratabilmek ve ekonomiye ilişkin politikaları bunlara göre oluşturabilmek arzusudur (Gökçen, 1998, s. 3256).

Savaş sonrası ülkede egemen olan yabancı himayeyi ortadan kaldırabilmek için ekonomik tedbirler alınmalıydı. Bu dönemde devlet, sanayi faaliyetlerinin gelişimi için özel girişimcilere kredi sağlamak hedefiyle Sanayi ve Maadin Bankası'nı kurmuştur. Ayrıca milli sermayeyi temin ve gerçekleştirecek olan yatırımları yapabilecek finansal destek için Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Osmanlı devletinden kalan yabancılara ticari ayrıcalıklar bu dönemde de devam etmiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 152).

Milli kalkınmada olmazsa olmaz sanayi sektörü için 1927 senesinde Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca sanayi sektörü belirli bazı şartlara göre özel girişimciler için cazip hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yerli üretimi korumak ve desteklemek amaçlı iplik, kumaş, şeker, un v.b. maddelerin ithalatına yüksek gümrük vergileri konulmuştur. Alınan tedbirler 1929 Dünya Ekonomik Krizine kadar uygulamaya konulan liberal dönem politikalarıdır. Liberal dönemdeki başarısızlıklara bakıldığında bu durumun temel sebepleri arasında gerekli sermaye birikiminin bulunmaması, teknik bilginin yetersizliği vb. nedenler sayılabilir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 152).

Türkiye'nin 1923-1929 seneleri arasında ithalatının yarısını tüketim malları oluşturmakta, yatırım malları ise ithalatının %25'ini meydana getirmektedir. Türk parasının aşırı değer kaybı hükümetin aldığı önlemler sayesinde önlenebilmiştir (Ezer, 2010, s. 433). Tablo 1'de 1923-1929 seneleri arasındaki Türkiye'nin dış ticaret verileri gösterilmiştir.

Çizelge 2.1. 1923-1929 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret değerleri (bin dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1923	50 790	86 872	- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	100 462	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	128 953	- 26 253	231 653	79,6

Çizelge 2.1. 1923-1929 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret değerleri (bin dolar) devamı

1926	96 437	121 411	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	107 752	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	113 710	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	123 558	- 48 731	198 385	60,6

Kaynak: (TÜİK, 2021).

1929 senesindeki ekonomik krizin etkisi olarak ihracatımız 75 milyon dolara, ithalatımız ise 124 milyon dolara, dış ticaret açığımız 49 milyon dolar seviyelerinde olmuştur. 1930'lerden itibaren dışa bağımlılığı minimize etmek için dış ticaret sınırlandırılmıştır. Bu yüzden 1930'dan 1937'e kadar dış ticaretimiz fazla vermiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 153).

Ülkemizde 1928'e göre 1929 yılında ihracattan elde edilen gelirden düşüş olmuştur. Türkiye'de bu dönemde, ihracat fazla olmasına karşın fiyatların düşmesi nedeniyle ülkeye döviz girdisi az olmuştur. 1929 senesi sonlarında dış ticaret açığı 50 milyon doları bulmuştur. Ayrıca yabancıların elindeki işletmeler devletleştirilmiş, yeni demir yolları yapımı devletin bütçesini bu dönemde zora sokmuştur. Bu dönemde dünya ticaretinin kapasitesi düşerken Türkiye'nin ihracatını yükseltmesi ihracat tarafındaki açığı kısmi anlamda bertaraf etmiştir. Türkiye'nin ekonomik yapısının sade ve güçlü özellik göstermesi sebebiyle, Türkiye ekonomik bunalımdan Avrupalı ülkeler kadar olumsuz etki yaşamamıştır (Ezer, 2010, s. 434).

2.3.1.1.2. 1930-1950 Dönemi

1930-1950 döneminin belirgin özelliği devletin önderlik ettiği bir ekonomik kalkınma dönemi olmasıdır. Sanayii Teşvik Kanunu ile birlikte özel sektör yatırımları yapması için desteklenmiştir. Altyapı yatırımlarına kolaylıklar getirilmiştir. Vergi ve harç muafiyetleri söz konusu olmuştur (Koçtürk ve Gölalan, 2010, s. 57).

Bu dönemde devletçilik ilkesi ile hareket edilmiştir. Devletçilik ilkesinin temeli Birinci ve İkinci Sanayi Planları'nda hayat bulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na göre kurulacak sanayiler yerli hammaddelere dayanacak, temel

tüketim mallarının ülke içinde üretimine geçilecek, sanayi kuruluşları hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın olan yerlerde kurulacaktır. Planın gerçekleşmesi amacıyla Sovyetler Birliği Türkiye'ye 8 milyon dolarlık kredi vermiştir. Kredi, dokuma sanayisinde kullanılacak ve bu sanayi için gereken makinaların büyük bir kısmı Sovyetler'den alınacaktır. Her sene bütçeden 6 milyon TL ayrılıp planın finansmanında kullanılacaktır. Sümerbank'a 41,6 milyon TL, İş Bankası'na 2,4 milyon TL para temin edecektir. Nitekim, bu çabalar sonuç vermiş, plan başarıya ulaşmıştır. 1936 senesinden sonra İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı 1938 senesinde kabul edilmiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2010, s. 58).

Bu dönemde erkeklerin silah altına alınmasıyla birlikte tarımsal üretimde gerileme olmuş, ekonomide daralma görülmüştür. Savaş sonrası 1945-1950 dönemlerinde ise ekonomideki gelişmeler incelendiğinde dış ticaret hacminin tablo 2'de verilen dönemler için yaklaşık dört kat arttığı gözlenmiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 58).

Çizelge 2.2. 1930-1950 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (bin dolar)

Yıl	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Bin Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1930	71 380	69 540	1 840	140 920	102,6
1931	60 226	59 935	291	120 161	100,5
1932	47 972	40 718	7 254	88 690	117,8
1933	58 065	45 091	12 974	103 156	128,8
1934	73 007	68 761	4 246	141 768	106,2
1935	76 232	70 635	5 597	146 867	107,9
1936	93 670	73 619	20 051	167 289	127,2
1937	109 225	90 540	18 685	199 765	120,6
1938	115 019	118 899	- 3 880	233 918	96,7
1939	99 647	92 498	7 149	192 145	107,7
1940	80 904	50 035	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	55 349	35 707	146 405	164,5

Çizelge 2.2. 1930-1950 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (bin dolar) devamı

1942	126 115	112 879	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	155 340	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	126 230	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	96 969	71 295	265 233	173,5
1946	214 580	118 889	95 691	333 469	180,5
1947	223 301	244 644	- 21 343	467 945	91,3
1948	196 799	275 053	- 78 254	471 852	71,5
1949	247 825	290 220	- 42 395	538 045	85,4
1950	263 424	285 664	- 22 240	549 088	92,2

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Türkiye’de 1930-1950 dönemini kapsayan süreçte ihracatımız dönemin sonuna doğru en yüksek değerine ulaşmıştır. Bununla birlikte ithalatımız da artış göstermiştir. Dış ticaret hacmi yine dönemin sonunda en yüksek değerine ulaşmıştır. Dış ticaret dengesinin ise son dönemlerde açık vermeye başlaması olumsuz bir gelişmedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise inişli çıkışlı bir görünümde. 1950’lere doğru gidildikçe ihracatın ithalatı karşılama oranının düşmesi de olumsuz bir gelişmedir.

1950 yılında Türk dış ticaretinin 549 milyon dolarlık hacminin 286 milyon dolarlık %52’lik kısmı ithalatla gerçekleşirken %48’lik kısmı ihracatla gerçekleşmiştir. 1950 yılında ihracat 263.424 milyon dolar iken ithalat 285.664 milyon dolara ulaşmıştır. İhracat oranlarında tarımın büyük bir ağırlığı vardır (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 156).

2.3.1.1.3. 1950’ler Liberal Politikalar

Bu dönemde iktisadi ve siyasi alanda liberalizm savunulmuştur. 1950 sonrasında ekonomide görülen uygulamalar, tam olarak liberal bir biçimde gerçekleşmemiştir. Liberal olarak tanımlanan politika 1930-1946 seneleri arasında “devletçi” olarak adlandırılan politikalarla da benzerlikler göstermiştir. 1930’dan sonraki “devletçi” politika, özel girişimcilerin yatırım yapmadıkları sahalara yatırımlar yaparak özel sektörün eksiklerini gidermek amaçlı olmuştur (Kanca, 2012, s. 53).

Marshall Yardımları ile gelen traktörlerle toprakların ve meraların ekime dahil olmasıyla tarım için ılımlı bir ortam baş göstermiştir. Seferberliğin sona ermesi ile genç erkek nüfusun tarıma girmesi sonucu tarımdaki üretim 1947 ile 1953 yılları arasında senede %10'u aşan artışları yaşamıştır (Şahin, 1995, s. 100).

1950'de 22,3 milyon doları bulan dış ticaretteki açık, liberal politikaların etkisiyle 1952 senesinde 193 milyon dolara yükselmiştir. Bu durumla beraber Merkez Bankası'nda serbest bırakılan altın satışları durdurulmuştur, 1953'de ithalat liberasyonuna son verilmiştir çünkü ithalat artmıştır. 7 Eylül 1946 devalüasyonuna rağmen, 1953'de ihracat zirveyi görmüş, 396,1 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır (Kanca, 2012, s. 55). 1954 ve devamındaki senelerde krediler az verilmeye başlanılmış, ithalat düşmeye başlamış ve iç ticaret hadleri sanayi yönünde ılımlı bir değişim göstermiştir (Sertel, 1999, s. 124). Bu dönemde dışarıdan gelen yardımlar ve temelini ticari kredilerin oluşturduğu ithalat sayesinde 1955 yılı bitimine kadar ithalat ayakta tutulabilmiştir. 1959 ile 1961 seneleri arası ihracat 320-350 milyon dolarla durağan bir görünüm sergilemiştir (Kanca, 2012, s. 55).

Bu dönemle ilgili olarak dış ticaret verilerine bakarsak dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir.

Çizelge 2.3. 1951-1960 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (bin dolar)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Dengesi
1951	402,1	314,1	-88,0
1952	559,9	362,9	-193,0
1953	532,5	396,1	-136,4
1954	478,4	334,9	-143,5
1955	497,6	313,3	-184,3
1956	407,3	305,0	-102,3
1957	397,1	345,2	-51,9
1958	315,1	247,2	-67,9
1959	470,0	353,8	-116,2
1960	468,2	320,7	-147,5

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Tablo 3'ün bütününe baktığımız zaman, Türkiye'nin 1953 senesinde ihracatı en yüksek değeri almıştır. Dönemin sonuna doğru ise ihracat verileri 1953

senesindeki değerini koruyamamıştır. Dış ticaret dengesi de en fazla açığı 1952 yılında vermiştir. Gerçekleşen ihracat verileri ve dış ticaret dengesinin gidişatı incelendiğinde bu dönem için Türkiye'nin dış ticaret verileri iyi bir görünüm sergileyememiştir.

2.3.1.1.4. 1961-1979 Dönemi

Türkiye'de 1963'te ilk kalkınma planı uygulanmıştır. Bu dönemdeki kalkınma planının 1930'dakine göre içeriği daha geniştir. Planlı dönem 1980'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde sanayileşme yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Ekonomide sanayi ve hizmet sektörünün payı artmıştır. 1960-1979 seneleri arasında negatif büyüme hızı olmamıştır. Ortalama büyüme hızı yüzde 6, ekonomideki büyüme ağırlıkla sanayi ve hizmet sektörlerinden oluşmuştur (Erkan, 2021).

Bu dönemde Türkiye, küresel ekonomiye uyum kapsamında 1959 senesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurmuştur. AET, Türkiye'nin tam üyelik şartlarını yerine getirene kadar Ankara Anlaşması kapsamınca ticari ilişkileri ve ekonomik uyumu geliştirmeyi istemiştir. Ayrıca Türkiye kamu maliyesindeki bozulmalar sebebiyle 1961 senesinde IMF'den ilk borç para almıştır. Bu dönemde siyasetteki istikrarsızlıklar ve darbe gibi olumsuz olaylar mali politikalarda zorlamalara sebebiyet vermiştir (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 158).

Sanayileşen Türkiye'de yaygın altyapı gereksiniminden yol, ulaşım, enerji, haberleşme gibi sektörlerde kamu yatırımları artmış, kamu direkt olarak özel mal üreten şirketlerde de aktif olarak var olmayı başarmıştır. Ekonomide sermaye birikimindeki zayıflık kamunun payındaki artışa neden olmuştur. Ayrıca ekonomide küçük işletmelerin payı oldukça fazladır. İthalatta hızlı bir yükselme meydana gelmiş, hızlanan ithalatla dönemin başında ihracatın ithalatı karşılama oranı 1960'da yüzde 68,5 iken, 1980'de yüzde 37'ye gerilemiştir (Erkan, 2021). 1961-1979 dönemi dış ticaret verilerine baktığımız zaman, dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Bu açık 1974 senesi ve daha sonraki senelerde katlanarak artmaya devam etmiş, rakamlar 6 haneden 7 haneli rakamlara ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı bu dış ticaretteki açıkların yanında iyi denilebilecek bir seviyede değildir.

Çizelge 2.4. 1961-1979 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri

Yıl	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Bin Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1961	346 740	507 205	- 160 465	853 945	68,4
1962	381 197	619 447	- 238 250	1 000 644	61,5
1963	368 087	687 616	- 319 529	1 055 703	53,5
1964	410 771	537 229	- 126 458	948 000	76,5
1965	463 738	571 953	- 108 215	1 035 691	81,1
1966	490 508	718 269	- 227 761	1 208 777	68,3
1967	522 334	684 669	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	763 659	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	801 236	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	947 604	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	1 170 840	- 494 239	1 847 442	57,8
1972	884 969	1 562 550	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	2 086 216	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	3 777 501	-2 245 319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	4 738 558	-3 337 483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	5 128 647	-3 168 433	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	5 796 278	-4 043 252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	4 599 025	-2 310 862	6 887 187	49,8
1979	2 261 195	5 069 432	-2 808 236	7 330 627	44,6

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Bu dönemin bir özelliği olarak planlı dönemde iç pazara yönelik üretim desteklenmiş, 1970 senesinde devalüasyon yapılmış, ihracat desteklenmiştir. Ancak dünya ticaret hacmindeki artışla Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracatın dünya ihracatı içerisindeki oranında bir değişiklik yoktur. 1970 devalüasyonu ile AET'yle sürdürülen ticari ilişkiler dış ticaret hacmini önemli bir oranda artırmıştır. 1973 ve 1974'te yaşanan petrol krizi, batıda yaşanan yüksek enflasyon dış ticaret hadlerinde bozulmaya sebebiyet vermiş ve cari işlemler dengesi açıklarında artışa neden olmuştur (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 158).

2.3.1.1.5. 1980-1990 Dönemi

Bu dönemde 24 Ocak Kararları ile neoliberal politikalar ekonominin ana hatlarını oluşturmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin beraberinde getirdiği dış açılma politikası, IMF ve Dünya Bankasının geliştirmekte olan ülkelere mecbur tuttuğu kararlardır. Bu kararlar reel devalüasyonların görüldüğü, liberasyona işaret eden ithalat rejimi işlemlerinin dahil olduğu, emek gücünden elde edilen kazancın geri plana atıldığı liberalleşme dönemini içermektedir (Kazgan, 2008, s. 195-196).

Liberalleşmeyle birlikte ihracatın arttırılmasına yönelik politikalar atılmış ve bu atılım genelde sanayi ürünleri ihracatına dayanmaktadır. Sanayi ürünleri ihracatının artışı ile birlikte üretim kapasitesi de büyüyecektir. Bu dönemin esas olan özelliği dış ticarete daha açık, ihracatı ve diğer döviz getiren işlemleri öne çıkaran kaynak temini ve yapısal değişimi gerektirmesidir (Gökalp, 2000, s. 52).

1980-1989 yılları arasında ithalat ve ihracat oranlarında hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. 1980 senesinde 2,9 milyar doları bulan ihracat 1989 senesinde 11,6 milyar doları görmüştür. Aynı senelerde ithalat rakamı 7,9 milyar dolardan 15,7 milyar dolara çıkmıştır. Bu dönemin ilk yıllarında ihracattaki gelişmeler ithalata göre daha çabuk gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %36'dan %73'e çıkmıştır. 1980 senesinde, ticaretin serbestleşmesi ile cari denge; 3.408 milyar dolar açık vermiş, 1988-1989 senelerinde ise cari işlemler dengesi 938 milyon dolar fazla vermiştir (Oğuz, 2020, s. 33).

Çizelge 2.5. 1980-1990 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri

Yıl	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Bin Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1980	2 910 122	7 909 364	-4 999 242	10 819 486	36,8
1981	4 702 934	8 933 374	-4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	8 842 665	-3 096 692	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	9 235 002	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	10 757 032	-3 623 429	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11 343 376	-3 385 367	19 301 386	70,2

Çizelge 2.5. 1980-1990 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (devamı)

1986	7 456 726	11 104 771	-3 648 046	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	14 157 807	-3 967 757	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14 335 398	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	15 792 143	-4 167 451	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	22 302 126	-9 342 838	35 261 413	58,1

Kaynak: (TÜİK, 2021).

2.3.1.1.6. 1991-1999 Dönemi

Türkiye’de 1990’lı senelerde dış ticaret açığı artmış buna bağlı olarak döviz gereksinimi de yükselmiştir. 1991 senesinde Körfez Krizi’nin neden olduğu problemlerin sonucunda ekonomik büyüme durma noktasına ulaşmıştır. İç talepteki düşüş, döviz piyasalarındaki oynaklık ihracat seviyesini yükseltmiş, ithalatta ise düşüşe neden olmuştur. 1993 senesindeki dış ticaret ve cari dengedeki rekor seviyede olan açık bütçe açıklarını da beraberinde getirmiş, Türkiye’den sermaye çıkışı yoğun olmuş ve 1994 mali krizi meydana gelmiştir (Oğuz, 2020, s. 36-37). 1994 senesindeki olumsuz ekonomik durumlar nedeniyle 5 Nisan Kararları hayata geçmiştir. Bu kararlara göre enflasyon düşürülecek, ekonomi bir an önce istikrara kavuşturulacaktır. Alınan tedbirlerle 1994 ve 1995 senelerinde olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Devalüasyonun da etkisi ile ihracatın ithalatı karşılama oranında iyileşme olmuştur (Yentürk, 2005, s. 67).

1994 senesindeki istikrar programının daha sonraki senelerde başarısı sürdürülememiştir. 1998 Asya ve Rusya krizlerinden Türkiye ekonomisi kötü etkilenmiş, ekonomi tekrar küçülmeye başlamıştır (Yeldan, 2003, s. 159). 1999 yılında bir önceki seneye göre ihracatımız gerilemiş, dış ticaret hacminde düşüş olmuştur.

Çizelge 2.6. 1991-1999 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri

Yıl	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Bin Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1991	13 593 462	21 047 014	-7 453 552	34 640 476	64,6

Çizelge 2.6. 1991-1999 Seneleri arası Türkiye'nin dış ticaret verileri (devamı)

1992	14 714 629	22 871 055	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	29 428 370	-14 083 303	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	23 270 019	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	35 709 011	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	43 626 642	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	48 558 721	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	45 921 392	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	40 671 272	-14 084 047	67 258 497	65,4

Kaynak: (TÜİK, 2021).

1991-1999 dönemini kapsayan süreçte, Türkiye'nin 1991 Körfez Krizi, 1994 mali krizi, 1998 Asya ve Rusya krizlerine bağlı olarak dış ticaret dengesi olumsuz bir görünüm sergilemiştir. Bu dönemde ihracat rakamlarındaki artışa rağmen ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük kalmıştır.

2.3.1.1.7. 2000-2014 Dönemi

2000-2001 kriz periyodunda gerçekleşen devalüasyonların etkisi ile dış ticaret açıkları ve cari açıda düşüş gerçekleşmiştir. 2000 yılında 27,7 milyar dolar olan ihracata karşılık 54,5 milyar dolar ithalat, 26,7 milyar dolarlık dış ticaret açığı meydana gelmiştir. 2007 senesinde ise 107,2 milyar dolarlık ihracata karşılık 170 milyar dolar ithalat ile 62,7 milyar dolar dış ticaret açığı gerçekleşmiştir. Cari açık ise 37,7 milyon dolar olarak kayda geçmiştir. Türkiye ekonomisi artan düzeyde yüksek cari işlemler açığı veren bir ülke formuna bürünmüştür (Oğuz, 2020, s. 39-40).

2000-2014 seneleri arasındaki döneme 2008 krizi damga vurmuştur. 2008 krizi ile dünyada iç ve dış talep düşmüş ancak enerji fiyatlarının düşmesiyle ihracat ithalat göre daha fazla artış göstermiştir. Bu durum da cari işlemler açığının daralmasına neden olmuştur. Küresel finans krizi sonrasında Amerika'nın genişletici politikalar izlemesiyle çoğalan döviz miktarı ve düşük kur cari açığı tetiklemiştir (Akçayır ve Albeni, 2016, s. 37).

Çizelge 2.7. 2000-2014 Dönemi Türkiye'nin dış ticaret verileri

Yıl	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Bin Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2000	27 774 906	54 502 821	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	51 553 797	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	69 339 692	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	97 539 766	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	139 576 174	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	170 062 715	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	201 963 574	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	185 544 332	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	240 841 676	- 105 934 807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	236 545 141	- 84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	251 661 250	- 99 858 613	403 463 887	60,3
2014	157 610 158	242 177 117	- 84 566 959	399 787 275	65,1

Kaynak: (TÜİK, 2021).

2008-2013 senelerine bakıldığında Türkiye'nin dış ticaretinde daha önceki senelere göre açık vermeye devam ettiği görülmektedir. Özellikle 2011 yılında bu açık en yüksek değere çıkmıştır. Bu durumda en büyük etken ise gerçekleşen ithalatın yüzde 72'sinin ara mallardan oluşmasıdır. Bu yüzden 6 Nisan 2012 tarihinde Yeni Teşvik Paketi uygulamaya konulmuştur. Bu pakete göre sanayideki üretim için gerekli ara malların yurtiçinde üretilmesinde önemli teşvikler getirilmiştir (Göçer, 2013, s. 217). Nitekim verilen bu teşviklerle 2012 yılında ithalat bir önceki seneye göre biraz daha gerilemiştir. Dış ticaret dengesi de 2012 yılında 2011 senesine daha ılımlı bir dengeye ulaşmıştır.

2013 senesinde 403,4 milyar doları bulan dış ticaret kapasitesinin 151,8 milyon dolarını ihracat oluştururken 251,6 milyon dolarını ithalat oluşturmuştur. İhracatın sektör esaslı dağılımına bakıldığında, tarım sektöründeki azalma önceki dönem gibi devam etmiş ve %3,9'a düşmüştür. Sanayi sektörünün ihracattaki

yoğunluğu devam etmiş ve %93,1'i görmüştür. Madencilik sektörü %2,6 iken geriye kalan sektörlerin payı ise %0,4'dür (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016, s. 169).

2.3.1.1.8. 2015-2020 Dönemi

Türkiye'de 2015 yılında mal ve hizmet ihracatı bir önceki seneye göre yüzde 10 ve ithalat ise yüzde 13,6 oranında düşmüştür. Cari açık 27,3 milyar dolar olmuştur. 2016 yılında turizmden elde edilen kazançtaki düşüşün etkisi ile mal ve hizmet ihracı ve ithalatı azalmıştır. 2017'de cari açık 40,8 milyar dolara ulaşmıştır. Cari açıkta bir önceki seneye göre büyüme net altın ithalatındaki artıştan gelmektedir. 2018 senesindeki turizm gelirindeki canlanma ve döviz kurundaki artış ile ithalattaki düşüş cari açığı daraltmıştır. Cari açık 2009'dan beri en düşük seviyeyi görmüştür (TÜRMOB, 2021).

Çizelge 2.8. 2015-2020 Dönemi Türkiye'nin dış ticaret verileri

Yıl	İhracat	İthalat	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %
2015	143 838 871	207 234 359	69,4
2016	142 529 584	198 618 235	71,8
2017	156 992 940	233 799 651	67,1
2018	167 920 613	223 047 094	75,3
2019	171 466 283	202 704 350	84,6
2020	169 669 410	219 509 837	77,3

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Tablodaki verilere göre, 2015-2020 dönemleri arasındaki ihracatın ithalatı karşılama oranı dalgalı bir görünüm izlemiştir. 2019 senesinde gerçekleşen ihracat hacmi oldukça yüksektir. Ancak 2020 senesinde bir önceki seneye göre ihracat ithalatı yüzde 77,3 kadar karşılamıştır. Bu durumda Covid-19 salgının önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılamasında turizmden elde edilen gelirin önemi büyüktür. 2019 senesinde Türkiye'ye 45,1 milyon turist gelmiş, 2020 senesinde ise 12,7 milyon turist ülkemizi ziyaret etmiştir. 2019 senesinde 34,5 milyar dolar turizmden gelir elde edilmiş, 2020 senesinde ise bu kazanç 12,1 milyar dolara

gerilemiştir. Turizmde elde edilen gelirdeki düşüş Türkiye'nin istihdamını ve cari dengesini olumsuz etkilemiştir (TÜRMÖB, 2021).

2.3.1.2. Türkiye'nin Serbest Bölgelerine İlişkin Analiz

Geçmişte serbest bölge uygulamalarına ilişkin birçok denemenin sonrasında Türkiye 24 Ocak 1980 Kararları ile serbest bölge kurulma fikri tekrar gündeme gelmiştir (Konya Ticaret Odası, 2016, s. 17). Bu açıdan yasal düzenlemelere gereksinim olmuş, 1983 yılında serbest bölgelerle ilgili çalışmalar yeniden başlatılmıştır. İlk serbest bölge, 1985 senesinde Antalya ve Mersin limanlarına kurulmuştur (Toros, 2000, s. 64).

Çizelge 2.9. Serbest bölgelere göre ihracat (bin dolar)

Serbest Bölge	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Antalya SB	107 221	68 755	46 054	41 386	52 953	61 098
AHL SB	92 399	81 123	70 321	66 736	112 040	29 544
İstanbul End. Tic. SB	231 099	214 534	199 693	226 897	236 181	177 515
Ege SB	474 813	404 900	404 111	421 279	454 740	280 561
Mersin SB	287 522	241 235	214 213	227 259	283 509	198 133
Trakya SB	150 442	115 184	109 979	144 407	156 214	102 600
Trabzon SB	1 689	4 769	6 205	2 111	1 490	59
İzmir SB	26 389	25 587	37 682	34 136	49 628	39 202
Yumurtalık SB	52 557	55 520	62 256	57 734	67 353	30 827
Rize SB	1 705	1 264	531	361	94	0
Samsun SB	5 123	11 183	2 884	2 880	3 818	2 494

Çizelge 2.9. Serbest bölgelere göre ihracat (bin dolar) devamı

Kayseri SB	167 399	137 035	139 721	165 572	215 468	162 746
Çorlu Avrupa SB	180 488	161 193	199 739	204 904	206 243	138 050
Gaziantep SB	48 659	13 085	12 817	7 351	8 571	11 523
Bursa SB	252 773	261 275	257 395	281 674	264 773	156 853
Tübitak MAM SB	988	1 428	1 267	1 264	1 597	1 531
Kocaeli SB	185 377	106 218	54 882	106 339	68 396	66 217
Denizli SB	3 197	2 505	1 761	2 215	3 128	2 198
TOPLAM	2 69 841	1 906 792	1 821 510	1 994 504	2 186 195	1 461 150

Kaynak: (İmamoğlu, 2019, s. 6547).

Türkiye’de ihracata dayalı yatırım ve üretimi desteklemek için 1987 senesinden itibaren sırası ile Mersin, Antalya Serbest Bölgeleri (1987), Ege, İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgeleri (1990), Trabzon Serbest Bölgesi (1992), İstanbul Deri ve Endüstri, Doğu Anadolu ve Mardin Serbest Bölgeleri (1995), Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi (1997), İzmir Menemen Deri, Rize, Samsun, İstanbul Trakya, Kayseri Serbest Bölgeleri (1998), Avrupa, Gaziantep, Adana-Yumurtalık Serbest Bölgeleri (1999), Bursa, Denizli, Kocaeli Serbest Bölgeleri (2001), TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi (2002) faaliyete geçmiştir (Avcı ve Erek, 2018, s. 210).

Serbest bölgeler bulundukları ülkede dış ticaretten elde edilen kazancı artıracak için önem arz etmektedir. Türkiye’deki serbest bölgelerin dış ticaretteki katkısına ve bunların dış ticaret içerisindeki payına bakmamız gerekmektedir.

Tablodaki verilere baktığımız zaman, 2014-2019’u içerisinde alan dönemde serbest bölgelerdeki ihracatın Türkiye’ye olan katkısında Ege Serbest Bölgesi birinci sıradadır. Türkiye’ye katkısı en az olan serbest bölge ise Rize Serbest Bölgesi’dir. Ardından Trabzon Serbest Bölgesi’nin katkısının düşük olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Çizelge 2.10. Serbest bölgelere göre ithalat (bin dolar)

Serbest Bölge	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Antalya SB	5 625	6 457	26 655	5 853	7 128	4 956
AHL SB	48 931	36 801	33 657	34 642	31 800	16 514
İstanbul End. Tic. SB	114 989	96 097	117 626	273 059	116 665	58 024
Ege SB	283 597	277 040	280 187	248 930	205 070	103 813
Mersin SB	74 930	78 292	100 343	70 889	57 510	36 778
Trakya SB	51 896	25 624	24 248	24 288	22 430	13 406
Trabzon SB	5	234	7	0	1	0
İzmir SB	57 095	42 468	34 187	56 134	63 982	50 455
Yumurtalık SB	103 055	104 541	92 715	112 533	130 271	78 871
Rize SB	0	0	0	0	0	0
Samsun SB	10 562	19 133	7 978	6 887	4 152	2 515
Kayseri SB	137 088	147 469	168 676	192 858	176 278	95 857
Çorlu Avrupa SB	140 284	190 849	233 653	309 209	303 980	206 573
Gaziantep SB	823	657	1 298	101	10 553	8
Bursa SB	92 311	113 350	117 733	140 734	158 077	96 093
Tübitak MAM Tek. SB	1 255	23	40	1 097	597	1 787
Kocaeli SB	136 024	86 843	194 259	85 338	32 022	42 835
Denizli SB	2 300	1 235	1 341	1 907	1 807	1 017
Toplam	1 260 771	1 227 213	1 434 892	1 564 460	1 322 322	809 502

Kaynak: (İmamoğlu, 2019, s. 6547).

2014 ve 2019'u içerisine alan dönem aralığında Türkiye'deki serbest bölgelerdeki ithalat hacimleri değişimler göstermiştir. İhracattaki dalgalı seyir gibi

ithalat hacmi de inişli çıkışlı bir görünüm sergilemektedir. Tablodaki verilere ithalat hacminin en fazla gerçekleştiği serbest bölge, Çorlu Avrupa Serbest Bölgesi'dir. ithalat hacminin en az gerçekleştiği serbest bölgeler ise Rize Serbest Bölgesi olup daha sonra Trabzon Serbest Bölgesi gelmektedir.

Çizelge 2.11. Serbest bölgelerdeki dış ticaretin genel dış ticaret içindeki payı (bin TL)

Yıl	İhracat	SB İhracat	%	İthalat	SB İthalat	%
2000	27.774.906	895.420	3,22%	54.502.821	495.865	0,91%
2001	31.334.216	933.778	2,98%	41.399.083	303.200	0,73%
2002	36.059.089	1.438.477	3,99%	51.553.797	574.504	1,11%
2003	47.252.836	1.928.266	4,08%	69.339.692	588.912	0,85%
2004	63.167.153	2.563.637	4,06%	97.539.766	811.460	0,83%
2005	73.476.408	2.973.224	4,05%	116.774.151	760.060	0,65%
2006	85.534.676	2.967.219	3,47%	139.576.174	944.142	0,68%
2007	107.271.750	2.942.876	2,74%	170.062.715	1.223.729	0,72%
2008	132.027.196	3.008.061	2,28%	201.963.574	1.334.250	0,66%
2009	102.142.613	1.957.066	1,92%	140.928.421	965.287	0,68%
2010	113.883.219	2.083.788	1,83%	185.544.332	878.447	0,47%
2011	134.906.869	2.544.721	1,89%	240.841.676	1.038.057	0,43%
2012	152.461.737	2.294.934	1,51%	236.545.141	1.045.827	0,44%
2013	151.802.637	2.412.824	1,59%	251.661.250	1.267.869	0,50%
2014	157.610.158	2.269.841	1,44%	242.177.117	1.260.771	0,52%
2015	143.838.871	1.906.792	1,33%	207.234.359	1.227.213	0,59%
2016	142.529.584	1.821.510	1,28%	198.618.235	1.434.892	0,72%
2017	156.992.940	1.994.504	1,27%	233.799.651	1.564.460	0,67%
2018	167.920.613	2.186.195	1,30%	223.047.094	1.322.322	0,59%
2019	11.358.322	1.461.150	1,31%	131.939.225	809.502	0,61%

Kaynak: (İmamoğlu, 2019, s. 6548).

Tablo 11 incelendiğinde, son yıllarda serbest bölgelerdeki ihracatın Türkiye'deki toplam ihracatın yaklaşık %1,30'unu karşılıyorken 2000'li yılların başında ise bu oranın %4'e ulaştığı görülmektedir. Serbest bölgelerdeki ithalat Türkiye'deki toplam ithalatın 2000'li yılların başında %8'ini oluştururken son yıllara

doğru oran %0,6'lara kadar gerilemiştir. Serbest bölgedeki dış ticaretin ve bu dış ticaretin Türkiye dış ticaretindeki payı inişli çıkışlıdır.

2.3.1.3. Türkiye’de Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükümlülükler

Türkiye’de dış ticaret üzerinden alınan birçok vergi bulunmakla birlikte fon, harç v.b. olarak diğer mali yükümlülükler adı altında sınıflandıracağımız mali nitelikteki kesintiler de mevcuttur.

2.3.1.3.1. Gümrük Vergisi

Gümrük vergisi ithal edilen eşyanın fiyatını artırır, ödemesi gerçekleşen gümrük vergisi eşyanın fiyatına dahil edilir (Hacıköylü, 2014, s. 23). Gümrük vergisi mevzuata göre gümrük vergisinin doğduğu zamanda yürürlükte olan gümrük tarifesine göre hesaplanır, tahsil edilir (Bulut, 2007, s. 139-148). Gümrük vergisinin konusunu, uluslararası ticaret işlemlerine konu edinilen ülke sınırları dışına çıkan taşınır eşyalar meydana getirir. Bir eşyanın gümrük yükümlülüğüne konu edilmesi için; eşyanın uluslararası ticarete değişime tabi tutulması, eşyanın taşınır eşya olması gereklidir (Bulut, 2007, s. 2).

Türkiye’de gümrük vergisi uygulaması, 1963 senesinde Avrupa Birliği ile imzalanan Ankara Antlaşması’na göre birtakım değişikliklere uğramıştır. Günümüzde, Gümrük Birliği süreci ile beraber Avrupa Birliği’ne uyum süreci ile ülkemizde anlaşmaya taraf olmayan ülkelere karşı uygulanan %18’lik gümrük tarifesini %5’e düşürülmüştür (Tokatlıoğlu, 2005, s. 56-59).

2.3.1.3.2. Katma Değer Vergisi

Bir tür yayılı muamele vergisi niteliğini gösteren Katma Değer Vergisi, her çeşit eşyanın ithalinde ve ithal edilen eşyalar için yurtdışından sağlanan hizmetler dahilinde alınan bir vergidir (Hacıköylü, 2014, s. 24).

İthalatta alınan katma değer vergisi, gümrük vergisine benzer nitelikte olan bir vergidir. Bu vergi yerli üretimi korumak açısından önemlidir. İthalde alınan katma değer vergisini bazı maliyeciler gümrük vergisinin devamı ve gümrük vergisini tamamlayan bir vergi çeşidi olarak tanımlamaktadır (Tokatlıoğlu, 2005, s. 60).

2.3.1.3.3. Özel Tüketim Vergisi

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçişi ile Avrupa Birliği müktesebatına uyum kapsamınca 2002 senesinde 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi kanunu yürürlüğe konulmuştur. Gümrük Birliği'ne geçiş, beraberinde Avrupa Birliği ülkeleriyle gerçekleşen sanayi ürünleri ithalatında gümrük vergileri ve buna benzer vergi, fon, eş etkili vergi v.b kaldırılmasına neden olmuştur. Devlet ithalatta önemli miktarda bir gelir kaybı yaşamıştır (Çapar, 2004, s. 124).

Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun ekli dört listesi mevcuttur. Bu listelerde bulunan eşyaların ithalatında bir defaya alınması şartıyla gümrük idarelerince özel tüketim vergisi alınmaktadır. Katma değer ve özel tüketim vergileri özelliği nedeniyle, ithal edilen eşyadan her iki verginin de tahsili gerekiyorsa ilk olarak özel tüketim vergisi daha sonra katma değer vergisi alınır (Gerçek, 2008, s. 224).

Özel tüketim vergisi, bir seferde alınan ve kapsamı dar olan bir vergidir. Verginin konusunu ise, ÖTV Kanunu'nun ekli listesinde mevcut olan malların ithalatı, imalatı veya ilk iktisabı ile satış işlemlerinin yapılması meydana getirmektedir. ÖTV Kanunu'na ekli listede yer alan bütün mallar yerli ve yabancı mal ayrımına girmeksizin özel tüketim vergisine tabi tutulmaktadır (Çapar, 2004, s. 126).

2.3.1.3.4. Damga Vergisi

Damga vergisi, bireyler ve topluluklar arasında ya da devletle gerçekleştirilen hukuki işlemler nedeniyle, bir durumu ispat ve belli etme niteliğini taşıyan kağıt veya belgelerden temin edilen bir çeşit işlem vergisidir (Furtun ve Burak, 2011, s. 3).

Damga vergisi bir resim niteliği taşımakta olup resimler, kamu idarelerinin verdikleri izinle veya bir tür ayrıcalık karşılığında ilgili kişinin ödemeye mecbur bırakıldığı mali yükümlülüklerine verilen isimdir (Akdoğan, 2016, s. 110). Damga vergisi gümrük vergisi gibi, vergi mevzuatında bir tür vergi çeşidi olarak düzenlenmiştir (Furtun, 2017, s. 93).

2.3.1.3.5. İthal Harcı

Temeli 492 sayılı Harçlar Kanunun mükerrer 138. maddesine dayanan ithal harcı, dışarıdan mal ithalinde ithal edilen malın bedelinin %01,2'si kadar ithalatçılardan tahsil edilir (Tomanbay, 2011, s. 61).

2.3.1.3.6. Tek ve Maktu Vergi

Tek ve maktu vergi, Türkiye'ye girişi olan malların, Avrupa Birliği'nden direkt gelmesi halinde %18, diğer ÷lkelerden gelmesi durumunda %20, kitap vb. basılı yayın için %0, eşyanın ÖTV Kanunu'na ekli (IV) sayılı listede olması durumunda ek %20 oranında tahsil edilen vergi çeşididir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

2.3.1.3.7. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, Bakanlar Kurulu'nun Kararı ile T.C. Merkez Bankası'nın gözetiminde kurulmuştur. Bu fon, belirlenen amaca göre ihracatı ve yatırımlarda kaynak kullanımını destekleyen bir fondur (Saraç, 2010, s. 156).

İthalatta kaynak kullanımını destekleme fonu, vadeli ithalat işlemlerinde malın bedeli üzerinden %6 oranında tahsil edilir. Bu vergi ithalatçılar için malın tutarını peşin ödemediği veya ödediğini belgelendirmediği koşullarda ithalat esnasında alınmaktadır (Bahadır, 2021).

2.3.1.3.8. Çevre Katkı Payı

İthaline izin verilen kontrolünün yapıldığı yakıt, atıkların CIF değerinin %1 ile hurdaların CIF değerinin %0,5'i oranında temin edilecek bedel; büyükşehir belediyeleri su ve kanalizasyon idareleri tarafından alınan su ve kullanılmış suları uzaklaştırma bedelinin %1'i Çevre Katkı Payı olarak alınmaktadır. Çevre kirliliğinin önüne geçilebilmesi, çevrenin iyileştirilmesi ve çevreyle ilgili yatırımları geliştirebilmek amacıyla mevzuatta olan çevre katkı payları ilgililerce en geç ertesi ayın on beşine kadar ilgili mal saymanlıkları hesaplarına aktarılır, bütçeye gelir olarak kaydedilir (Bıyan ve Gök, 2014, s. 303).

2.3.1.3.9. Tütün Fonu

Tütün fonu, 4629 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılmış olup Bakanlar Kurulu Kararında kendine yer bulan tütünden ve sigaradan ithalat esnasında alınan ve direkt olarak bütçeye gelir olarak kaydedilen bir mali yükümlülüktür. Bu fon, Avrupa Birliği haricindeki ÷lkelerden yapılacak maden ithalindeki bir yükümlülüktür (Hacıköylü, 2014, s. 26).

2.3.1.3.10. Toplu Konut Fonu

Toplu konut fonu, “fiyat istikrarının sağlanması, gelişmekte ve rekabet gücü zayıf olan sektörlerin korunması, kaçakçılık ve karaborsanın önlenmesi ve toplu konut sorunlarının çözümündeki projelere kaynak sağlaması amacıyla” (Gerekli, 2014, s. 27) 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun’un 3’üncü maddesine istinaden 1984 senesinde çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile T.C. Merkez Bankası aracılığıyla oluşturulmuştur (Tuncer, 2007, s. 75).

2.3.1.3.11. Ek Mali Yükümlülükler

Dış ticaret üzerinden alınan vergiler T.C. Anayasası’nın 73’üncü maddesine dayanarak Kanun ile düzenlenmektedir. Anayasa’nın 167’nci maddesine göre; dış ticaretin ülke ekonomisine faydasının olması amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemlerinde vergi ve benzeri yükümlülüklerin haricinde ilave mali yükümlülükler getirmeye ve kaldırmaya ilişkin Cumhurbaşkanlığı sistemiyle Cumhurbaşkanı’na yetki verilmiştir. Dış ticarete ilişkin vergi ve benzeri mali yükümlülükler haricinde ek mali yükümlülüklerin düzenlenmesi için; 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun 15.02.1984 tarihinde yürürlüğe konulmuştur (Uçak, 2012, s. 207).

2.3.1.3.12. Destekleme Fiyat İstikrar Fonu

Destekleme ve fiyat istikrar fonuna ilişkin her türlü yetki ve görev Cumhurbaşkanlığı sistemi ile Cumhurbaşkanı tarafından yürütülmektedir. İhracata ilişkin devlet desteklerini gerçekleştirmek amacıyla ilgili sene Bakanlık bütçesi için tahmin edilen ödenek, mevzuat kapsamında yapılacak destek harcamalarında kullanılmak için Destekleme Fiyat İstikrar Fonu’na aktarılmak üzere ödemesi gerçekleştirilir (637 Sayılı Kanun, madde 37, 2020).

2.3.1.3.13. Kültür Bakanlığı Kesintisi

Kültür Bakanlığı kesintisinin dayanağı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu olup bu husus 44. maddede şu şekilde açıklığa kavuşmaktadır: “Her türlü boş video kaseti, ses kaseti, bilgisayar disketi, CD, DVD gibi taşıyıcı materyaller ile fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılmasına yarayan her türlü teknik cihazı ticari amaçlı imal veya ithal eden gerçek ve tüzel kişiler, imalat veya ithalat bedeli üzerinden % 3’ünü geçmemek üzere Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenecek orandaki miktarı

keserek, ay içinde topladıkları meblağı, sonraki ayın en geç yarısına kadar Kültür Bakanlığı adına bir ulusal bankada açılacak özel hesaba yatırmakla y k ml d rl r. Özel hesapta toplanan bu tutarların dörtte biri Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Saymanlığı hesabına aktarılır ve b t  eye gelir kaydedilir” (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, madde 44, 2020).

2.3.1.3.14. TRT Bandrol Vergisi

TRT bandrol kesintisi, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’na sürekli ve yeterli olabilecek gelir temin etmek amacıyla hazırlanmıştır (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu, madde 1, 2020).

Aynı kanunun 4. maddesinde geçen cihazlarla ilgili olarak bu cihazları; “imal edenler cihazın satış faturasındaki ( zel tüketim vergisi hariç) Katma Değer Vergisi matrahı, ithal edenlerse Gümrük Giriş Beyannamesindeki ( zel tüketim vergisi hariç) Katma Değer Vergisi matrahı üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere” alınacağı ifade edilmiştir (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu, madde 4, 2020).

2.3.2. Çin

Çin Halk Cumhuriyeti 1949 yılında kurulmuş olup 1978 senesine kadarki süreçte ekonomisi dışa kapalı bir görünüm sergilemiştir. 1980’li senelerde gerçekleşen iktisadi reformlarla Çin, sosyalist ekonomik düzenden serbest piyasa sistemine geçmiştir. Reformlarla beraber Çin 1989 senesinde IMF’ye, 2001 senesinde Dünya Ticaret  rg t ’ne katılım sağlamıştır. Dış dünyaya a ılması ile Çin yabancı sermayenin etkisinde kalmış, yüksek büyüme oranlarını yakalamıştır. Dış ticaret hacminde büyüme gözlenen Çin’de doğrudan yabancı sermaye akışı artmıştır (G nd l, 2015, s. 55).

1949 senesinde Mao Zedong’un önderliğinde kom n st rejimin başa gelmesi ile Çin’de SSCB modeli esas alınarak planlı ekonomik sisteme geçiş gerçekleşmiştir. Bu sistem az bir zamanda planlı ekonomik düzenin ana sorunlarını oluşturan verimsiz, yeterli olmayan ve yavaş olan teknolojik gelişmeler v.b. problemlerin etkisinde işlevini kaybetmiştir. Soğuk savaş dönemindeki Amerikan ambargosu ve Mao Zedong’un dışa dönük olmayan politikaları Çin’i dünya ticaretinden izole etmiş, yüksek b t  eli askeri harcamalar ülke içerisinde oluşan refahı arttırtmasına

engel olmuştur. Mao Zedong'un "Büyük Hamlesi" (1957-1960), ülkede yaşanan kıtlık sonucunda 15 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Sonrasında yaşanan "Kültür Devrimi" (1966-1976), 1976 senesinde Mao Zedong'un ölüm sebebiyeti ile ekonomide ilerleme olmadan sonlanmıştır. O sene için Çin'de kişi başına düşen milli gelir 126 ABD doları, kişi başına yıllık harcama 74 ABD doları ve Çin'in dünya ticaretindeki payı %0.4'dür (Kıbrıs, 2020, s. 6).

Çin komünist partisinin 1978 senesinde düzenlediği 11.Merkez Parti Komitesi toplantısını birçok insan Mao sonrasındaki ekonomik düzenlemelerin başlangıcı olarak kabul etmektedir (Kıbrıs, 2020, s. 6).

Xiaoaping döneminde faydacı bir anlayış esas alınmış, ekonomik politikalar somut birtakım verilerin ışığında uygulanmıştır. Ülkenin bütünü için tek bir program uygulanmamış, her coğrafi yer ve ekonomik sektör için kendi şartlarına göre programlar yapılmıştır. Yabancı sermaye girişleri, dış ticaret önemli hale gelmiştir. Bazı mal ve hizmetlerde piyasa kuralları uygulanmış, ikili fiyatlandırma sistemi meydana getirilmiştir. Dünyanın bütününde olduğu gibi Çin'de de sınırlamalar kaldırılmış, bütün fiyatlar piyasa şartlarına göre serbest bir biçimde belirlenmiştir. 1995 yılında Çin'in dünya üretimindeki payı iki katına çıkmış ve oransal olarak %10,9'u görmüştür (Sandıklı, 2009, s. 43-44).

Çin'in teknolojik seviyesinin iyi olmaması ülkeye olan doğrudan yabancı yatırımları arttırmıştır. Ülkede yapılan teşviklerle kapasite fazlası bir durum oluşmuştur, büyüme hızlarında düşüş gerçekleşmiştir. 1996 ve 1997'lerde gözlenen bu süreç deflasyon sorunu ile birleşince büyümede düşüş gözlenmiştir (Gökdemir ve Saray, 2007, s. 666-667). 1997-2002 döneminde büyümede düşüş, fiyatlarda durgunluk yaşanmıştır. Burada asıl sebep verimsizlik ve teknolojik başarısızlıktır. Kalkınma sürecinde kamu iktisadi teşekkülleri ile özel teşebbüsler arasındaki verimlilik ve teknolojik farkı çok değildir. Fakat zamanla bu ikisi arası fark açılmıştır. Kamu iktisadi teşebbüsleri devletin mali yardımları ve düşük faizli banka kredileri ile var olmaya çalışmıştır (Sandıklı, 2009, s. 44).

2002'den sonraki süreçte büyüme oranları tekrar yükselişe geçmiştir. Yüksek büyüme oranları da ekonomideki aşırı ısınmaya yönelik tedirginliğe neden olmuştur. Bu anlamda Çin başbakanı ekonomiyi soğutmak için birçok önlem almıştır. Bu dönemde küçük bankaların kredi açmalarına müsaade edilmemiş, projelere kontroller

ve bazı yeni fiyat kontrolleri konulmuştur. Devlet ısınmanın bir hayli fazla olduğu çelik, alüminyum gibi sektörlerde daha az miktarda borç kullanım ve daha çok miktarda özsermaye kullanım şartı getirmiştir. Emlak kredilerine sınırlamalar konulmuş, Merkez Bankası diğer bankalara çok fazla ısınan sektörlerde kredi verilmemesi gerektiği yönünde uyarıda bulunmuştur (Akçıl, 2008, s. 26-27).

Çin günümüzde ekonomik manada önemli bir güç teşkil eden bir ülke konumundadır. Çin'in serbestleşme tutumlarının bu ülkeye önemli getirileri olmakla birlikte Çin'in şu anki mevcut konumunda devletin etkin müdahalelerinin de başında katkısı büyüktür. Devlet önemli sektörlerde hala egemen konumdadır. Nitekim, Çin'in ekonomik sistemi karma ekonomik sistem gösteren bir yapıya sahiptir.

Çin'in günümüzdeki konumu, ekonomik açıdan gelişim hızı birçok ekonomist tarafından yakın bir zamanda Çin'in dünyada ilk sıralarda yer alacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Bir tablo yardımıyla Çin'in 2000'li senelerin başından itibaren geniş bir aralıkta dış ticaret verilerine bakmak faydalı olacaktır.

Çizelge 2.12. Çin'in yıllara göre dış ticareti (bin dolar)

Seneler	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2001	266 098 209	243 552 881	509 651 090	22 545 328
2005	761 953 410	659 952 762	1421 906 172	102 000 648
2010	1577 763 800	1396 001 600	2973 765 400	181 762 200
2015	2281 855 922	1681 670 816	3963 526 738	600 185 106
2017	2271 796 142	1840 957 060	4112 753 202	430 839 082
2018	2494 230 195	2134 987 265	4629 217 460	359 242 930
2019	2498 569 866	2068 950 255	4567 520 121	429 619 611

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Tabloyu incelediğimizde, Çin'in 2001-2019 seneleri arası dış ticaret verileri oldukça iyi bir görünüm sergilemektedir. İhracat rakamlarının artarak devam etmesi Çin'in ekonomisinin büyümekte olduğunun bir göstergesidir. 2019'da Çin'in ihracatı 2498 569 866 bin dolar ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. Çin dünyada en çok dış ticaret fazlası veren ülkedir. Bu hızla gittiği zaman Çin'in yakın bir zamanda dünyadaki yeni süper güç unvanını alacağı öngörülmektedir.

2.3.3. İngiltere

İngiltere için serbest dış ticaretin durumu incelendiğinde, Sanayi Devrimi ile başlayan sürecin getirdiği serbest piyasaya dayanan politikanın esaslarına bakmak gerecektir (Keskintaş, 2019, s. 233).

Sanayi devrimi 1750 yılında İngiltere’de gerçekleşmiş ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu devrimde İngilizlerin yönetim algısının etkisi de büyüktür. İngiltere uzun bir zaman monarşi ile yönetilmiştir. Mülkiyet ve özgürlük gibi hakların desteklenmesi ve bu hakların muhafaza edilmesi devrimin temellerini teşkil etmektedir. Bırakın istediklerini yapsınlar düşüncesi ile dönemin hükümeti alım satım işlerine sınırlamalar getirmemiş ve özel sektöre yön vermiştir (Gürz, 2020).

Sanayi devriminin ardından klasik iktisadın öncüsü olan Adam Smith, uluslararası ticareti ve sebeplerini ilk kez bilimsel olarak 1776’da yayınlanan “Ulusların Zenginliği” çalışmasında yer verdiği Mutlak Üstünlükler Teorisi ile açıklamıştır. Bu teori, dış ticarete ithalatın zorunlu olduğunu ve her ülkenin en iyi olduğu alanda ürettiğini satmasını, kötü olduğu alanda ise dışarıdan mal almasını savunmaktadır. Bu teori ileride doğabilecek yeni teoriler için temel teşkil etmiş, yönlendirici bir etkide bulunmuştur. Adam Smith’in teorisi ile dış ticarete her iki taraf ülke de kazanç sağlamaktadır. Serbest dış ticarete katılan ülkelerin ekonomik büyümeleri ve refah seviyelerinde artış olmaktadır.

Sanayileşmesini büyük ölçüde tamamlayan İngiltere kendine yeni pazar alanları aramış ve bu arayış da Birinci Dünya Savaşı’na zemin hazırlamıştır. Bilhassa, İngiltere 19.yy’ın sonundan sonraki süreçte ekonomik olarak zayıflamış, yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ekonominin görmüş olduğu tahribatlar sonrasında İngiltere ancak yarım asır sonrasında toparlanmıştır. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında klasik iktisat teorisine dayanan uluslararası serbest ticareti savunan politikaları desteleyen görüşler artmıştır. Ülke 1960’lı seneler sonrasında savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmaya başlamıştır. İngiltere’nin 1960 ile 1993 seneleri arasındaki milli gelir ve dış ticaret verilerine bakıldığında ülkenin mal ve hizmet dış ticareti toplamı 16 kat, kişi başına düşen milli gelir 12 kattan fazla, gayri safi yurt içi hasılası da 2 kattan fazla artmıştır. Bu dönemde dış ticaretteki artışlar ile milli gelir artışları arasında olumlu yönde bir ilişki mevcuttur (İşlek, 2017, s. 15).

İngiltere'nin 2001 senesinden başlayan dış ticaret verilerine bakmak faydalı olacaktır.

Çizelge 2.13. İngiltere'nin genel dış ticareti (bin dolar)

Seneler	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Toplam Dış Ticaret Hacmi
2001	279,4	358,7	-79	638
2004	355,0	502,9	-148	858
2007	454,0	679,9	-226	1.134
2010	422,0	627,6	-206	1.050
2013	548,0	657,2	-109	1.205
2016	411,5	636,4	-225	1.048
2019	467,5	692,0	-224	1.159

Kaynak: (TİM, 2021).

Tablo 13'de İngiltere'ye ait ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacminin olduğu tabloyu incelediğimiz zaman; İngiltere'nin genel anlamda ihracat verilerinde, ithalat verilerinde artışlar olmuştur. Dış ticaret hacminin arttığı İngiltere'de toplam dış ticaret dengesinin verdiği açığın artışı ise olumlu olarak yorumlanamayacaktır.

2.3.4. ABD

İnsanlığın var olduğu süre boyunca bazı zamanlar beklenmedik ve etkisini ileriki zamanlarda da gösteren kırılmalar meydana gelmiştir. Geçmişteki bu kırılmalarda Türkler önemli bir rol üstlenmiştir. Türkler'e Anadolu kapılarının açıldığı dönemlerde Avrupa'da ekonomik manada büyük sıkıntılar vardı. Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin varlığı Avrupa'yı önemli ölçüde etkilemiştir. Avrupalılar Osmanlı'ya karşı harekete geçmişler; Akdeniz'in ve ticaret yollarının Türklerin hakimiyetine geçmesi durumu, Avrupalılar'ı keşifler yapmaya zorlamıştır. Coğrafi keşifler'in ardından Batılılar yeniden bir canlanma dönemine girmişlerdir. Amerika'nın keşfedilmesi de artık yeni bir sürecin habercisi olmuştur (Yalçın, 2013, s. 420).

1492 senesinden itibaren Amerika kıtası, Avrupa'nın sömürge anlayışının hışmına uğramıştır. Amerika'ya ilk olarak 1492'de Kolomb'un varması ile İspanya karlı çıkmıştır (Birecikli, 2011, s. 82). Sonraki süreçte Portekizler, Fransızlar ve

İngilizler de kıtaya varmışlardır. Ancak Amerika'ya ilk yerleşenlerin içinde çoğunluğu oluşturan kesim İngilizler'dir. Bu yüzden Amerika kıtasında tarih süresince İngiliz dili ve kültürü egemen olmuştur (Birecikli, 2011, s. 82-83).

Amerika'nın Avrupa ile benzer yönleri mevcuttur. Avrupa ile benzer yönleri; ekonomik ve sosyal düzen olarak kapitalizmi, siyasi düzen olarak demokrasiyi tercih etmesidir. ABD'yi meydana getirenler bilhassa Avrupa'dan göç edenlerdir. Ancak göç edenler Avrupa'daki siyasi manada zorluktan ve iktisadi bunalımdan kaçarak Amerika'ya yerleşmeyi tercih ediyorlardı. Bu göç eden insanlar için ülke özgürlük için tercih edilen bir yer haline gelmiştir. Göç edenler Amerika'da özgür bir biçimde yaşayabilir ve zengin olabilirlerdi. Artık Avrupalılığa karşı olan ve Amerikalı yeni bir kuşak oluşmaya başlamıştır. Amerikan kolonileri sayıca hızla artmaya başlamıştır. Göçmenleri bu bölgeye çeken etmenler; düşük fiyata toprakların fazla olması, yiyecek fiyatlarının ucuz olması, işçi ücretlerinin fazla olması ve istediği dine, mezhebe bağlı olmanın kolay olmasıdır (Tanilli, 1996, s. 83).

İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen savaşlar sonucunda İngiltere Kuzey Amerika'daki Fransız kolonilerini, Kanada'yı ve Hindistan'ı hakimiyeti altına almıştır. Kolonilerin Fransa'ya açtığı savaş sonucunda kendilerine olan güvenleri tazelenmiştir. Paris Barışı neticesinde kuzeyden ve batıdan Fransız tehlikesi ve güneyden İspanyol tehlikesi etkisini yitirmiştir (Birecikli, 2011, s. 85).

1774-1783 seneleri arasında Amerika'da yaşanan birçok olay Amerika'nın bağımsızlık isteğinin oluşturan unsurlar olmuştur. İngiltere'nin Yedi Yıl Savaşları'nda galip gelmesi sonrasında Amerika için bağımsızlık düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Zamanla koloniler güçlenmeye başlamışlar ve şikayetlerini dile getirmeye çalışmışlardır. Artan yeni vergilerle beraber Amerikan kolonileri İngiliz sömürmesine isyan etmiş ve savaş meydana gelmiştir (Birecikli, 2011, s. 88).

1776 senesindeki Bağımsızlık Bildirgesi'ne göre insanların doğuştan olan hakları vardır. Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mutluluğu aramak gibi haklar bu haklardan birkaçıdır. Bu haklara karşı gelindiği zaman bunların savunulması gerektiği belirtilmektedir. 1775-1781 seneleri arasındaki silahlı arbedelerin sonucunda İngilizler Kanada'ya sürülmüşlerdir. Galip olan birlikte hareket eden on üç kolonidir. Bu koloniler yönetimlerini ilan etmiş, kendi anayasalarını meydana

getirmişlerdir. ABD bağımsızlığını ilanı öncesi bu koloniler ayrı birer devlet halinde varlığını sürdürmüşlerdir (Şeker, 2021, s. 235-236).

Bağımsızlığın kazanılmasının sonrasında ABD’li devlet adamları başka devletlere bağlı kalmadan varlığını ilerletebilmenin çözümünü ticaret yapmakla olabileceğini düşünüyorlardı. Bu manada ekonomik kar getiren her yerle ticaret yapılabilirdi (Birecikli, 2011, s. 96).

ABD, dünyada serbest piyasa sisteminin en iyi şekilde yürütüldüğü ülkedir. ABD ekonomisinde üretim ve hizmetlerin çoğunluğu özel sektör aracılığıyla yürütülmekte, dünyada kamu sektörünün ağırlığının bu derece az işlediği başka bir ülke yoktur. Hizmet sektörü GSYİH’nın tahmini %80’ini meydana getirmektedir. (Aytekin, 2018, s. 856).

ABD, DTÖ kapsamında yürütülmekte olan çok taraflı ticaret anlaşmalarının önemli bir aktörü konumundadır. ABD’nin üye olduğu çok taraflı Serbest Ticaret Anlaşmaları, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, Meksika ve Kanada’yı içermektedir ve Orta Amerika ve Dominik Cumhuriyeti Serbest Ticaret Anlaşması’dır. CAFTA, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua’ı kapsamaktadır. Ayrıca ülkenin ikili STA imzaladığı 20 ülke (Avustralya, Bahreyn, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik, El Salvador, Guatemala, Honduras, İsrail, Ürdün, Güney Kore, Meksika, Fas, Nikaragua, Umman, Panama, Peru ve Singapur) vardır. Bunun haricinde Asya-Pasifik bölgesinden birçok ülkeyi içeren Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması’nın görüşmeleri başlamıştır. AB ile geniş kapsamlı bir STA imzalanması kararı alınmış ve görüşmeler 2013 senesinde başlamıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Bütün bu gelişmeler ABD’nin ithalatında liberalizasyona sebebiyet vermiş, ABD mallarının üçüncü ülkelerde karşı karşıya kaldığı dış ticarete engel olan mevzuları ortadan kaldırmış ABD ihracatının artması için müsait bir ortam meydana gelmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Çizelge 2.14. ABD’nin genel dış ticareti (bin dolar)

Seneler	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2017	1.546	2.406	3.952	-860

Çizelge 2.14. ABD’nin genel dış ticareti (bin dolar) devamı

2018	1.666	2.612	4.278	-946
2019	1.645	2.568	4.213	-923
2020	1.431	2.407	3.838	-976

Kaynak: (İHKİB, 2021).

ABD için 2017 ile 2020 seneleri arasındaki dış ticaret verilerine bakıldığında, dış ticaret dengesinin açık vermeye devam ettiği görülmektedir. ABD’nin dış ticaretinde gerçekleştirdiği ihracatın ithalatı karşılayabilecek seviyeye erişmesi gerekmektedir. Dış ticaret hacminde ağırlığın ithalatta olması ABD’nin ekonomik durumu ile ilgili olumsuz bir görünüme sebebiyet verecektir.

2.3.5. Japonya

Japonya, 2. Dünya savaşında almış olduğu tahribatın ardından üretim tesislerinin ve altyapısının çoğunu kaybetmek zorunda kalmıştır. Japonya yaşadığı problemi son çıkan teknolojiyi bütün sektörlerle uyumlandırarak çözmeye çalışmıştır. Beşeri sermayesinin de etkisi ile birlikte Japonya 1950 senesinin ortalarında ekonomisini iyi bir seviyeye taşımıştır. 1960 senelerinde ise dünya ekonomisinde önemli bir konuma erişmiş, ABD’nin ekonomi ve teknoloji bakımından dişli bir rakibi olmuştur (Ersungur ve Ekinci, 2015, s. 723).

1980’li senelerin akabinde Japonya ile ilgili dünyanın en büyük ekonomik gücü olacağı yönünde planlar yapılmıştır. Ancak 1990’lu senelerin başından itibaren Japon ekonomisi uzun sürecek bir durgunluğun içerisine girmiştir. Büyüme oranlarında düşüş gözlenmiş, işsizlikte artışlar olmuştur. Ekonomik büyüklüğü ve dünya ticareti içerisindeki konumuna bakıldığında (1 dolar 120 yen olarak alındığı takdirde, 2002 senesinde Japonya 433 milyar dolar ihracat ve 350 milyar dolar ithalatla birlikte 783 milyar dolarlık dış ticaret hacmine ulaşmıştır) Japonya’nın uğrayacağı finansal kriz dünyayı etkileyecektir (Ateş, 2021).

Japonya için uzun seneler boyunca ihracatın genel manada dış ticaretin desteklenmesi birinci derecedeki önem içeren amaçtır. Sınırlı doğal kaynaklara sahip olan Japonya için yapacağı ithalatın gerekli finansmanı için ihracatı yüksek tutması gerekmektedir. İhracatı artırmak için Japonya’nın yapacakları arasında ilk olarak dikkati çeken durum ithalatı güçlü olabilecek dünya kalitesinde üretim yapabilen

endüstrilerin meydana gelebilmesi ve uluslararası piyasalarda rekabet edilebilirliktir (Erdoğan, 2021).

1964 senesine kadar hükümet yardımları, vergi indirimleri ve ihracata verilen destekle dış ticaret hacmi artırılmaya çalışılmış ve yine 1964 senesinde Japonya'nın Uluslararası Para Fonu'na üyeliği ile Japonya ihracat desteklerinin bir bölümünden feragat etmiştir. 1970'li senelerin başında ihracat tekrar teşvik edilmeye başlanmıştır. Giderek artan dış ticaret açıkları sonucunda 1980 senesinden itibaren Japonya gönüllü ihracat sınırlamalarını uygulama yoluna gitmiştir (Erdoğan, 2021).

Son 12 senedir yaşanan uluslararası gelişmeler Japon ekonomisini zor bir duruma sokmuştur. 1990'ların sonunda meydana gelen Asya krizi ve son zamanlarda yaşanan durgunluğun Japonya'ya olumsuz etkisi olmuştur. Japon ekonomisini iki motorlu uçağa benzetenler olmuştur. Ekonominin esas motoru iç ekonomik taleptir. Japon GSMH'nin yüzde 85'i iç ekonomiye ilişkindir. Japonya'nın gerçekleştirdiği ihracat ana motordaki verimin düşüklüğünü örtebilmiştir. Her iki motorun gereğince performans gösterememesi koşulunda uçağın düşebileceği korkusu bulunmaktadır. Japonya'nın kontrollü bir ekonomiden daha liberal, rekabetçi ve pazar ekonomisine esas teşkil eden bir düzene geçiş sürecinde olduğu bu geçiş sürecinin sıkıntılarının yaşandığını ancak uzun dönemde bu geçiş sürecinin lehe olacağını savunanlar da mevcuttur (Ateş, 2021).

Çizelge 2.15. Japonya'nın genel dış ticareti (bin dolar)

Seneler	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2001	403.344	349.292	752.636	54.052
2005	594.941	515.866	1.110.807	79.074
2010	769.774	694.059	1.463.833	75.715
2015	625.006	648.436	1.273.442	-23.430
2018	738.164	749.092	1.487.256	-10.928
2019	705.842	720.964	1.426.806	-15.122
2020	640.953	634.678	1.275.631	6.275

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Tablo 15'de Japonya'nın genel dış ticaret verilerini içeren tabloyu incelediğimiz zaman, Japonya'nın son yıllara doğru dış ticaret hacminin azalmaya

başladığı söylenebilmektedir. İthalat, 2018 senesinden itibaren düşmeye başlamıştır. Dış ticaret dengesinde ise 2015 senesinden itibaren iyileşme olmuştur.

2.3.6. Almanya

1815 Viyana Kongresi ile başlayan 1.Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Almanya'da esaslı değişiklikler gerçekleşmiştir. Özellikle 1830'lu senelerden sonra toplumsal ilişkiler ve üretim yapısındaki varyasyonlar hızlı nüfus artışı ile birleşince ekonomik ve sosyal düzende büyük bir değişim meydana gelmiştir. Almanya'da feodal toplum düzeninden kapitalist üretim düzenine geçişle birlikte endüstrileşmenin önü açılmıştır. Böylece Almanya, 1913 senesinde tarım toplumundan gelişmekte olan bir endüstri toplum yapısının özelliklerini gösteren bir yapıya kavuşmuştur (Polat, 2016, s. 127).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Almanya Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı Almanya, ABD ve müttefikleri tarafından kontrol altında tutulurken Doğu'da Sovyetler Birliği'nin politikasında sosyalist sistemde bir devlet kurulmuştur. 1945-1949 seneleri aralığında ülkenin Nazi düşüncesinden temizlenmesi, askeri güçlerin kısıtlanması gibi çalışmalar yapılmıştır. Ülke bu dönemde egemenliği İkinci Dünya Savaşı'nın kazananı olan devletler tarafından kısıtlanmış bir görünümde (Birdişli, 2019, s. 369).

Almanya'da sosyal piyasa ekonomisi 1949 senesinden beri Almanya'nın ekonomi yapısını belirlemektedir. Sosyal piyasa ekonomisi serbest ticari faaliyetlerin gerçekleşmesine olanak tanıırken öte yandan sosyal dengeyi de içinde barındıran bir sistemdir. 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında ekonominin başına geçen ve daha sonraki senelerde başbakanlık yapmış olan Ludwig Erhard'ın oluşturduğu sistem başarı ile sürdürülmektedir (Kocaeli Ticaret Odası Almanya Raporu, 2021).

Deutsche Bank, Almanların ekonomideki başarısının hikayesini 5 faktöre bağlamıştır. İlk faktör, istikrar ve büyümeye odaklanan makropolitikaların ekonomide hakim olmasıdır. İkinci faktör ise, ordoliberalizm anlayışının ekonomide esaslı bir düzeni teşkil etmesidir (Landau ve Schneider, 2021). Ordoliberalizm, piyasaların işleyişinde devletin düzenleme ve denetim bakımından esaslı bir görevinin olduğunu kabul eden bir görüş olup bu görüşle piyasaların rekabete karşı kurallara da bağlılığını gerektirmektedir. Ordoliberalizmin Almanya'ya katkısı, kural esaslı ve rekabete karşı olan yaklaşım, ekonomide şeffaflığı artıracak ve birçok çıkar

grubunun da etkisini engelleyecek, ekonomik rantı düşürecek, başka sistemlere nazaran Alman ekonomik düzenine büyük bir avantaj sağlayacak olan bir sistemdir (Belli, 2021). Alman ekonomisinde üçüncü faktör, benzersiz yapılara sahip olan küresel şirketlerin olmasıdır. Dördüncü faktör, eşitlikçi bir sosyal güvenlik sistemi ve işbirliğini esas alan sosyal ortakların mevcut olmasıdır. Beşinci ve son faktör ise şirketler ve vatandaşlar tarafından uzun vadeyi esas alan bir bakış açısının olması (Landau ve Schneider, 2021) Alman ekonomisinde başarıyı beraberinde getirmiştir.

Çizelge 2.16. Almanya'nın dış ticaret verileri (bin dolar)

Seneler	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Toplam Dış Ticaret
2011	1.484	1.262	222	2.745
2013	1.451	1.187	264	2.638
2015	1.324	1.053	270	2.377
2017	1.447	1.168	279	2.614
2019	1.486	1.236	250	2.723

Kaynak: (TİM, 2021).

Tablo 16'daki Almanya'nın ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacmini içeren verileri incelediğimiz zaman Almanya'nın toplam dış ticaret hacminde genel anlamda artış olduğu söylenebilmektedir. İhracat rakamlarının artış gösterdiği Almanya'da, dış ticaret dengesi de oldukça iyi bir seviyededir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL TİCARETTE KORUMACILIK TRENDİ VE KORUMACI POLİTİKALARIN TÜRKİYE AÇISINDAN ANALİZİ

3.1. Dış Ticarete Yeni Korumacılık Akımı

Korumacılık aslını Merkantilist ve Fizyokrat düşüncelerden almaktadır. Merkantilizmde ülkelerin ekonomilerini iyi bir seviyeye ulaştırabilmek için ihracatı yüksek tutmaya çalışmaları, ithalattan ise olabildiğince sakınmaları gerektiği düşünülmektedir. Kıymetli metallerin ihracatla ülkeye temini Merkantilizmin önemli prensiplerindendir. Serbest ticaret düşüncesi İngiltere’de Merkantilizme karşı meydana getirilmiştir. Korumacılık ve serbest ticaret esasında iktisadi anlamda bazı zamanlarda birbirinin ikamesi olabilen fikirler olmaktadır (Koçakoğlu ve Özaydın, 2020, s. 631).

Dünya ekonomisindeki ticaretin serbestliği ve korumacılığın dönemleri Tablo 12’de incelenmiştir.

Çizelge 3.1. Korumacılığın dönemleri

1500-1776	Korumacılık	Merkantilist, sömürgecilik periyodu, ekonomik milliyetçilik, korumacılık
1776-1875	Korumacılık/Serbest Ticarete Geçiş Zamanı	Öncesinde Fizyokratlar, akabinde Adam Smith ile başlayan korumacılığa karşı tepkiler ve serbestleşme fikri
1875-1914	Serbest Ticaret	Altın Para Çağı Periyodu, Ticari Liberalleşme-Dış Ticarete İlk Genişleme Periyodu
1914-1944	Korumacılık	Savaş Dönemi, Durgunluk, Depresyon, Daralma Dönemi

Çizelge 3.1. Korumacılığın dönemleri (devamı)

1944-1970	Serbest Ticaret	Kurumsal Kapitalizm Dönemi, Ticari Serbestleşme, Dış Ticarete Genişleme Dönemi
1970-1980	Yeni Korumacılık	OPEC Krizi, Stagflasyon, Daralma Dönemi
1980-2000	Serbest Ticaret	Neoliberal Politikalar, Çok Uluslu Şirketler, Ticari Liberalleşme, Rekabet, Tarife Dışı Araçlar, Finansal Küreselleşme
2008-2018	Yeni Korumacılık	Finansal Kriz ve Kur Savaşları Dönemi, Yeni Merkantilist/Yeni Korumacılık Dönemi
2018'den Günümüz	Yeni Korumacılık	Ticaret Savaşları Dönemi, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilist/Yeni Korumacılık

Kaynak: (Yılmaz ve Divani, 2018, s. 16).

1930'lu senelerin tecrübeleri, yaşanan savaşın sonrasındaki Bretton Woods kurumları uluslararası ticari sistemin esasını teşkil etmiştir. GATT'ın kuruluşu, korumacılığın ekonomide negatif etkilere neden olduğu görüşünün yaygın hale gelmesi, üretimi gerçekleştiren mallar üzerindeki tarifeler ve miktar sınırlamaları, uzmanların üzerinde durduğu temel mevzular olmuştur (Koçakoğlu ve Özaydın, 2020, s. 633).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin başını çektiği dünya ekonomik yapısının esas özelliği serbest ticaret düzenini muhafaza etmesidir. Bu açıdan, bütün üyelerce anlaşılan ortak ticaret kuralları ve güvene dayanan GATT ve daha gelişmiş biçimiyle Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaret sisteminin esasını oluşturmuştur. Ancak son zamanlarda bilhassa 2008 krizi sonrasında dünya, korumacı politikalara yönelmeye başlamıştır ve daha önce yaşanan krizlerin akabinde tarihte tekrar korumacılık önem kazanmıştır (Arslan ve Sönmez, 2019, s. 1761).

3.1.1. ABD’de Yeni Korumacılık

ABD’nin dış ticaret politikası içeride ve dışarıdaki gelişmelere bağlı olarak dönemsel açıdan farklılık göstermiştir. ABD’nin kuruluş zamanlarında hükümet ve iş çevreleri dışarıdaki gelişimlerle ilgilenmeden ekonomik zemini geliştirmeye ve endüstriyi ileri bir seviyeye taşımak için çabalamışlardır. ABD’de ilk zamanlar gelişim halinde olan yerli üretimin muhafazası, yabancı malların ithalini kısıtlamak için gümrük tarifeleri ve kotalar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Her ne kadar üretimi geliştirme amaçlı ve ucuz hammadde temini için 19.YY süresince denizaşırı ülkelerle ticaretin ilerletilmesi politikası ön plana çıksa da ABD kendi içerisindeki gelişimini tamamlamaya önem vermiştir. Nitekim 1929 ekonomik krizinin akabinde Smoot-Hawley Yasası ile gümrük tarifelerinin bir hayli ölçüde yükselmesi korumacılık politikalarını gündeme getirmiştir. ABD ticaret yaptığı ülkelere karşı korumacılık önlemlerine yönelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Küresel manada ekonomiye ve ticarete sahip olan ABD, bu konudaki birinciliğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. ABD, liberal politikaları kabul ettirmeye çalışırken ve bu politikalarını uygularken aynı anda korumacılığı desteklediği için ikili bir ticaret politikası yürütmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte üretim endüstrisinde oldukça iyi bir konumda olan ABD dış ticarete engel olan durumları kaldırmakla beraber IMF, Dünya Bankası, GATT sayesinde de avantaj elde etmektedir (Ergin, 2009, s. 37-38-39).

3.1.2. Korumacılık Geri Mi Geliyor?

Ülkelerin üreticilerini oluşabilecek tüm rekabetten muhafaza etmesi gerektiğini destekleyen görüş olan korumacılık çağımızda nerdeyse bütün gelişmiş ülkelerin geçmişte uyum sağladığı bir politika çeşididir (Ünay ve Dilek, 2018, s. 10).

ABD’de son yıllarda ivmelenen benzerleri İngiltere, Fransa ve diğer ülkelerde de rastlanan yerli malı kullanımı, ihalelerde yerli üreticiyi seçme, ihracat firmalarına destek verme gibi ekonomik tedbir paketleri yeni korumacılığın en sık kullanılan yöntemleri olmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerin; sanayileşme safhalarının başlangıç etabında genelde korumacı ve içe kapanık bir politika izlediği ve ölçek ekonomisi ve yaparak öğrenme metodu ile kendilerini belirli bir düzeye getirmelerinin hemen sonrasında serbest ticaret destekçisi oldukları bugün herkesin bildiği bir olgudur (Çekin ve Nuroğlu, 2020, s. 75).

Liberalist görüşleri ile serbest ticaretin savunucusu olan Britanya kalkınma düzeyini ileri bir noktaya taşımaktayken 18.yüzyıldan bu yana korumacı politikaları en fazla uygulayan ilk ülkelerden biri olma niteliğini taşımaktadır. Bu ülkeyi takiben ABD de aynı uygulamada bulunmuş ve sanayileşme periyodunu oldukça başarılı bir şekilde sonlandırmanın ardından serbest ticaretin en büyük destekçilerinden olmuştur. ABD ticaretin serbest bir hale gelmesine yardımcı olacak kurumları da kendi içindeki gelişim periyodunu tamamlamasının ardından kurmuştur. Akabinde korumacı politikaların izlendiği süreçlerde Almanya, Fransa, İsveç, Belçika, Hollanda ve İsviçre gibi ülkeler de geçmişinde bu çeşit politikaların uygulamalarının mevcut olduğu ülkelerdir (Ünay ve Dilek, 2018, s. 10).

Geçmişte, çoğu dönemde yerli endüstrilerin yabancı endüstrilerin rekabetinin oluşturduğu tahribattan korunma isteği olmuştur. 1929 yılında Büyük Buhran finansal kriz ile başlamıştır. Bu krizden kurtulmak seneler almıştır. İç piyasadaki üretimi muhafaza etmek ve istihdamdaki azalmayı engellemek için, ABD'den sonra Almanya, İngiltere, Fransa başta olmak üzere uluslararası ticarete etkin olan ülkelerde gümrük vergisi artışları söz konusu olmuştur (Eichengreen, 1987'den çeviren: Parıltı, 2015, s. 110).

1930'larda gümrük vergileri, kotalar, ithalat yasakları kullanılmaktaydı. 2008 krizinin başında dünya ticaretinde oluşan tahribat 1929 krizinde yaşanan ticaretteki küçülmeden yüksek olmasına karşın, korumacılıkta, 1929 krizindeki kadar yüksek değildir. Fakat 2005 yılından sonra korumacı politikalarda artışlar yaşanmaktadır (Gawande ve Hoekman, 2011'den çeviren: Parıltı, 2015, s. 121). 2008 krizinden sonra korumacı anlayış olmamıştır çıkarımı ise doğru değildir. Tam tersine, Dünya Ticaret Örgütü'nce her altı ayda bir hazırlanan Ticaret İzleme Raporları ve yine her altı ayda bir UNCTAD ve OECD tarafından oluşturulan, sadece G-20 ülkelerinin ticaret politikalarındaki gelişimleri izleyen raporlar, dünyada korumacı politikaların artış eğiliminde olduğunu göstermektedir (Parıltı, 2015, s. 121).

Küresel açıdan büyük etki yaratan ABD'nin korumacı politikaları ve İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden çıkma kararını teşkil eden Brexit korumacılığın artacağına habercisidir (Ünay ve Dilek, 2018, s. 19).

3.1.3. Günümüz Korumacılık Önlemleri

ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşlarının dünyaya etkisi birçok ülkede kısmi anlamda da olsa korumacılık tedbirlerini gerektirmiştir.

Korumacılık önlemleri kapsamında Çin, Kamboçya ve Tayland'dan aldığı bazı ürünlere ilişkin dampinge karşı tedbir uygulama kararı almıştır. Çin, gerçekleştirilen soruşturma neticesine göre tedbirlerin kaldırıldığı zaman da damping ihtimalinin devam edeceğini açıklamıştır. Konuya esas olan ürünlerde kilogram başına 28,85 dolar tutarında dampinge karşı tedbir başlatılmıştır (Dünya Haber Kanalı, 2021).

Rusya yaşanan 2008 krizinin akabinde küresel anlamdaki korumacılık akımına ikinci el arabalarda gümrük vergilerini yükselterek katılım göstermiştir. Devlet desteklerini kapsayan yerli araba üreticilerini teşvik eden tedbirler almıştır. (Kalaycı, 2011, s. 91).

2008 senesinden itibaren birçok ülke korumacılık kapsamında 5000'in üzerinde tedbir uygulamıştır. En çok tedbir uygulayan ülkelere bakıldığında zaman, ilk sırada 510 tedbirle Hindistan, ikinci sırada 490 tedbirle Rusya, üçüncü sırada 390 tedbirle ABD, dördüncü sırada 350 tedbirle Arjantin ve beşinci sırada 290 tedbirle Brezilya yer almaktadır (Tekbaş ve Yıldırım, 2016, s. 466).

Korumacı uygulamalardan en çok etkilenen ilk beş ülke Çin, Almanya, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Birçok ülke Çin'den üretimdeki üstünlüğü neticesinde ülkesine gelen düşük maliyetli ürünlerden, yerli üreticileri korumak amacıyla tedbirler uygulamıştır. Bu kapsamda ülkeler maliyetleri denkleştirmek, üreticilerinin rekabet güçlerini sürdürebilmesi için birçok korumacı tedbir uygulamıştır (Tekbaş ve Yıldırım, 2016, s. 66-67).

Çizelge 3.2. Seçilmiş ülkelerdeki uygulanan korumacılık önlem türleri ve sayıları

Korumacı Önlem Türü (Kırmızı ve Sarı Kodlu)	Kanada Uyguladığı	Fransa Uyguladığı	Almanya Uyguladığı	İtalya Uyguladığı
Kurtarma/Devlet Yardımları Desteği	21	30	41	27
Rekabet Devalüasyonu	0	0	0	0
Tüketim Sübvansiyonu	0	0	0	0
İhracat Teşvikleri	2	1	0	1
İhracat Vergileri ve Kısıtlamaları	0	0	0	0
İthalat Yasakları	1	0	0	0
İthalat Kotaları	0	10	10	10
İthalat Sübvansiyonu	0	0	0	0
İthalat Gümrük Tarifesi	3	7	7	7
Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması	0	0	0	0
Yatırım Önlemleri	5	6	2	6
Menşe Önlemleri	2	3	15	1
Göç Önlemleri	17	2	2	2
Tarife Dışı Engeller (aksi tanımlandıkça)	1	4	2	3
Diğer Hizmet Sektör Önlemleri	1	2	0	0
Kamu Alımları	0	1	0	0
Yerel Kamu Alımları	5	0	0	0

Çizelge 3.2. Seçilmiş ülkelerdeki uygulanan korumacılık önlem türleri ve sayıları (devamı)

İmtiyazlı Kamu Alımları	0	1	0	0
Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri	0	0	0	0
Ticaret Yapan Devlet Müesseseleri	0	0	0	0
Devlet Kontrolündeki Şirketler	0	1	0	1
Alt Ulusal Devlet Önlemleri	9	0	1	0
Ticari Teknik Engellemeler	1	0	0	0
Ticaret Koruma Önlemleri (Anti-Damping-Telafi Edici Vergiler-İthalat Koruma Önlemleri)	44	97	97	97
İhracat Finansmanı	1	0	16	2
Toplam	101	158	175	151
Etkilenen Ülke Sayısı	138	193	200	202

Kaynakça: (Tekbaş ve Yıldırım, 2016, s. 474).

Tablo 13’de günümüz korumacılık önlemleri arasında seçilmiş ülkelere uygulanmakta olan korumacılık önlem çeşitleri ve sayıları verilmiştir. Bu ülkeler: Kanada, Almanya, Fransa ve İtalya’dır. Bu ülkelerde ticaret koruma önlemlerinden, anti dumping vergileri, telafi edici vergiler ve ithalatı koruma tedbirleri yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Tablodaki koruma tedbirlerinden etkilenen ülke sayılarına baktığımızda, İtalya’nın uyguladığı koruma tedbirlerinden etkilenen ülke sayısı en fazla iken, Kanada’nın tedbirlerinden etkilenen ülke sayısı en azdır. Kurtarma devlet yardımları desteğinde ise Almanya verilen ülkeler arasında birinci sıradadır. Yatırım önlemlerinde ise verilen ülkeler arasında Almanya son sıradadır. Tabloda da

incelediğimiz kadarıyla verilen ülkelerin uyguladıkları korumacılık sayıları toplamda yüzün üzerindedir. Nihayetinde korumacılık tedbirlerini birçok ülke farklı çeşitlerde uygulamaktadır.

3.2. ABD-Çin Ticaret Savaşları

Küreselleşmenin etkisiyle ülkeler geçmişe göre daha çok dışa bağımlı olmaya başlamıştır. Ticareti sınırlayan ambargolar, tarifeler, bürokratik faaliyetler v.b. engellemeler kaldırılmış ya da bu engellemeler minimum bir seviyeye düşürülmüştür. Bu sayede dünyada ticari işlemler serbestleşmiştir. Ülkeler ticarete tabi olan üretimin fazlasına yer bulabilmiştir. Aynı zamanda dışarıdan mal, hizmet alımını da daha ucuza gerçekleştirebilecektir. Ülkelerin ekonomik hacimleri artmıştır. ABD ve Çin bu ülkelerin içinde en fazla dikkati çeken iki ülke olmaktadır. Bu açıdan ABD %24 ve Çin %16 payla hemen hemen dünyanın yarısına yakın bir ticaret kapasitesini bünyelerinde barındırmaktadır. Bu açıdan ABD ve Çin ekonomisinde yaşanabilecek olumlu ve olumsuz gelişmeler neredeyse tüm dünya ülkelerini etkileyebilecek güçte olmaktadır (Dikme ve Karacan, 2020, s. 145).

Ülkeler ekonomik koşullarına uygun olarak birbirinden farklı politikaları izlemektedir. Gelişmişliğini, kalkınma düzeyini genel manada dış ticaretteki hareketliliğin fazla olmasıyla ilişkilendiren ülkelerden olan Çin ve Almanya gibi ülkeler serbest ticareti desteklemektedir fakat sanayileşmesini daha iyi bir seviyeye yükseltmiş ve sonlandırmış olan ülkelere olan ABD ve İngiltere korumacılık politikalarının savunucusu konumundadır. (Ünay ve Dilek, 2018, s. 19). Konuyla ilişkili olarak bu bölümde ticaret savaşlarının sahadaki iki önemli aktörü olan ABD ve Çin ticaret savaşlarına anlatılacaktır.

Trump'ın ABD başkanı adayı olduğu dönemde, korumacı politikalar işlem dahiline alınmıştır. Çin ve ABD arasında ticaret savaşının başlayacağını sinyali veren ilk hamle, 8 Mart'ta Trump tarafından atılmıştır. Çin de bu hamlelere yanıt vermiş, ticaret savaşları başlamıştır (Aran, 2018, s. 1).

ABD başkanı Trump'ın yeni gümrük tarifelerine göre 23 Mart'ta ithal çelik ve alüminyuma yüzde 25 ve yüzde 10 ilave gümrük vergisi getirmesine cevap niteliğinde Çin ABD menşeli 128 ürüne yüzde 15 ile yüzde 25 arasında değişkenlik gösteren tarifeler getirmiştir (Congar, 2020).

ABD'nin fikri mülkiyet hırsızlığı gerekçesi ile gerçekleştirdiği yaptırımları ile hedefi Çin'de üretim yapmakta olan ABD'li firmalara dolaylı olarak baskı yapıp teknoloji transferini gerçekleştirmektedir. Çin de “Made In China 2025” projesi ile yapay zeka, robot, hızlı tren, uçak parçaları gibi sektörlerde dünyada ön sıralarda yer almayı hedeflemektedir. ABD'nin ilave gümrük vergileri sonrasında Çin'in ABD'den ithal ettiği 50 milyar dolar değerindeki malların içinde otomobil, kimyasal maddeler ve soya fasulyesi gibi ürünler mevcuttur (Staropoli, 2018). Bunların içerisinde soya fasulyesinin yüzde 56'sı ABD tarafından Çin'e ihracı gerçekleşen bir tarımsal üründür. Getirilen ilave gümrük vergisi soya üreticileri açısından da olumsuz bir etkiye neden olmaktadır (Samson, 2018).

8 Mayıs 2019'da meydana gelen ABD'nin 200 milyar dolarlık Çin ürünlerine yüzde 10 olarak uygulanmakta olan vergi oranını yüzde 25'e çıkarması, karşılığında Çin'in bünyesinde olan spor malzemeleri, müzik ekipmanları, şarapların olduğu 60 milyar doları bulan ABD ürünlerine yüzde 5 ve yüzde 25 arasında değişkenlik gösteren ilave gümrük vergisi getirmesine neden olmuştur (DW Haber Kanalı, 2021).

ABD ve Çin arasındaki karşılıklı hamlelerin sonucunda ekonomide olumsuz bir hava meydana gelmiştir. ABD'de yatırımlar düşmüş, ABD'nin uyguladığı politikanın Kanada, Meksika ve AB gibi ABD ile benzer siyaseti uygulayan ülkelerin aldığı kararlara da olumsuz bir etkisi olacaktır. Yatırımcısını ülkesine teşvik eden başka ülkelerdeki yatırımlarının düşmesini bekleyen bir idareye, diğer ülkelerin aynı şekilde tepki göstermesi dünyada ticaret savaşlarının haricinde finansal anlamda da bir korumacılığı destekleyen bir algıyı beraberinde getirecektir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'na uzanan serbest küresel ticaret düzeninin başka bir forma bürünmeye başladığını işaret etmektedir (Çekin ve Nuroğlu, 2020, s. 78).

ABD ve Çin'e ilişkin veriler aşağıdaki tablo yardımıyla incelendiğinde; ticaret savaşlarının neden başladığı ve iki ülkeyi bu savaşın eşiğine getiren durum hakkında çıkarımda bulunmak kolaylaşacaktır.

Çizelge 3.3. ABD ve Çin'in temel ekonomik, sosyal ve askeri göstergelerinin karşılaştırılması (2018)

Ülkeler	Çin	ABD
İşsizlik Oranı %	3.8	3.9

Çizelge 3.3. ABD ve Çin'in temel ekonomik, sosyal ve askeri göstergelerinin karşılaştırılması (2018) devamı

Reel GSYH Büyümesi (Yıllık Yüzde Değişim)	6.6	2.9
GSYİH (Milyar Dolar)	13.368	20.580
Kişi Başına Düşen GSYİH, Cari Fiyatlar (Kişi Başına ABD Doları)	9.580,20	62.868,90
Ortalama Tüketici Fiyatları Enflasyon Oranı (Yüzde)	2.1	2.4
İhracat (Milyon Dolar)	2.501.333,58	1.664.237,80
İthalat (Milyon Dolar)	2.134.026,45	2.542.732,78
Doğrudan Yabancı Yatırım (ABD Doları)	203.492.014.29	258.390.000.000
Nüfus	1.392.730.000	327.167.000
Askeri Harcamalar (ABD doları)	249.996.900.635,1	648.798.273.000

Kaynak: (Çaylı ve Babahanoğlu, 2020, s. 348).

Nüfus bakımından en kalabalık ülke olan Çin, işgücünün fazla olmasını üretim maliyetlerini düşürmek bakımından fırsata çevirmiştir. Çin'de kişi başına düşen GSYİH, ABD'ye göre oldukça düşüktür. 2018 yılında Çin'in 2.5 trilyonun üzerinde gerçekleşen ihracatı, 2.1 trilyon doları bulan ithalatından fazladır. ABD'nin 2018 senesinde ithalatı 2.5 trilyon doların üzerinde seyretmiştir. ABD'nin aynı sene ihracatı ise 1.6 trilyon doların üzerindedir. Çin dış ticaret fazlası vermekteyken ABD dış ticaret açığı vermektedir.

Ticaret savaşları iki ülkenin sadece ürünlere yönelik yaptırımlarından ibaret olmadığı için işin kur savaşı açısından da boyutunu incelemekte de fayda bulunmaktadır.

3.2.1. ABD-Çin Ticaret Savaşının Kur Boyutu

Kur savaşları, ülkelerin devalüasyon ile ulusal para biriminin değerinin düşürülerek ihracatta mukayeseli olarak üstünlük kazanması ve yüksek kur ile ithalatı sınırlama politikasını işlem dahiline aldığı bir periyot olarak

tanımlanmaktadır. Bu açıdan rekabetçi devalüasyonlarla ülkelerin başka ülkelere ilişkin yaptığı kur savaşları, küreselleşen ekonomide en fazla yıkıma sebebiyet veren ve en korkutucu sonuçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Çetiner ve Sever, 2019, s. 342).

Çin ile ABD arasındaki ihracat ve döviz kuruna bakıldığında 1985 senesinden beri ABD, Çin ile olan ticaretinde önemli miktarda dış ticaret açığı vermektedir. ABD’li yetkililer Çin’in para birimi değerinin yükselmesini istemiştir. Çin yetkilileri ise bu durumu istememektedir. Çin yapılan devalüasyonlarla ihracatı hızlandırmak için değil, kuru daha uygun bir seviyeye çekmek istedikleri için para birimi değerini düşük tuttuklarını bildirmiştir. Ayrıca döviz kurunun ulusal bir mevzu olduğunu bu nedenle başka ülkeler ve kuruluşların buna karışmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Çin’in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliği ve hızla müdahil olduğu küresel süreç akabinde toplam ticaret hacmindeki artış onu dünyada ön sıralarda bir konuma erdirmiştir (Gerede, 2016, s. 42).

Kur savaşlarının tarafı olan Çin, 2008 küresel finansal krizi öncesinde ulusal parası olan Yuan’ı ABD dolarına endekslemesi ile haksız rekabetin doğmasına neden olmuştur. Böylece dolarda gerçekleşen düşüş devamında Çin’i ekonomik açıdan daha üstün bir konuma getirmiştir. Bu sayede Çin malları uluslararası ticarete mukayeseli olarak avantajlı olmaya başlamıştır. 2008 krizi, ülkelerarası dış ticaret açığının düşürülmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden, ABD ve Çin kur savaşları yaşanmıştır. Kriz sürecinin az bir zamanda sona ermeyeceğinin düşünülmesi ile birlikte ABD, Çin’e ulusal para biriminde düzenlemeler yapması gerektiği konusunda tekrar uyarıda bulunmuş ve Çin’den yapmakta olduğu ithalatı düşürmek hedefi ile Çin’in para biriminin değerli hale gelmesini istemiştir. Ancak Çin üstün olduğu konumunu sürdürebilmek için takındığı tavrı sürdürmüş, 2011 sonunda parasının Dolar’a endeksliğini sona erdirerek, piyasa şartlarına bırakmıştır. Çin mevcuttaki 2.5 trilyon doları aşan döviz rezervlerini kur manipülasyonu amacıyla da kullanmaktadır (Pınar, Boran ve Seçilmiş, 2013, s. 7).

Yaşanan ticaret savaşları ve beraberindeki kur savaşlarının arkasında ve bu savaş başlatan ABD’nin izlediği politikaların ekonomik sebepli değil ABD’nin hegemonik açıdan avantajını giderek yok olmasından duyulan endişe ve bunun

beraberinde getirdiği bu güce tekrar sahip olabilme arzusunun yattığı düşünülmektedir (Yılmaz ve Divani, 2018, s. 22).

3.2.2. ABD-Çin Ticaret Savaşının İstihdama Etkileri

Yaşanan ticaret savaşının küresel GSYİH zayıflığı ve azalan ticaret sebebiyle geniş çapta istihdama negatif yönde etkileri olabilecektir. Ticaret savaşlarının istihdama ilişkin neticeleri, ülkeler açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. ngrlen ilk etkileri incelediğimizde, Çin’de 3,5 milyon işgücü kaybı, ABD’de ise tahmini 180.000 işgücü kaybı öngörülmektedir. ABD’de işgücü kaybının Çin’e göre daha az olacağı öngörülmektedir. İşgücü kaybına sektörel açıdan baktığımızda, Çin’de tarım, kamu, sosyal, tekstil v.b. sektörler toplam istihdamın %60’ını meydana getirmektedir. Çin’de işgücü bu sektörlerde yoğundur. ABD’de işletme faaliyetleri en fazla işgücü kaybına sahiptir. İşletme faaliyetlerinin yoğun olduğu sektörler ABD’de olası olumsuz ekonomik şartlardan en fazla etkilenmektedir. Ticari gerginlikten ABD tarım ihracatı da doğrudan etkilenmiş, sadece bu sektörde 53.000 işgücü kaybı yaşanmıştır (Abiad, v.d., 2018, s. 566 ‘den eviren: Taşdemir, 2019, s. 287).

3.2.3. ABD-Çin Ticaret Savaşının Gelişmekte Olan lkelere Etkisi ve Olası Senaryolar

ABD-Çin ticaret savaşı denilmekle birlikte esasında birçok ülkeyi içerisine alan ticaret savaşlarının olası etkilerine bakmak geleceğe dair daha iyi çıkarımda bulunmamıza fırsat verecektir.

Çizelge 3.4. ABD ve Çin tarafından benimsenen tedbirler

rnler	Tedbirleri benimseyen lke	Advalorem ithalat tarifeleri	Hedeflenen lkeler
Demir ve elik	ABD	%25	Çin, Rusya, AB ve diğer lkeler
Alüminyum	ABD	%10	Çin, Rusya, AB ve diğer lkeler
818 Çin ürünü içeren ABD listesi	ABD	%25	Çin
818 Çin ürünü ile Çin listesi	Çin	%25	ABD

Kaynak: (Carvalho, Azevedo ve Massuquetti, 2019, s. 6).

Ticaret savaşlarının etkilerinde olası iki durum mevcuttur. Birinci durumda ABD'nin tek taraflı korumacılık önlemlerinin etkileri, ikinci durumda ise Çin'in misillemesi bulunmaktadır (Carvalho, Azevedo ve Massuquetti, 2019, s. 6).

1.Durumda ABD tarifeleri tek taraflı olarak uygulandığında ABD, Çin, Hindistan, Rusya, AB ve diğer ülkelerden çeliğe %25 ek ithalat vergisi, (Carvalho, Azevedo ve Massuquetti, 2019, s. 6).

- Çin, Hindistan, Rusya, AB ve diğer ülkelerden alüminyuma ek %10 ABD ithalat tarifesi,
- ABD tarafından listelenen Çin ürünlerinde ek %25 vergi olabilmektedir

2.Durumda Çin'in Misillemesi (Carvalho, Azevedo ve Massuquetti, 2019, s. 6).

- Çin tarafından listelenen ABD ürünlerinde ilave %25 tarife uygulanabilmektedir.
- Gelişmekte olan ülkeler için ABD-Çin ticaret savaşı ihracatta tablodaki ürünlerin ihracatını da etkileyecektir. 2017'de Çin, dünyada ticareti gerçekleştiren tüm soya fasulyesinin %60'ını ithal etmiştir. Asya pazarında, Brezilya ve Arjantin ise soya fasulyesinin en büyük iki tedarikçilerindendir. ABD-Çin arasında başlayan ticaret savaşı senaryosu bu savaşın gelişmekte olan ülkeler için önemli olan sektörler üzerindeki etkisini de belirlemeye çalışmaktadır.

3.2.4. Kripto Paralar ve Ticaret Savaşları Açısından Önemi

Kripto para için yapılmış olan araştırmaların çoğunluğu, bilgisayar uzmanlarınca blok zincir teknolojisinin çözülmesi ve geliştirilebilmesi hedefi ile oluşturulmuştur. Kripto paranın iktisat ilminde kendine yer edinmesi yeni olan bir mevzudur (Karaoğlu, Arar ve Bilgin, 2018, s. 17).

Kripto para kavramı 2000'li yılların bitiminde pratik olarak hayatımıza nüfuz etmiş olsa dahi akademik çevrede dikkati 2014 yılı ile çekmiş ancak kripto para henüz olması gereken öneme erişememiştir. Yapılmış olan çalışmalarda mevzunun popülerliği Bitcoin üzerine toplanmıştır (Karaoğlu, Arar ve Bilgin, 2018, s. 18).

Ekonomik açıdan zor koşullarda kripto paralara eğilim artmıştır. Yuan devalüasyona uğradığında, Brexit durumu başladığı zaman bazı ülkelerde Bitcoin'e ilgi artmıştır. Ticaret savaşları milli paraların değerini düşürebileceği için kripto paralar yatırımcılar açısından önemli bir seçenektir. Bilhassa, 13 Mayıs, 25 Haziran, 13 Ağustos'ta Bitcoin'in işlem kapasitesi takribi olarak 2 katına çıkmıştır. 13 Mayıs'ta Çin'in ABD'ye karşı tedbir aldığı tarih, 25 Haziran ABD'nin gümrük vergilerini ileri bir tarihe atabileceği kararı, 13 Ağustos'ta ise ABD'nin gümrük vergilerini ertelemeesi önem arz eden gelişmelerdir. Ticaret savaşı periyodunda altına olan ilgide artışın olması ile Bitcoin'in işlem kapasitesi insanların Bitcoin'i bir riskten koruma aracı olarak kullanıldığı hakkında bir fikir edinebileceğimizi göstermektedir (Dağtekin, 2019, s. 306).

3.2.5. Ticaret Savaşlarının Verdiği Zarar

Yapılan birçok araştırma ABD şirketlerinin ABD tarifeleri için ödeme yaptığını ve tahmini maliyetin 46 milyar dolar olduğunu tespit etmiştir. Uygulanan tarifeler Amerikan şirketlerini daha düşük kar marjlarını kabul etmeye, ABD işçilerinin ücretlerini ve işlerini düşürmeye, potansiyel ücret artışlarını veya genişlemelerini ertelemeye ve Amerikalı tüketiciler veya şirketler için fiyatları artırmaya zorlamıştır. Amerikan Çiftlik Bürosu Federasyonu Sözcüsü, Çin'in misillemeleri neticesinde çiftçilerin Çin'de 24 milyar doları bulan pazarın çoğunu kaybettiğini açıklamıştır. Trump'ın tek taraflı olarak Çin'e uyguladığı tarifeler sonucunda ABD'nin Avrupa, Meksika, Japonya, Güney Kore ve Tayvan ile ticaret açığı büyümüştür (Hass, 2021).

ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşında Washington'da kısmi olarak bir ticaret anlaşması imzalanmış (DW Haber Kanalı, 2021), ateşkesin bir parçası olarak ABD, Çin malları üzerindeki tarifelerini düşürmeyi kabul etmiştir. Çin, özellikle soya fasulyesi gibi birçok Amerikan ürününü satın alacağını belirtmiştir. Ticaret savaşlarının sebep olduğu zararların bir bölümü- soya fasulyesi işçilerine yardım etmek gibi – telafi edilse de sonuçta Amerikan şirketlerinin birçok işini Çin'e devretmesi daha karlı olacağı için Çin günün sonunda daha avantajlı çıkacaktır (Ray, 2021).

Ticaret savaşlarında tarifelerle kıyaslandığında teknoloji konusunda artan çatışma Çin'i daha fazla endişelendirmektedir. Washington tarafından uygulanan

yaptırımlar ve ihracat sınırlamaları, Huawei Technologies Co. ve mikroçip üreticisi Semiconductor Manufacturing International Corp. gibi önde gelen teknoloji şirketlerinin yaşayabilirliğini tehdit etmektedir (Bloomberg Haber Kanalı, 2021).

ABD-Çin ticaret savaşlarının etkisine bakıldığında ABD için dış ticaret açığının 2016'dan beri arttığı söylenebilmektedir. Trump göreve gelmeden önce 2016 senesinde ABD'nin dış ticaret açığı 346 milyar dolar, 2017'de açık 375 milyar dolar, 2018'de ise açık rekor bir artışla 419 milyara çıkmıştır. Dış ticaret açığı 2019 senesinde 345 milyar dolara düşmüştür (Çolak, 2021). ABD'nin dış ticaret açığı senelik bazda 2013'ten beri ilk defa düşüş göstermiştir. ABD'nin Çin'e ihracatı 13,5 milyar dolar azalarak 106,6 milyar dolara, Çin'den ithalatı ise 87,4 milyar dolar azalarak 452,2 milyar dolara gerilemiştir (Ekonomist Haber Kanalı, 2021).

ABD'nin Çin'e uyguladığı ticaret savaşının kısmi anlamda başarılı olduğu düşünülmektedir. ABD'nin Çin' karşı dış ticaret açığı düşse de Çin'in hızlı ekonomik büyümesinin önü kesilse de ABD ekonomisi bu dönemde krize girmiş, yükselen ekonomik duraksamada siyasi krizler ve çatışmalar yaşanmış, ABD'nin güç ve siyasal liderlik vaatleri güç kaybetmiştir. Çin'in ABD'ye kıyasla nüfusunun ve işgücünün fazla olması, Çin'de yaşayan insanların düşük yaşam standardına uyumlu olmaları nedeniyle, iktisadi durgunluğun olumsuz etkisi ABD'yi Çin'le karşılaştırıldığında daha çok etkilemiştir (Çölükoğlu, 2021).

3.2.6. Koronavirüsün Etkisinde Ticaret Savaşları

Koronavirüsün ortaya çıkması ile birlikte ekonomide belirsizlikler hakim olmuştur. Koronavirüsün etkileri ticaret savaşlarının gidişatını da belirlemesi bakımından önemlidir. Salgının olumsuz etkileri Çin'de Birinci Faz Ticaret Anlaşması'nda yapılması düşünülen alımların yapılmasını sekteye uğratmaktadır. Çin'de büyümenin düşmesi ithalat ihtiyacını düşürecektir. Alımların yapılamaması ise ABD tarafından iyi bir şekilde karşılanmayacaktır (Gür ve Dilek, 2020, s. 51).

ABD, ticaret savaşları ile 2019'da yerli imalat sanayi içinde düşük ücretli Asya ülkelerinden yaptığı ithalatın oranını yüzde 13,1'den 12,1'e düşürebilmiştir (Bossche, v.d., 2021). ABD imalat sanayi üretiminde Çin'e olan bağılığını düşürme açısından koronavirüsü fırsata çevirebilir. ABD, sürpriz durumlarda ara mal teminini ve üretimi sekteye uğratmamak için imalat sanayinde çok uluslu firmaları kendine

döndürebilmenin çarelerini arayacaktır. Bu durumda Çin büyümesini düşürebilirken ABD rekabetçi bir konuma kavuşmuş olabilecektir (Gür ve Dilek, 2020, s. 52-53).

Ticaret savaşlarının devam etmesi ABD'nin ve Çin'in ekonomisini olumsuz etkilemiştir. İki ülke de aldıkları karar gereğince aralarındaki ticaret savaşını kesecek ateşkes konusunda anlaşmaya varmıştır. 15 Ocak 2020'de ABD başkanı Donald Trump ve Çin devlet başkanı yardımcısı Liu arasında “Birinci Faz Ticaret Anlaşması” imzalanmıştır. Koronavirüs'ün etkisiyle anlaşmanın da önemi azalmış gibi görünmüştür. Ancak Trump'ın koronavirüsün ortaya çıkması ve yayılması ile ilgili Çin'i suçlaması, Hong Kong'da yaşanan olaylarla ilgili Çin'in tutumunu ağır bulduğunu söylemesi üzerine anlaşma tekrar önem kazanmıştır (Özdemir, 2020, s. 1).

Anlaşmaya göre Çin iki sene içerisinde ABD'de enerji, hizmet, tarım ve sanayi gibi sektörlerden 200 milyar doları bulan ithalat gerçekleştirecektir. Sektörler içerisinde 75 milyar dolarla sanayi birinci sırada yer almaktadır, Çin 50 milyar dolarlık enerji, 40 milyar dolarlık tarım ürünü ve 35 milyar dolarlık hizmet alımı yapmayı taahhüt etmiştir. Çin gerçekleştirmek istediği bu alımlarla 2018 senesinde 420 milyar doları bulan dış ticaret açığını düşürmeyi hedeflemiştir (Euronews Haber Kanalı, 2021).

Enerji sektörü en problemli sektör niteliğini taşımaktadır. Güncel verilere göre ABD'nin Çin'e enerji ihracatı, 2020'nin ilk çeyreğinde bir önceki senenin aynı dönemine göre yüzde 60 artması planlanırken yüzde 33 düşmüştür. Azalma anlaşma kapsamındaki diğer sektörlerden daha fazladır. Çin'in ABD'den 52,4 milyar dolarlık enerji ürünü satın alma düşüncesi tartışmalıdır. Çünkü Amerikan fabrikalarının ve tesislerinin uzun bir zamandır Covid yüzünden kapalı olması ABD'nin bu miktarda enerji ürününü Çin'e ihracatını güçleştirmektedir. Sonuçta koronavirüs gerçekçi nitelikte olmayan bir anlaşmayı imkansız hale getirmiştir (Kennedy, 2021).

3.3. Ticaret Savaşlarının BRICS Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin'in baş harflerinden oluşan BRIC (Brazil, Russian, India, China) terimi ilk defa 2001 senesinde Goldman Sachs Yönetim Kurulu Başkanı iktisatçı Jim O' Neill tarafından kullanılmış ve literatüre de BRIC

olarak dahil edilmiştir. Goldman Sachs'ın 2001 senesindeki "Building Better Global Economic BRICs" başlığını taşıyan raporunda dünyanın ekonomik açıdan daha iyi bir seviyede olan BRICS'lere ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir (Goldman Sachs, 2001, s. 66'den çeviren: Aşçı, 2019, s. 40). 2011'de Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de aralarına katılması ile kelime günümüzdeki adını yani BRICS halini almıştır (Ademoğlu, 2021).

2. Dünya Savaşı'nın sonrasında uluslararası ilişkileri kontrol eden orantısız güç dağılımında son yıllarda değişim olmaya başlamıştır. Önceden küresel yönetim batı ülkelerinin himayesindeki IMF, WB, UN gibi kuruluşlar tarafından sürdürülmekteydi. ABD ve AB'nin başını çektiği bu periyotta Asya, Latin Amerika ve Afrika bölgeleri küresel anlamda liderliğin dışında kalmıştır. 2008 krizini gelişmiş Batılı ülkeler iyi bir şekilde idare edememiş ve kriz gelişmiş ülkelerin çoğunu negatif yönde etkilemiştir. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkeler bilhassa yükselen ekonomiler olarak önem arz etmeye başlamıştır. Batı ülkeleri de bu durum karşısında zaruri olarak BRICS ülkeleri ile eşgüdümlü çalışma yoluna gitmişlerdir (Onyekwena, Taiwo ve Uneze, 2014, s. 6-7'den çeviren: Dam ve Şanlı, 2019, s. 783).

Dünyadaki küresel liderlik siyasi, iktisadi ve askeri bakımdan farklılıklar göstermeye başlamıştır. Çin'in dünya ticaretinde en büyük hisseye sahip olması sermayenin yön değiştirip yükselen ülkelere doğru akmaya başlaması, güney-kuzey ilişkilerinin fazlaşmaya başlaması, bu durumun en iyi örneklerindendir. Değişime mani olmak için çaba gösteren ABD'nin başını çektiği gelişmiş ülkeler, ticaret ve kur savaşlarını tekrar dünyanın gündemini teşkil eden temel mesele haline getirmişlerdir (Dam ve Şanlı, 2019, s. 784).

Küresel güçlerin değişmeye başladığı içinde bulunduğumuz periyotta yükselen ekonomilerin başında Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, Güney Afrika yer almış ve nitekim son dönemlerde bazı çalışmalarda Türkiye de bu gruba dahil olmuştur. BRICS ülkelerinin; dünya ekonomisinde yüksek beşeri sermayeye ve büyük doğal rezervlere sahip olmaları, artış gösteren büyüme oranları, genç nüfusun fazla olması ile ileride 20 ila 30 yıl içerisinde dünya ekonomisinin gidişatına yön verebilecek ülkeler olacağı düşünülmektedir (Rodionova ve Epifantseva, 2017, s. 107-110'den Çeviren: Dam ve Şanlı, 2019, s. 784).

Son 10 yıllık dönemde dünya ekonomisinden aldığı payı yüzde 12’den yüzde 23’ ün üstüne çıkarabilen BRICS ülkeleri bölgesel barış çalışmalarına resmi ve eylemsel açıdan katkıda bulunmaktadır. Çin’e uygulanan ticari korumacılık tedbirleri, Rusya’ya uygulanan yaptırımlar, Hindistan ve Pakistan arasında sıcak çatışma olasılığı, Brezilya ve Güney Afrika’daki ekonomik kriz kurumsal açıdan ifade edilenlerin etkisini zayıf bir hale getirirken, ABD saldırgan politikalarla yönetişime müdahale etmektedir. Batılı ülkelerde finansal krizin devamında düşüş gösteren gelir düzeyinin meydana getirdiği olumsuz hava BRICS ülkelerinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. İçerisindeki siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşan Batılı ülkelerin birlik içinde de hareket edememe problemi BRICS ülkeleri için işbirliğini ilerletme fırsatını açığa çıkarmıştır (İstikbal, 2021).

Dünya ticaretinin yüzde 25’ini gerçekleştiren ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşlarının ulaştığı seviye AB, Güney Kore, Japonya gibi ülkeleri de etkisi altına almıştır. BRICS ülkelerinin ticari tarifelerin haricinde yaptırım ve ekonomik kriz gibi problemlerle karşılaşması dünya ekonomisinde de durgunluğun ilerlemesi olasılığını artırmıştır. İlerleyen dönemlerde dünya ekonomisinin ekonomik bir krizle karşı karşıya kalmasında kronik yapısal problemlerin yanı sıra ticaret savaşları ve maruz kalınan yaptırımların etkisi oldukça fazladır (İstikbal, 2021).

3.3.1. Brezilya

Brezilya, Güney Amerika’nın en büyük ekonomisine ve en geniş topraklarına sahip olması ile dikkatleri üzerinde toplamış, dünyanın en büyük on ekonomisinde yer almayı başaramıştır (Sotero ve Armijo, 2007, s. 64’den Çeviren: Aşçı, 2019, s. 40).

BRICS ülkeleri arasında en fazla dikkati çeken Çin ile Brezilya arasındaki ilişkiye bakarsak, Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerde karşılıklı bağımlılık ve bir tarafın diğer tarafa daha fazla yarar sağladığı bir durum vardır. İmalat sanayisinde son 40 senelik periyotta büyük başarı gösteren Çin, ileri teknoloji gerektiren ürün gruplarını Latin Amerika ülkeleri olan Ekvador, Arjantin, Venezuela ve Brezilya’ya ihracını gerçekleştirmektedir. Arjantin, Venezuela, Ekvador genelde işlenmemiş ürünleri Çin’e ihraç ederken imalat sanayi ürünlerinin ithalini yapmaktadır. Çin de bu ülkelere yatırımlar gerçekleştirmekte ve bu ülkelerin altyapısının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Çin, Latin Amerika ülkelerinde 169,4

milyar dolarlık yatırıma ulaşmıştır. Çin geliştirmekte olan ve yatırıma gereksinimi duyan ülkelere kredi ve yatırım temin edebilme imkanı olan bir ülkedir. Yatırımlarını kredilerle destekleyen Çin, Latin Amerika ülkelerine takribi olarak 142 milyar dolarlık kredi vermiştir. Kredilerin geri ödenmesinde zorlanıldığı zaman Latin Amerika ülkeleri için sıkıntılı dönemler kapıda demektir (İstikbal, 2019, s. 195-196).

Brezilya'nın Maliye Bakanı Guido Mantega, Brezilya'nın para biriminin değerinin yükselmemesi için müdahalede bulunmak istediklerini belirtmiştir. Mantega, ABD'nin sıkı olmayan para politikası ile ekonomisini iyileştirmek çabasının Brezilya'nın Amerika ile olan ticaretinde 6 milyar dolarlık açığa sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Çin'in para birimi değerinin de olması gereken düzeyden daha aşağıda tutulduğunu ve bu durumun da uluslararası ticarete olumsuz bir tablo oluşturduğunu ifade etmiştir (BBC Haber Kanalı, 2021).

3.3.2. Rusya

Rusya, dünyada en geniş topraklara ve zengin doğal kaynaklara sahiptir. Aynı zamanda önemli miktarda petrol ve doğalgaz üreticisi olduğu için birçok ülke Rusya'ya bağlıdır. Bu yüzden Avrupa ülkeleri başka ülkelerle işbirliklerini ilerleterek alternatif boru hattı projeleri tasarlamakta ve Rusya'ya bağılıklarını düşürmeye çalışmaktadır. BRICS ülkeleri arasında Rusya nüfus büyüklüğü ve büyüme hızı bakımından 4. sırada, GSYİH sıralamasında 3. konumdadır. Çin, Hindistan, Brezilya'da ekonomik ve siyasal bakımdan gelişmeler kaydedilirken Rusya bu ülkelere kıyasla büyüme hızında düşüş yaşamıştır (Aşçı, 2019, s. 41).

Ticaret savaşının başladığı zaman 0,0175 dolara denk gelen ruble 21 Kasım 2019 sonrasında 0,0156 dolara kadar gerilemiştir. Buna ilaveten gümrük vergileri ile rubledeki %10,8 değer düşüklüğü yaşanmıştır (Yavuzarslan ve Albayrak, 2019, s. 187).

3.3.3. Hindistan

Hindistan GSYİH bakımından dünyada 4. sırada, büyüme hızı değerlerine göre 5. sırada, nüfus büyüklüğü açısından 2. sırada, yüzölçüm açısından 7. sırada yer almaktadır. BRICS ülkeleri bakımından GSYİH ve nüfus sıralamasına göre 2. sırada, coğrafi büyüklük bakımından 4. sırada olup dikkat çeken özelliği, büyüme hızının

BRICS ülkeleri arasında en yüksek ülke olmasıdır. Gelecekte dünyanın çekim merkezlerinden birisinin Hindistan olacağı düşünülmektedir (Aşçı, 2019, s. 41).

Ülkedeki büyümenin hızlanması, 1991'den itibaren liberalleşen ticaret politikası, ihracatın rekabet gücünü ilerletmiştir. Bunun yanı sıra özel sektörün gelişimi, yabancı sermaye ile beraber çoğunlukla bilgi teknolojilerinden doğan ihracatın artışı sürecini ileri bir seviyeye taşımıştır. Ticaretin liberalleşmesi, vasıfsızların ücretlerinde yükselişe sebebiyet vermiş ülkedeki ücret dengesizliğini düşürmüş, Hindistan'ın Asya piyasalarında etkisi büyümüş, Hindistan bölgesel büyümenin itici gücü olmuştur (Akbulak, 2008, s. 8).

ABD-Çin ticaret savaşları sürmekteyken Hindistan, 16 Asya ülkesinin imzalamak istediği ticaret anlaşmasına katılmayacağını açıklamıştır. Ticaret savaşında nüfus büyüklüğü ile önemli yer teşkil eden ülke olan Hindistan, 10 ASEAN üye ülkesi ve Çin'in de aralarında bulunduğu 6 büyük ülkenin (Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Japonya) imzalayacakları paktta olmayacağını belirtmiştir. Bölgesel Kapsayıcı Ekonomik İşbirliği anlaşmasında Hindistan'ın pazarını açmak istememesi büyük bir engel teşkil etmektedir (Sarı, 2021).

Ticaret savaşının Hindistan'a olan etkisi olumsuzdur. Hindistan Rupî'sinin değeri de bu süreçte düşmüştür. Hindistan korumacı tedbirlere yönelmiş, birçok ticari anlaşmadan geri çekilmiştir. BRICS ülkeleri arasında önemli bir yeri olan Hindistan'ın pazar alanlarını dünyaya açmak istememesi bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

3.3.4. Güney Afrika Cumhuriyeti

BRICS grubuna en son katılan ülke Güney Afrika Cumhuriyeti olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti, diğer BRICS ülkelerine göre oldukça düşük değerlere sahiptir. Bu ülke nüfus ve coğrafi büyüklük bakımından dünyada 25. sırada, büyüme hızı oranına göre 118. sıradadır (Aşçı, 2019, s. 41).

22 Mart 2018 tarihinde 0,0847 dolara denk gelen Rand'ın değeri 21 Kasım 2019 tarihinde 0,0679 dolara kadar gerilemiştir. Ticaret savaşı başladıktan sonra günümüze kadar Güney Afrika para birimi Rand %19,8 değer düşüklüğü yaşamıştır (Yavuzarslan ve Albayrak, 2019, s. 188).

3.3.5. Çin

BRICS'in en dikkat çeken ülkesi olan Çin'in önemi gün geçtikçe artmakta ülke birçok farklı değerlendirmelerin ilgi odağı olmaktadır. Çin, nüfus büyüklüğü açısından 1. sırada, GSYİH ve toprak büyüklüğü açısından 2. sırada, büyüme hızları bakımından 6. sıradadır. BRICS ülkeleri arasında Çin; GSYİH açısından 1. sırada, toprak büyüklüğü olarak 2. sıradadır. Dünya siyasetinde ise etkisi gitgide artan Çin'in bütün bu özellikleri bakımından sahip olduğu potansiyelini iyi bir biçimde kullanabildiği takdirde dünyanın en büyük ekonomisi olmaya aday ülkedir (Aşçı, 2019, s. 41).

Çin'in para birimi olan yuanın dolar karşısındaki durumuna bakmak faydalı olacaktır. Özellikle 2008 krizi sonrasında dolar değer kaybetmeye başlamış, yuanın dolar karşısındaki değeri ise düşük kalmaya devam etmiştir. Zamanla ABD; emisyon kapasitesini genişletmeye çalışmış, yaşanan 2008 küresel ekonomik krizinden sıyrılmak, dış ticaret açığını düşürebilmek amacıyla değerli kağıtlar karşısında bol miktarda dolar basmıştır. Artan dolarla birlikte doların değeri Türkiye, AB, Çin ve başka ülkelerde ulusal paraların karşısında bir parça değer kazanmıştır. ABD'nin bu atağına karşılık AB, Çin ve diğer ABD'nin ticaret ortağı olan ülkeler ulusal faiz oranlarını düşürmüştür. ABD bu bakımdan arzu ettiği neticeye ulaşamamıştır. Yuanın dolar karşısındaki değerinin düşük kalması dış ticareti Çin'in çıkarına olacak bir forma büründürmüştür (Şanlı ve Ateş, 2020, s. 84).

3.4. Korumacı Politikaların Türkiye Açısından Analizi

Ticaret savaşlarının varlığı ve Covid-19 salgını birçok ülke ile birlikte Türkiye'yi de korumacı tedbirler uygulamaya sevk etmiştir. Bu bakımdan Covid-19'un Türkiye'nin dış ticaretinde bıraktığı olumsuz etki devamında ABD-Çin ticaret savaşlarının dış ticaret verilerine, yerli para birimine ve daha birçok konuda açtığı derin yara bu bölümde incelenecektir. Ayrıca bu bölümde, Türkiye'nin izleyebileceği politikalara ve aldığı tedbirlere de yer verilecektir.

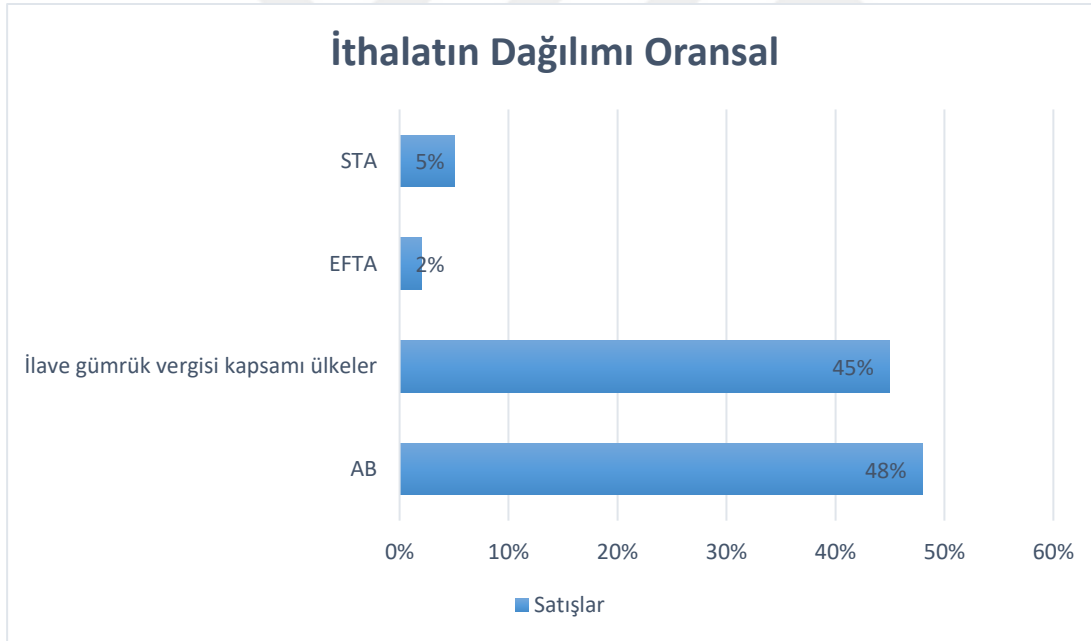
3.4.1. Coronavirüsün Türkiye Dış Ticaretine Etkisi

Covid 19 salgını, dünyada ekonomiyi ve işgücünü kötü etkilemiştir. Covid nedeniyle üretimde kayıplar yaşanmış, mal ve hizmet arzı düşmüş ayrıca tüketim ve talep de azalmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü öncelikle hizmet sektörü, turizm,

havacılık ve konaklama sektörleri olmak üzere küçük, orta ve büyük boy tüm işletmelerin salgın sebebiyle büyük zorluklarla karşılaşabileceğini ifade etmiştir (ILO, 2021).

2019 senesi itibarıyla cari GSYİH sıralamasına göre Türkiye, dünyanın 19., Avrupa'nın 7. büyük ekonomisidir. 2020 senesi Nisan ayında merkezi yönetim bütçesinden elde edilen gelir 65,2 milyar tl iken bütçe giderleri 108,4 milyar tl olmuş ve bütçe 43,2 milyar tl açık vermiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Türkiye'nin 2020 senesindeki ihracat verileri incelendiğinde sırasıyla ara mallar, tüketim malları, yatırım malları ihracatını oluştururken; ithalatına bakıldığında ise sırasıyla ara mallar, yatırım malları, tüketim malları Türkiye'nin ithalatını oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2019 senesinde ihracatındaki ilk beş ülke: Almanya, İngiltere, İtalya, Irak, ABD'dir. Türkiye'nin ithalatındaki ilk beş ülke: Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya'dır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Grafik 3.1. Türkiye'nin 2019 senesi gerçekleştirdiği ithalatın yüzdece dağılımı

Kaynak: (Düşündere ve Koyuncu, 2020, s. 5).

Türkiye'nin üretim yapısına göre ihracı gerçekleşen ürünlerin girdisi olarak kullanımı gerçekleşen ithal ürünlere ait tedarikteki güvenliğin temini aynı zamanda ihracatın iyi bir gidişatının da olacağını garanti etmektedir. Türkiye'nin ithalat ve ihracat ortaklarına bakıldığında bu ülkelerin tedarik zincirinde covid salgınından en

fazla etkilenen ülkelerden olduğu görülmektedir (Tekoğlu, 2020, s. 41). Bu yüzden Covid-19 salgınının Türkiye'nin dış ticaret verilerine olumsuz bir etkisi olacaktır.

Covid-19 nedeniyle yaşanan talep daralmasının Türkiye'nin ihracat rakamlarına olan etkisine tablodaki veriler ışığında incelediğimiz zaman salgının en fazla etkilediği ülkeler ile olan ihracatımız bir hayli düşüş göstermiştir.

Çizelge 3.5. Türkiye'nin ihracatında en fazla daralma olan ilk beş ülke (milyon dolar)

Sıra No	Ülkeler	2019	2020	Fark
1	İtalya	9.753	8.083	-1.670
2	İspanya	8.139	6.685	-1.454
3	Irak	10.223	9.143	-1.081
4	BAE	3.627	2.828	-799
5	Suudi Arab.	3.293	2.508	-785

Kaynak: (TÜİK, 2021).

Türkiye'de dış ticaret açığındaki genişleme senenin birinci çeyreğinde Ocak-Mart 2020 periyodunda %117,3 olmuştur. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2019 senesindeki %88,2 düzeyinden %76,8'e düşmüştür. Koronavirüsün meydana getirdiği olumsuzluklar neticesinde ihracatta Mart'ta başlayan senelik bazdaki düşüş Nisan ayında da devamlılık göstermiştir. TÜİK verilerine göre Nisan ayında ihracat hacmi geçen senenin aynı ayına göre %41,4 düşüş göstermiş ve 9 milyar USD olmuştur. İthalat %25 azalmış 13,6 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir. Dış ticaretteki açık %67 genişlemiş, 4,6 milyar USD'ye çıkmıştır. Dış ticaret açığındaki büyüme Ocak-Nisan 2020 döneminde %102,3 olmuştur. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2019'daki %87,4 düzeyinden %74,7'ye düşmüştür. Dış satım ise mayıs ayında bir önceki aya kıyasla yüzde 10,84 artmıştır (Adıgüzel, 2019, s. 197-198).

Salgının etkisi ile düşüş gösteren turizm ve ihracattan elde edilen gelir cari işlemler dengesini zorlamıştır. Petrol fiyatlarının düşüşü cari dengeye olumlu bir etkide bulunacaktır. Bu periyotta ithalat düşürülerek yerli ürünlere olan talebi artırabilmek amacıyla bazı mallara ilave ithalat vergisi getirilmiştir. Belirsizlik sürecindeki risk doğrudan yabancı yatırımları düşürmüş, sermaye akışı da zarar görmüştür. 2019 senesinde toplam finansman gereksiniminde bir önceki seneye göre

%31'lik iyileşme olmuştur. Salgın periyodunda doğrudan yabancı yatırımların düştüğü ancak hisse senetlerinde çıkışların dengelendiği kaydedilmiştir (Kaya, 2021).

Salgının Türk Lirası üzerindeki etkisi de olumsuz bir görünüm sergilemiştir. Covid 19 periyodunda Türk lirası değer kaybı yaşamıştır bu değer kaybı ihracatı artırmamış tam tersine ihracatta da düşüşü beraberinde getirmiştir. Bunun sebebi salgın nedeni ile meydana gelen arz ve talep şoku olmaktadır. İhracat, dış talep olmakla birlikte bu dış talep başka ülkelerin ekonomik şartlarına bağlıdır. Salgının birçok ülkenin alım gücünü de olumsuz bir biçimde etkilemesi Türkiye ekonomisinde de olumsuz neticelere sebebiyet vermiştir (Dursun, 2020, s. 193).

Türkiye'nin ihracat kapasitesini artırabilecek başta lojistik maliyetleri olmak üzere dış ticaretteki maliyetlerde önemli oranda düşüşe sebebiyet verebilecek bir proje olan “Kuşak ve Yol Girişimi” nde bulunması önemli görülmektedir. Çin önderliğinde 2013 yılında ortaya konulan Kuşak ve Yol Girişimi, Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar uzanan mesafedeki ülkeleri içine alan esasında dış ticareti kolaylaştırma projesidir. Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde geçiş noktası olarak kalmaması, bu girişimde ana merkez yerlerde üretim bölgeleri oluşturarak ekonomik anlamda bu projeden faydalanması çok önemlidir. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2021).

Covid-19 salgının Çin'de başlaması dünyada Çin'e olan güveni olumsuz yönde etkilemiş, Çin'in salgının başlangıcında tedbir almada başarılı olamaması imajına zarar vermiştir. Çin; tekrar eski konumun erişebilmek için salgının ilerleyen periyodunda dünya ile geliştirdiği olumlu ilişkiler neticesinde, dünyanın birçok ülkesine sağlık malzemeleri, teknik donanım/ekipman, bilgi, tecrübe paylaşımında yardımcı olmuştur. Çin'in birçok ülkeye yardımcı olmasında amacı Kuşak ve Yol Girişimi projesinde hedeflediği siyasi koordinasyonu sağlamaktır. Özellikle küresel salgın döneminde ülkeler de uluslararası ilişkilerini, ticaret ortaklıklarını gözden geçirme olanağı elde etmiştir (Tok, 2021).

3.4.2. ABD-Çin Ticaret Savaşının Türkiye'ye Etkisi ve Yaptırımlar

Türkiye açısından ticaret savaşlarının ilk etkisi dengeli gibi görünmektedir ancak uzun vadede etkinin olumsuz tarafı azımsanmayacak kadar önemlidir. ABD'nin para birimini düşük tutmaya çabalayarak Çin'in gerçekleştirebileceği kur atağını bertaraf etmeyi arzu etmesi Türkiye gibi küresel arzın tarafı olmayan ülkelere

yeniden para girdisini artıracaktır. Parasal gibi gözüken bu hal reel sektör bakımından zarar verici neticelere sebebiyet verebilmektedir. Küresel anlamdaki fazla para akışı yerinde ve zamanında gerçekleşmesi gereken ekonomik müdahalelerle dengeye getirilmezse ülkeler üreten değil tüketen ülke konumuna erişecektir. Nitekim, AB küresel ticaret savaşlarına karşı üçüncü ülkelerle antlaşmalar yapmakta ve Türkiye de gümrük birliği antlaşmasına bağlı olarak sınırlarını üçüncü ülkelerin mallarına açmaktadır. Türkiye bu ülkelerle ayrı bir antlaşma imzalamadığı durumda üçüncü ülkelerin AB'ye tanıdığı haklar Türkiye için geçerlilik kazanamayacaktır (Keskin, 2021).

Bir başka durum ticaret savaşlarının ihracatımızı sık bir şekilde yaptığımız AB'yi ekonomik anlamda sekteye uğratmasıdır. AB, Brexit kararından olumsuz etkilenmesinin ardından İtalya, Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin ekonomik problemleriyle de mücadele etmektedir. Bu yüzden AB sıkı olmayan bir para politikası uygulayarak Euro'yu olması gerekenden daha düşük tutmaya çabalamaktadır. Ekonomik olarak zarar görmüş AB üyesi ülkeler ve düşük Euro Türkiye açısından dış ihracat kapasitesini önemli miktarda zorlayacak unsurları içerisinde barındırmaktadır. Türkiye ticaret savaşlarından en az etkilenecek ülkelerden biri gibi durmakla beraber bu gibi durumların dolaylı etkileri ekonomiyi önemli bir şekilde etkilemektedir. Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklı Rusya, Suriye ve İran gibi ülkelerle olan mevcut ilişkilerimizin gidişatına göre ticaret savaşlarının yaratabileceği olumsuz bir etkiden ekonomi zarar görebilmektedir (Keskin, 2021).

Dünyada yaşanan ticaret savaşının ABD ve Çin arasında gerçekleşeceği düşünüldüğünde çelik ve alüminyumla başlangıcı olan ve akabinde başka ürünlerle de devam eden ilave gümrük vergileri azami de olsa Türkiye'yi de etkileyecek aşamaya gelmiştir. Üretimi gerçekleşen mallara ABD tarafından çelikte %25, alüminyuma %10 ek gümrük vergisi konulması Türkiye'yi de savaşın içine dahil etmiştir. Bu bakımdan bazı ürün çeşitlerine %7 ile %70 arasında ilave gümrük vergisi getirilmiştir. Yaşanan politik sebepler yüzünden vergiler müteakbil olarak 2 katına çıkarılmış ve savaşın içine ülkemiz de katılmıştır (Bahadır, 2018, s. 91-92).

Dünyadaki korumacı politikalar Türkiye'nin ihracat verilerini artırmıştır. DTÖ kurallarına göre üye ülkeler belirli sektörlerde ithalatta beklenmedik, olumsuz

bir artışın meydana getirebileceği riskten korunmak için arizi koruma önlemlerine göre kota uygulamasına gidebilmektedir. Buna göre Türkiye, yassı ürünlere 3,1 milyon tonluk kota koymuştur. Uzun ürünler için belirlenen kota 558 bin 534 ton olmuştur. Boru, içi boş profillere 273 bin 901 ton, paslanmaz çeliğe 139 bin 934 ton, demiryolu malzemelerine ise 27 bin 44 ton kota koymuştur (DW Haber Kanalı, 2021).

2008 krizinin devamında ABD başkanlık yarışının kazananı olan Donald Trump tarafından alınan kararlar doğrultusunda dünya küresel ticaret savaşlarının yaşandığı bir ortam haline gelmiştir (Arslan ve Sönmez, 2019, s. 1762).

Ulusal güvenlik tedbirlerince Trump'ın aldığı kararlar doğrultusunda birçok tarife ve kota uygulanmıştır. Bu manada Türkiye'ye alüminyuma konulan tarife %10'dan %20'ye çıkarılmıştır. Türkiye'ye uygulanan tarifelerle Türk Lirası'nın değeri düşmüştür. Kore'ye uygulanan güneş paneli ve makinayı kapsayan tarifeye Kore meydan okumuş, WTO yaptırımları tanımamıştır. Çin için ve birçok ülke için çelik ve alüminyum tarifesi uygulanmıştır. Çin ABD'den yapılan sorgum ithalatını gözden geçireceğini duyurmuştur. Bu örneklerde olduğu gibi içerisinde Kanada, Güney Kore, Brezilya, Meksika, Arjantin, Avrupa Birliği ülkelerinin de bulunduğu bir dizi ülkeye karşı önlemler alınmış, yaptırımlar uygulanmıştır (Bown ve Kolb, 2020).

Ticaret savaşları sonuçta birçok ülkeyi korumacı politikalar uygulamaya sevk etmiştir. Birçok ülke anti-damping vergilere yönelmiştir. Türkiye'de Nisan 2019 itibarıyla yürürlükteki anti-damping vergilerine bakıldığında, en fazla anti-damping vergisi uygulanan ülke Çin firmaları olmuştur. Haziran 2019 itibarıyla da ABD, dünyada anti-damping önlemlerine başvuran ülke olmuştur. ABD'den sonra Hindistan, Türkiye, Brezilya ve Avrupa Birliği ülkeleri olarak sıralama devam etmektedir. Çin, en fazla tedbirlere başvuran 6. ülke konumundadır (Aslan, 2020, s. 248).

Ticaret savaşlarının başladığı tarihi 1 Mart 2018 olarak kabul edersek 2017 senesi için Türkiye ve ABD'nin dış ticaret verilerine dünya ticaretindeki konumuna devamında karşılıklı olarak dış ticaret ilişkilerini incelemekte fayda bulunmaktadır.

Çizelge 3.6. ABD ve Türkiye 2017 dış ticaret verileri

2017	ABD	Türkiye
GSYİH (Milyar Dolar)	19.390,6	849,5
Dünya GSYİH’ndeki Pay (%)	15,3	1,7
Mal İhracatı (Milyar USD)	1.546,3	157,0
Mal İhracatı/GSYH (%)	8,0	18,4
Mal İthalatı (Milyar USD)	2.342,0	233,8
Mal İthalatı/GSYH (%)	12,0	27,5
Dış Ticaret Dengesi (Milyar USD)	-795,7	-76,8
Dış Ticaret Dengesi/GSYİH (%)	-4,1	-9,0
İhr. İth. Karş. Oranı (%)	66,0	67,2

Kaynakça: (Eğilmez, 2021).

Tabloyu incelediğimizde, ABD’nin dünya GSYİH’daki payı 15,3’e denk gelmektedir. ABD’nin gerçekleştirdiği mal ihracatının GSYİH içindeki payı %8 iken, mal ithalatının GSYİH içindeki payı ise %12’dir. ABD, dış ticarete %4,1 kadar açık vermektedir. Türkiye’nin dünyadaki GSYİH’ndeki payı 1,7’ye denk gelmektedir. Türkiye’nin yaptığı mal ihracatının GSYİH içindeki payı %18,4 iken, mal ithalatının GSYİH içindeki payı ise yüzde %27,5 olmaktadır. Türkiye’nin dış ticaret dengesi de %76,8 oranında açık vermektedir. Türkiye’de dış ticaret dengesinin bu kadar açık vermesi dış ticarete yaşanabilecek olumsuz gelişmelerin ABD’den ziyade Türkiye’nin çıkarına ters düşeceğini göstermektedir (Eğilmez, 2021).

ABD ve Türkiye arasında yaşanabilecek ticaret savaşının ise kaynağını politik nedenlerden olabileceği düşünülmektedir. Buna ilişkin Trump’ın 7 Ekim 2019 tarihli tweeti çok dikkat çekicidir. Trump, Türkiye için belirlenen çerçevenin aşılması durumunda Türkiye ekonomisinin mahvedileceğini söylemiş, Türkiye’yi tehdit etmiştir. Sonrasında Dolar/TL kuru 5,80’i geçmiştir (BBC Haber Kanalı, 2021).

Küresel ticaret savaşlarından etkilenecek ülkeler için yapılan bir araştırmada bazı ekonomistlerin tahminleri şu yöndedir: ABD ticaretinde yüzde 10’luk bir tarife uygulandığında bunun tamamı tüketicilere yansıtacak ve küresel anlamda bir

stagflasyon durumu oluşabilecek, şirket kazançlarında da yüzde 2,5 kadar düşüş gerçekleşecektir. Yine ekonomistlere göre ülkeler her bir ülke ticaret savaşlarından farklı bir biçimde etkilenecektir. Buna göre Tayvan küresel ticaret savaşlarında en fazla riske sahip olan ülke olarak dikkat çekmektedir. Türkiye ise araştırmaya göre yüzde 41’lik bir oranla ticaret savaşlarında en az riske sahip olan ülkelere biri olarak gözükmektedir. Ancak Türkiye, ABD ile karşılaştırıldığında daha riskli konumdadır. ABD yüzde 39,8’lik bir oranla küresel değer zincirine katılımı Türkiye’nin hemen sonrasında yer almaktadır (Businessht Bloomberght Haber Kanalı, 2021).

OECD raporuna göre serbest ticarete ilişkin korumacı müdahalelerin Türkiye’yi büyüme açısından çok fazla etkileyeceği belirtilmektedir. Rapora göre Türkiye’nin milli geliri 2018 ve 2030 arasında yüzde 3,6 oranında, 2030 ile 2060 arasında ise yüzde 2,5 artış gösterecektir. Türkiye’de işgücünde yapılacak iyileştirmelerin yaşam standartlarına katkı sağlayacağı belirtilmiştir (Gündüz, 2021).

2020 yılında yaşanan küresel salgın dış ticareti olumsuz etkilemiştir. 2020 senesinde yayınlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile ek gümrük vergileri konulmuştur. Toplam ithalatın etkilenmediği ve ek gümrük vergisinin sıfır ilan edildiği ülkelerin sayısı 51 olmaktadır. Türkiye’nin ithalatını gerçekleştirdiği kalan tüm ülkeler ek gümrük vergisine tabi tutulacaktır (Öztürk, 2020, s. 180).

3.4.3. Ticaret Savaşlarının Türk Lirasına Etkisi

Ticaret savaşlarının şiddetinin artması ile piyasadaki olumsuz etki belirgin bir hale gelmiştir. ABD’nin 60 milyar dolarlık Çin malına %25 vergi koymayı planlaması ile Çin de buna benzer bir hamle ile yanıt vermiştir. Piyasalarda ABD ve Çin borsalarında %3 düşüş gerçekleşmiş, dolar endeksi 89,6’ya çekilmiştir. ABD’de doların değerindeki düşüş petrolü 69 dolara çıkarmıştır (TSKB, 2021).

Ticaret savaşlarının gelişmekte olan ülkelerdeki para birimi değerine olan etkisi biraz daha sınırlı olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelere Brezilya ve Türkiye için yaşananlar oldukça olumsuzdur. Türkiye için yaşanan olumsuz gelişmelerde jeopolitik konumun da etkisi bulunmaktadır. Türkiye’de 23 Mart 2018 tarihinde açılış kuru dolar için 3,96 olmuş, daha sonraki süreçte dolar/tl 4,03’e çıkmıştır. Dolar tarihi zirvesi olan 3,98’i aşmıştır (TSKB, 2021).

Ticaret savaşlarında birçok ülkenin para biriminin değerinde düşüş gözlenmiştir. Ticaret savaşından sonraki zamanda Türk Lirası %31 değer düşüklüğü yaşamıştır. BRICS ülkeleri içerisinde en yüksek değer kaybı, en yüksek dış ticaret açığına sahip ikinci ülke olan Türkiye’de gözlenmiştir. Genel açıdan Türk Lirası belirsizliğin en yüksek olduğu para birimi olmasının yanı sıra en çok değer kaybı yaşanan para birimi de olma özelliğini sergilemiştir (Yavuzarslan ve Albayrak, 2019, s. 196).

Ticaret savaşlarında Türkiye’de ithalatta önemli kayıplar meydana gelmiştir. Bu kayıpların en büyük nedenlerinden biri, Türkiye’nin 2017 ve sonrasında yaşanan kur şoklarıdır. Yükselen kurlar ithalatı pahalı hale getirmiş ithalatta caydırıcılığa sebebiyet vermiştir. Ticaret savaşlarının yanı sıra ABD-Türkiye arasındaki siyasi anlaşmazlıklar 2019 yılında ABD’den gerçekleşen ithalatın düşük olmasına neden olmuştur. Ticaret savaşları direkt olarak Türkiye’nin dış ticaretinde büyük bir etkiye sebebiyet vermemiştir. Ticari anlaşmazlıkların sonucunda ivmelenen küresel belirsizlikler Türkiye’de kurların artışına neden olmuş, sermaye kayıpları yaşanmış, ticaret savaşları yüzünden başka ülkelerin ekonomik kayıpları Türkiye’nin ihracatının artış hızını sekteye uğratmıştır. Türkiye bölge esaslı pazar kayıpları ile karşı karşıya kalmıştır (Şanlı, 2020, s. 617).

ABD ve Çin arasında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ticaret savaşlarının hız kazanması ile ticaret savaşları öncesinde Türkiye’de Türk Lirası yaklaşık 0,25 dolara denk gelirken, 2019 senesi Kasım ayından itibaren Türk Lirası 0,18 dolara gerilemiştir (Yavuzarslan ve Albayrak, 2019, s. 192).

3.4.4. Ticaret Savaşlarına Karşı Türkiye’nin İzleyebileceği Politikalar

Türkiye’nin ticarete en büyük ortağı AB’dir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre, AB toplam ihracatımızda birinci sırada yer almaktadır. 2017 senesinde 156 milyar USD ihracatın 73,9 milyar USD’si yani toplam ihracatımızın %47’si AB ülkelerine yapılmaktadır. İthalatta 2017 senesinde 233 milyar USD’lik ithalatın 85 milyar USD’si AB ülkelerinden yapılmakta, bu durum miktar olarak toplam ihracatımızın %37’sine denk gelmektedir. AB ticarete birinci sırada yer almaktadır. Türkiye, AB ülkelerinin kendi aralarındaki ticareti haricinde AB’nin toplam ithalatında %3.8’lik payla 6. sırada bulunmaktadır. Ticaret savaşları ile AB’nin birinci sırada yer alan ticaret ortakları ile ticaret hacminin küçülmesi ihtimali

kuvvetle mümkün iken Türkiye'nin AB ile ticaret hacmini artırması gerekmektedir. Bu açıdan gümrük birliği sürecinin bir kere daha kontrol edilmesi önem arz eder (Bahadır, 2018, s. 92-93).

Ticaret savaşlarının Ankara ile Washington arasında krize sebebiyet vermesi neticesinde dolar bir baskı aracı olarak algılanmış ve ülkeler yerli para birimi cinsinden ticaret yapmaya yanaşacaklarını bildirmişlerdir. Bu konuda Türkiye büyük ticaret ortakları ile milli para birimi cinsinden işlemlerini gerçekleştirmek istediğini belirtmiştir. Türk lirası ile ticaret yapacak ülkelerin arasında Rusya, Çin, Ukrayna ve İran işaret edilmiştir. Konuya ilişkin olarak yapılan araştırmalarda uzmanlar, ticari işlemlerin ulusal para kullanılarak yapılabilmesi için, uluslararası ticaret ve finansal akışla entegre olabilecek bir altyapı düzeninin kurulması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca çalışmalarda, BRICS ülkeleri ve uluslararası ticareti ilerletmeyi düşünen ülkelerin dolar baskısını bertaraf etmek için girişimlerde bulunabileceği belirtilmiştir (Sputniknews Haber Kanalı, 2021).

Türkiye'nin yerli hammadde kullanımını artırarak özellikle ara mallar da dahil olmak üzere birçok sektörde milli kaynaklarla mamul üretimini artırması gerekmektedir. Günümüz şartlarında Türkiye'nin para biriminin düşük tutularak rekabet gücünü artırabilmesi stratejisi olabilir yanı bulunmayan bir politikadır. Çünkü Türkiye'nin ihracını gerçekleştirdiği ürünlerin hammaddelerinin yüzde 70'i ithal ürünlerden oluşmaktadır. Türkiye için para biriminin değer kaybı üretim maliyetlerini yükselten bir unsurdur. Üretimde bütünüyle yerli hammaddelerin kullanımı ile başka ülkelerin ekonomik manada başlattığı savaşlardan etkilenme seviyesi en aza inecektir (Özdebir, 2018, s. 5).

Çin'in ulaştığı düzey bir kısım ülkeler için tedirgin edici iken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için olumlu bir etki meydana getirebilmektedir. Çin'in eriştiği zafer dünya siyasetini farklı bir seviyede etkilemiştir. Türkiye'nin 2000'lerin ilk zamanlarında ulaştığı ekonomik ilerleme Çin ve Türkiye'nin ortak çalışma sahasını ilerletebileceğini düşündürmektedir. Korumacı politikaların negatif yönlü etkilerini düşürebilmek için Çin'in Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini ilerletmesi iki ülke açısından alternatif yeni iş sahalarını açabilmektedir. Çin'in ABD'de olan yatırımlarını farklı bölümlerde değerlendirebileceği düşüncesi bu

yatırımların yönünün gelişmekte olan ülkelere kaydırılabileceğini işaret etmektedir (Dilek, Özdemir ve İstikbal, 2019, s. 62-63). Türkiye de bu fırsattan yararlanabilir.

Gelişmiş ülkelerin küresel yönetim için yapılması düşünülen reformlardaki isteksizliği gelişmekte olan ülkeleri yeni arayışlara yönlendirmiştir. Küresel ekonomik problemlere kendi bakış açısından bakan gelişmekte olan ülkeler BRICS oluşumu ile çok kutuplu dünya sisteminde yeni bir paradigma meydana getirebilir. Asya ülkelerinin çoğunluğunu içeren yeni bir dünya olarak adlandırılan BRICS, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından daha eşit bir dünya sistemini öngörmektedir. Gerçekleşmiş olan 10. BRICS Liderler Zirvesi'nde küresel finans ve ekonomide gelişmekte olan ülkelerin etkisi konuşulmuştur. BRICS gibi oluşumlarda Türkiye'nin daha eşitlikçi, içeriği geniş bir ortaklık anlaşması içerisinde yer alması çok yararlı olacaktır. Türkiye'nin ABD, AB tarafından maruz kalınan siyasi ve ekonomik işlemler karşısında güçlenebilmesi için BRICS, Avrasya Ekonomik Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi oluşumlar önem arz etmektedir. Türkiye'nin Batı ülkeleri ile münasebetlerini daha adil bir biçimde yürütebilme amacıyla BRICS gibi oluşumlarla işbirliğini ileri bir seviyeye taşımasının çok faydası olacaktır (İstikbal, Dilek ve Yanartaş, 2019, s. 60).

BRICS gibi yapıların Asya pazarında “güney” yönlü bir dünya iktisadi sisteminin oluşturulmasında önemli bir görevi bulunmaktadır. BRICS ülkelerinin Yeni Kalkınma Bankası ve IMF gibi fonlar meydana getirmesi Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası oluşumların sorgulanması gerektiğinin işareti olarak düşünülebilmektedir. Ticaret savaşlarının oluşturduğu ekonomik düzende Türkiye'nin uğradığı ekonomik ve siyasi baskılar dengeleyici öge olarak görülen Çin ile farklı bölümlerde işbirliği yapılması, yerel ve küresel açıdan bir avantaj olarak görülebilmektedir (Dilek, Özdemir ve İstikbal, 2019, s. 62-63).

Ticaret savaşlarının bir parçasını oluşturan kur savaşları için Türkiye'nin dikkatli bir politika izlemesi gerekmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan dışa açık ülkelerin dış ticarette rekabetteki avantajını muhafaza edebilmek için doğru kur politikalarının yürütülmesi ve Ar-Ge, inovasyon gibi konular üzerine eğilerek rekabetteki üstünlük oluşturmaları gerekmektedir. Dünyadaki bu ekonomi savaşlarında yalnız kalıp zarar görmemek için diğer ülkelerle iyi siyasi ilişkiler oluşturulabilmek

küresel entegrasyonların dışarısında kalmamak önem arz etmektedir (Gerede, 2016, s. 72).

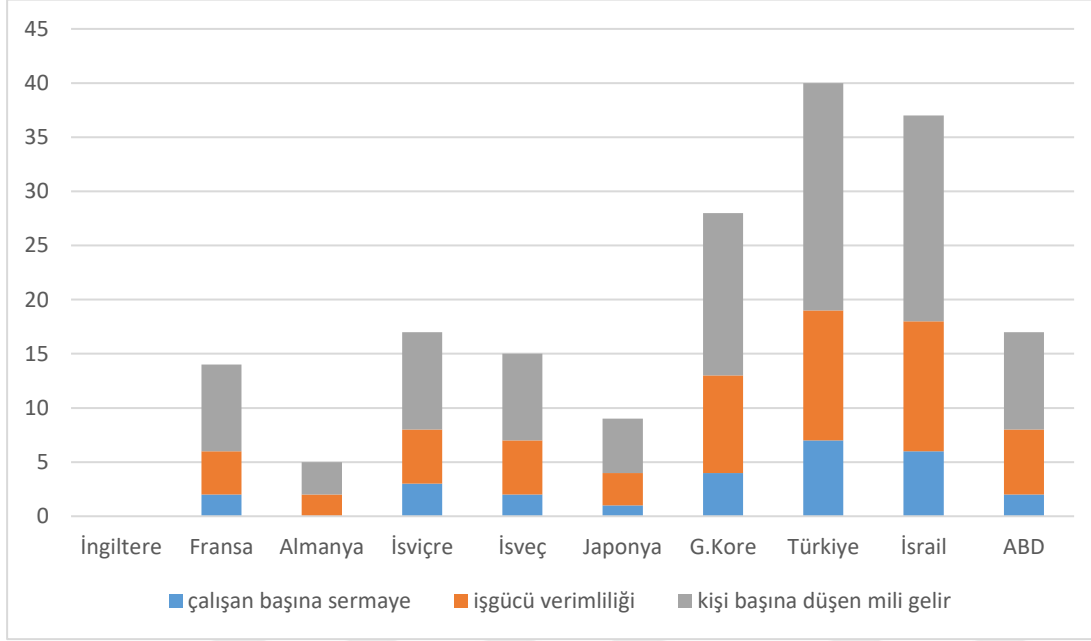
Günümüzde gümrük tarifeleri düştükçe küresel anlamda ticarete de artış olmaya başlamıştır. Korumacı tedbirlerin artmasıyla birlikte dış ticarete ve ekonomide küçülmeler olacaktır. Ticaret savaşlarının sürmesiyle birlikte gümrük tarifelerini yükselten ülke sayısında da artışlar olacağı düşünülmektedir. Tarifedeki yükselişlerle dünyada 1990 senesinin öncesindeki seviyelere gelinebileceği, genel anlamda dış ticarete önemli oranlarda düşüşlerin yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Oluşabilecek kayıpların makroekonomik açıdan etkileri gözlemlenebilecektir. OECD'nin 2018 senesindeki raporunda, 1990 yılından sonraki süreçte serbest ticaretten en fazla yararlanan ülkelerin Çin, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler olduğu açıkça yer almıştır. Dış ticaretin serbestliğinden vazgeçildiği takdirde öncelikle en fazla bu ülkeler etkilenecektir. Neticede, ticaret savaşlarının sürmesi durumunda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere makroekonomik açıdan olumsuzluklar meydana gelebilecektir. Bilhassa gelişmekte olan küçük ülkelerdeki ticaretin akışını kesebilecek engellerin artması bunun gibi durumda olan ülkelere önemli bir seviyede refahta düşmeye neden olacaktır (Evans, 2019'den çeviren: Şanlı ve Ateş, 2020, s. 90).

3.5. Ticaret Savaşlarının Geleceği

Ticaret savaşlarının uzun bir periyodu kapsaması ve küresel ölçekte dünyadaki birçok ülkeye verdiği tahribat bu savaşların ne zaman sona ereceği sorusunu akla getirmektedir. Liderlik kapışmasının esasını oluşturduğu bu ticaret hamleleri dünyada durgunluğa, küresel krizlere sebebiyet vermektedir. Bu dönemde ülkelerin yeni işbirliği arayışlarına ve korumacı tedbirlere sıklıkla başvurduğu gözlenmektedir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, ABD ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşının ilerlemesi, korumacı politikaların devreye girmesi durumunda dünya ekonomisinin de bu yaşananlardan büyük zarar göreceğini, Türkiye'nin en fazla zarar gören ülkelere olacağını öne sürmüştür. OECD'nin 2060 senesine kadarki olası ekonomik gelişmeleri içeren raporuna göre serbest ticaretten uzaklaşılması durumunda, dünyada uzun dönemde yaşam standartları yüzde 14 düşüş gösterecektir. OECD raporu, yaşanan olumsuzluklardan en fazla etkilenecek ülkelerdeki yaşam

standardının düşüş oranını yüzde 15 ile yüzde 25 arasında tahmin etmiştir. Rapora göre, 2060 senesine kadar gayri safi yurt içi hasılaya olumlu etki bakımından dış ticaretin serbestliğinden en fazla yararlanacak ülkeler arasında Türkiye birinci sırada yer alırken İsrail ikinci sırada, Güney Kore ise üçüncü sırada yer almaktadır (Gündüz, 2021).

Grafik 3.2. Serbest ticaretin 2060 yılı itibariyle ülke ekonomilerine katkısı

Kaynak: (Gündüz, 2021).

3.5.1. Çin'in Yükselen Konumu, İşbirliği Arayışları

Çin'in geniş iç piyasa hacmi ve ihracat kapasitesi ile ulaştığı seviye, dünya ekonomisindeki dengeyi ABD'nin aleyhine değiştirmiştir. ABD-Çin arasında fitili ateşlenen ticaret savaşının tüm dünyayı etkisi altına aldığı açıktır. Son zamanlarda yaşanan teknoloji savaşları olarak adlandırılan 5G teknolojilerinden Çinli teknoloji lideri Huawei'ye karşı Batılı ülkelerin başını çektiği ABD'nin stratejik açıdan önemli olan adımlar atması, ticaret savaşlarının hayati bir konuma ulaştığını göstermektedir. ABD Adalet Bakanlığı'nca sürdürülen tahkikatta bankalara yalan ifadelerin verilmesi, kara para aklamak, para transferi dolandırıcılığı, veri çalmak gibi suçlamaların Huawei'ye karşı kullanılması rekabetin sahasını başka bir tarafa çekmiştir. İran yaptırımlarına uymama suçu ile Kanada'da gözaltına alınan Huawei Mali İşler Direktörü Meng Wanzhou mevzusunun ardından Çin hükümetinin birçok tedbir paketi açıklaması, birkaç Kanada vatandaşının mahkumiyetine karar verilmesi

siyasi ve diplomatik periyodun nasıl ilerlediği ile ilgili bize ipuçları vermektedir (Dilek, Özdemir ve İstikbal, 2019, s. 59-60-61).

ABD'nin ticari koruma tedbirlerine ilaveten Çin'in iyi bir konumda olan şirketlerine suçlamalarda bulunması, Çin'i uluslararası arenada soyutlama isteği Huawei gibi oldukça iyi bir seviyede bulunan firmaların marka imajına gölge düşürmektedir. Çin'in 5G teknolojisi, yapay zeka ve robot gibi sahalarda ileri teknolojiye erişmesi Batılı ülkeleri rahatsız etmektedir. Batı, Çin'i fikri mülkiyet haklarına uymadığını, ticari sırları çaldığını, teknoloji hırsızlığı yaptığını iddia etmektedir. Bu yüzden Çin, Batılı ülkeler tarafından ekonomik yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Batı kökenli birçok şirket, üretimi gerçekleştirilen bazı mallara Çin'in yüklediği yazılımlarla Pekin yönetimi için veri ve teknoloji topladığını iddia etmektedir. (Dilek, Özdemir ve İstikbal, 2019, s. 61-62).

Kazananın da kaybedebileceği sıfır toplamı bir oyunu andıran Çin-ABD ticaret savaşlarının, Çin'in ilerlemesine engel oluşturmayacağı düşünülmektedir. Çin teknoloji transferleri, dış ticaret fazlasından elde ettiği gelirleri kullanarak dünyaya yayılma hedefi ile yeni bir düzen oluşturmaya çabalamaktadır. Hassas olan piyasalar dikkate alındığında ABD'nin Neo-Merkantilist politikalarının her yere sıçraması, ekonomik düzeni kökünden oynatabilme riski taşımaktadır (Al ve Kaya, 2019, s. 12).

Ticaret savaşlarının geleceği ile ilgili olarak bugün birçok ülke yerel para birimi cinsinden ticareti benimseyecek bir düzen oluşturabilir. ABD'nin yaptırımları ile dolar bir baskı aracı olarak gören birçok ülke bulunmaktadır. Ticaret savaşlarının geleceğine ilişkin Rus Stratejik Araştırmalar Enstitüsü uzmanı Vyacheslav Holodkov'a göre, *"Dünya, Trump'ın Amerika'yı 'yeniden büyük bir devlet' yapıncaya kadar, çaresizce oturup beklenmeyeceğini anlamaya başladı. ABD' nin Asya Pasifik'teki Japonya, Güney Kore, Hindistan ve Avustralya gibi başlıca ekonomik ortakları, halihazırda Çin ile yeni bir ekonomik blok oluşturulmasını tartışıyor. Yakın bir zamana kadar, böyle bir şey hayal bile edilemezdi. Yeni Asya ticari birliği bu yılın sonuna kadar kurulabilir. Bu birliğin katılımcılarından her biri, bir şekilde ekonomik yaptırımlara karşı savunmasız. Ancak birlikte bir güç haline gelerek ABD'li şirketlere büyük zararlar verebilirler."* açıklaması dünyada yeni bir ekonomik işbirliği arayışlarının göstergesi olmaktadır (Sputniknews Haber Kanalı, 2021).

Küresel krizlerin sonrasında artan korumacılık anlayışının neticesinde meydana gelen ticaret saptırıcı etki, kısa dönemde özellikle gelişmekte olan ülkeleri zorlarken uzun dönemde ise korumacılığı uygulayan ülkelerin içinde bulunduğu koşulları zorlaştırmaktadır. Korumacılığın ve ticaret savaşlarının esasında kazananı olmamaktadır. Krizler, artan işsizlik oranları, politik endişeler ise korumacılığı tekrar gündeme getirmektedir. ABD ile Çin arasında başlayan ticaret savaşlarının kısa dönemde biteceğini öngörmek olası değildir. Ayrıca Covid-19'un yarattığı üretimde ve talepteki dengesizlik, ekonomideki durgunluk, işsizliğin artacağı endişesi ticaret savaşlarını ve korumacı politikaları artıracaktır (Sönmezler, 2020, s. 220).

3.5.2. Ticaret Savaşları Sıcak Savaşa Dönüşebilir Mi?

Ticaret savaşlarının yakın zamanda sıcak savaşa dönüşebileceği endişesi de bulunmaktadır. Nitekim 1929 krizi sonrasında önemli değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. 1930-1931 seneleri arasında 10 ülkede askeri darbeye hükümet değişmiş, bu değişim periyodunda sağ görüşlü partiler güç kazanmış, 1931 senesinde Japonya, 1933 senesinde Almanya savaş destekçisi, uygulamada saldırgan partiler seçimleri kazanmıştır. Birçok iktisatçı bu yaşananları Büyük Buhran'ın olumsuz sonucu olarak görülen İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olduğunu belirtmiştir (Kegley ve Witkoff, 1993, s. 82).

Tarihte yaşanan birçok gelişme yerleşik bir süper gücün karşısına yeni bir süper güç çıktığı zaman uluslararası ilişki kurallarının, dinamiklerinin de hızla değiştiğini göstermiştir. Yerleşik süper güç ABD ve yeni süper güç Çin arasında ekonomik, teknolojik gelişmelerin neticesinde askeri rekabet de hızlanmaktadır. İkincil güçler olarak tanımlanan birçok ülke de bu savaşta kendine yer bulmaya çalışmakta, taraf seçmek için gayret ederken uluslararası iktidarsızlık da giderek artmaya başlamaktadır. Pandemi ve ekonomik krizin de etkisi ile ticaret savaşları tehlikeli bir boyut kazanmaktadır (Yıldızoğlu, 2021).

Çin donanmasının füze taşıyan firkateynlerinin, destroy filosunun da dahil olmasıyla birkaç adanın üzerinde hak iddia etmesi ve bu adacıkların çevresinde manevra düzenlemesi ABD'yi rahatsız etmiştir. Manevra tamamlanmadan ABD'nin iki uçak gemisi ile Güney Çin Denizi'nde hayali bir düşmana karşı uzun süren bir saldırı simülasyonu gerçekleştirmesi endişe vermektedir. Birbirini provokasyonla suçlayan bu iki devletin aynı zamanda bölgede çok karmaşık ittifakları, Hindistan'la

ve Pakistan’la karmaşık ekonomik siyasi ilişkileri, Güney Kore-Kuzey Kore, Tayvan, Hong Kong gibi önemli yerlerde jeostratejik ve ekonomik çıkarları bulunmaktadır (Yıldızoğlu, 2021). Tüm bu gelişmeler akabinde ticaret savaşlarını sıcak savaşlara çevirebileceği kaygısını akla getirmektedir.

SONUÇ

Dış ticaret ve bu dış ticaretin nasıl olması gerektiği asırlardan beri bütün ülkeler için önem arz eden bir konu olmaktadır. Ticarete serbestliğin artması ile dış ticaretin kapasitesinin ileri boyutlara taşınması ülkeleri rekabetçi bir anlayışa itmiştir. Dış ticarete temelde iki esas politika olan serbest dış ticaret, korumacı dış ticaret politikaları ve bu politikalardan ne ölçüde yararlanılması gerektiği ülkelere göre değişkenlik göstermekle birlikte, temelde uzun bir dönem korumacılık ardından serbest dış ticaret politikasının uygulandığı görülmektedir.

Çin ve ABD arasında baş gösteren ve etkisi tüm dünyayı içerisine alan ticaret savaşları tekrar gündeme korumacılık politikalarını getirmiştir. Ülkelerin kazan-kazan anlayışı ile gelişen faydacı tutumu ve her ülkenin mevcut seviyesini ileriye taşımak istemesi rekabeti doğurmuştur. Ticaretin, İkinci Dünya Savaşından beri serbest ticaret anlayışı ile yürütülmek istenilmesi sanayileşmesini tamamlayamayan, az gelişmiş ülkeler için finansal anlamda daha kırılgan durumların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Bugün gelişmiş ülkelerin birçoğunda geçmişte korumacı politikaların yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Öncelikle içerideki yerli sanayi güçlendirilmeli dış ticarete yarışabilecek farklılaştırılmış ürünler üretilmelidir. İçerideki sanayinin güçlü olması dışarıdaki rekabette de olumlu durumları beraberinde getirecektir. Dış ticarete korumacı ve serbest dış ticaret politikaların dengesi önem arz etmektedir.

İçerideki sanayileşmesini tamamlayan dışarıdaki rekabete açılan gelişmiş ülkelerin yeni süper güç rekabeti ise akabinde ticaret savaşlarını meydana getirmiştir. Jeopolitik bakımdan önemli bir konumda olan Türkiye'nin de savaşa dahil olması ile ticaret savaşlarının etki alanı genişlemiştir. Trump'ın birçok ülkeyi maruz bıraktığı yaptırımlardan Türkiye de payına düşeni almıştır. Türkiye de korumacılık kapsamında birtakım tedbirler uygulamak durumunda kalmıştır. Çelikte, alüminyumda ilave gümrük vergileri, kota tedbirleri bunlardan sadece birkaçıdır. Ticaret savaşları beraberinde kur savaşlarını da getirmiştir. Türk lirası büyük değer kaybetmiştir. BRICS ülkeleri arasında en fazla değer kaybı Türkiye para biriminde meydana gelmiştir. Ticaret savaşlarının haricinde Covid-19 salgını da birçok ülkenin ekonomisine olumsuz anlamda etkide bulunmuştur. Türkiye'de cari işlemler dengesini kapatabilmek bakımından büyük önem taşıyan turizm gelirlerinde önemli düşüşler kaydedilmiştir.

ABD-Çin arasındaki teknolojik ve askeri rekabet dünyada ekonomik dengeleri değiştirmektedir. Birçok ülke ticaret savaşında kendine yer bulmaya

çalışmaktadır. Covid-19 salgını ve ekonomik krizlerle de ticaret savaşları daha tehlikeli bir forma bürünmüştür.

Türkiye'nin ticaret savaşlarının olumsuz etkilerine karşı izleyebileceği politikalarda ticarete AB'nin pazar payı önem teşkil etmektedir. AB'nin toplam ihracatımızda birinci yer alması nedeniyle Türkiye AB ile olan ticaret kapasitesini artırmalıdır. Ayrıca Gümrük Birliği periyodunu tekrar gözden geçirmekte fayda bulunmaktadır. Küresel dengelerin değişiklik gösterdiği bu dönemde içerisinde Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin baş harflerinden oluşan BRICS grubunun mevcudiyeti dünyanın gidişatına yeni bir yön verebilecek bir oluşumdur. Son yıllarda yapılan çalışmalarda Türkiye'nin bu grupta adının geçmesi Türkiye için de yeni işbirliği fırsatı doğurabilecektir.

Türkiye'nin ticaret savaşlarından çıkarabileceği en önemli derslerden biri Türkiye'nin birçok sektörde yerli kaynaklarla üretimini artırması gerektiğidir. Türkiye'nin para birimini düşük tutarak dışarıdaki rekabetle yarışmasının olabilirliği bulunmamaktadır. Bunun nedeni, Türkiye'nin dışarıdan aldığı ürünlerin hammaddesinin büyük bir kısmının ithal ürünlerden meydana gelmesidir. Özellikle ara mallarda yurtdışına bağlılık Türkiye'yi uygulanabilecek yaptırımlarda zor bir duruma düşürmektedir.

Ticaret savaşlarının devamı ile korumacılık tedbirlerinin artışı serbest ticaretten en fazla yararlanan ülkeler bakımından olumsuz neticelere sebebiyet verecektir. OECD raporuna göre dış ticaretteki serbestlikten en fazla yararlanan ülkeler; Çin, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ticaretin seyrinin bozulması ile bu ülkelerde refahta önemli kayıplar oluşacaktır. Türkiye'nin 2017 ve sonrasında yaşadığı kur şokları ve siyasi problemler Türkiye'nin dış ticaretinde birçok olumsuzluğa neden olmuştur.

Ticaret savaşlarının geleceğine bakıldığında ise ticaret savaşları kısa dönemde bitecek gibi gözükmemektedir. Covid-19'un olumsuz etkileri ve yaşanan küresel finansal krizler, birçok ülkenin arz ve talep dengesini bozmuştur. Ekonomideki olumsuzluklar, işsizliğin artacağı kaygısı birçok ülkeyi korumacı tedbirlere yönlendirecektir. Yaşanan ekonomik olumsuzluklar ticaret savaşlarının sıcak savaşlara dönüşebileceği endişesini de beraberinde getirmektedir.

KAYNAKLAR

- 637 Sayılı Kanun, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2020), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.637.pdf> İndirilme Tarihi: 13.09.2020.
- Abiad, Baris, K., J.A., Bertulfo, D.J., Camingue, S., Feliciano, P. N. ve Mercer-Blackman, V. (2018). The impact of trade conflict on developing Asia. Asian Development Bank Economics W. Paper Series, (Çev: Taşdemir, S.).
- Acar, M. (2020). İktisadın ezeli sorunsalı: serbest ticaret mi, korumacılık mı?, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/iktisadin-ezeli-sorunsali-serbest-ticaret-mi-korumacilik-mi-mustafa-acar,165.php> İndirilme Tarihi: 29.11.2020.
- Ademoğlu, Y. (2021). BRICS neyi hedefliyor, hala bir anlam ifade ediyor mu? <https://tr.euronews.com/2019/11/14/brics-neyi-hedefliyor-hala-bir-anlam-ifade-ediyor-mu> İndirilme Tarihi: 28.04.2021.
- Akbulak, S. (2008). BRICs ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ile Güney Kore ekonomilerine ve sermaye piyasalarına ilişkin temel göstergeler ve kısa değerlendirmeler. *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*.
- Akçay, D. (2020). Dış ticaret politikası araçları. <http://www.istemiparman.com.tr/dis-ticaret-politikasi-araclari/> İndirilme Tarihi: 26.11.2020.
- Akçayır, Ö. ve Albeni, M. (2016). Türkiye’de kronikleşen cari açıkların sürdürülebilirlik analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 35-62. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1023475>.
- Adak, M. (2010). Dış ticarete giriş. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, *Ders Notu*. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/uluslararasıitvlojistikyonetimi_ao/disticaretgiris.pdf.
- Akçıl, K. (2008). Çin Ekonomisi ve Türkiye ile Çin’in Ekonomik İlişkilerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akdoğan, A. (2016), *Kamu maliyesi* (17.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktan, C. ve Vural, İ. (2004). Vergi rekabeti. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, (22), 2-18. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan/publication/318661132_VERGI_REKABETI/links/59762849a6fdcc8348aa3331/VERGI-REKABETI.pdf.
- Aktaş, N. (2017). Türk Dış Ticaret Sistemi ve Yapısının İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.

- Al, A. ve Kaya, H. (2019). Ticaret savaşları bağlamında Çin-ABD ilişkileri düzenin sonu, *XI. IBANESS Kongreler Serisi*, Tekirdağ, 2019. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/339512561_Ticaret_Savaslari_Bagl_aminda_Cin-ABD_Iliskileri_Duzenin_Sonu.
- Altınok, S., Ay, A. ve Acet, H. (2002). Serbest piyasa ekonomisi ve devletin regülasyonu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 41-64. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116551>.
- Anbar, A., (2008). Çökuluslu işletmelerde transfer fiyatlandırılması. *Vergi Dünyası Dergisi*, (324), 145.
- Aran, B. (2020). ABD, Çin, ticaret savaşları ve Türkiye. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu. İndirilme Tarihi: 13.12.2020.
- Arolat, O. (2021). 24 Ocak 1980 Kararları 40'ıncı yılında. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/24-ocak-1980-kararlari-40inci-yilinda/461095> İndirilme Tarihi: 20.05.2021.
- Arslan, C. ve Sönmez, E. (2019). Uluslararası ticarete yeni korumacılık ve ticaret savaşları. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32), 1756-1764, Erişim Adresi: http://sssjournal.com/Makaleler/2136212588_10_5-32.ID1379_Arslan&S%c3%b6nmez_1756-1764.pdf.
- Arslan, O. (2011). Vergi cennetleri ve küresel yoksulluk. *Vergi Raporu Dergisi*, (142), 42-48. Erişim Adresi: https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/2011-142-Vergi_Cennetleri_Ve_Kuresel_Yoksulluk-Moguz_Arslan%20.pdf.
- Arslan, G. (2019). Küresel kapitalizmin sanayileşme stratejisi “ihracata yönelik sanayileşme stratejisi iflas mı etti?”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 151-171. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1359254>.
- Aslan, N. ve Yaman, A (2020). Türkiye'nin uluslararası ticarete uyguladığı ve karşılaştığı anti-damping vergileri üzerine bir inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 238-256. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/831812>.
- Aşçı, M. (2019). BRICS ülkelerinin küresel güç olma potansiyelleri ve Türkiye. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 39-60. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uhsbad/issue/45405/589910>.
- Ateş, M. (2021). Mucizeden duraklamaya Japon ekonomisi: sonuçlar, sebepler. http://www.mfa.gov.tr/mucizeden-duraklamaya-japon-ekonomisi_-sonuclar_-sebepler.tr.mfa İndirilme Tarihi: 28.02.2021.
- Ateş, E. ve Seymen, A. (2019). Türkiye'nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları: iki yanlı sektörel bir analiz ve dış ticaret politikası açısından bir değerlendirme.

- Sosyoekonomi Dergisi*, 27(42), 255-282. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/833095>.
- Avcı, M. ve Erek, D. (2018). Türkiye’de serbest bölge uygulamalarının yabancı sermaye girişine katkısının değerlendirilmesi: Ege serbest bölge örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 200-227. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1355083>.
- Aysoy, D. (2017). Türkiye’de Merkez Bankaları Müdahaleleri İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki (1 Ocak 2004-30 Haziran 2015), Doktora Tezi, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe ve Finansman Doktora Programı*, Ankara. Erişim Adresi: <http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/2706/10141919.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret savaşları ve korumacı politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye ilişkileri bakımından bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/598112>.
- Babacan, M. (2018). Amerika’da Asya dramı: yeni korumacılık ve ticaret savaşları. *Çerçeve Dergisi*, (86), 38-48.
- Bahadır, S. (2021). İthalattaki KKDF’nin yürürlükten kaldırılmasının tam zamanı. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ithalattaki-kkdfnin-yururlukten-kaldirilmasinin-tam-zamani/437466> İndirme Tarihi: 19.04.2021.
- Bahadır, S. (2018). Ticaret savaşları bir fırsat olabilir. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (13), 91-93. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1019835>.
- Bbc Haber Kanalı (2021). Brezilya’dan ticaret savaşı uyarısı. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/01/110110_brazil_tradewar İndirilme Tarihi: 01.05.2021.
- Bbc Haber Kanalı (2021). ABD başkanı Trump’ın Türkiye ekonomisi ile ilgili tweetinin ardından dolar/TL 5,80’in üzerine çıktı. <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-49923548> İndirilme Tarihi: 04.04.2021.
- Bektaş, O. (2020). Dünya Ticaret Örgütü. <http://www.tuicakademi.org/dunya-ticaret-orgutu/> İndirilme Tarihi: 29.08.2020.
- Belli, T. (2021). Ordoliberalizm veya Alman kapitalizmi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ordoliberalizm-veya-alman-kapitalizmi/24784> İndirilme Tarihi: 28.04.2021.
- Berber, M. (2020). Dış ticaret politikası araçları ve amaçları. http://www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/D%20Ticaret%20Politikası%20Aralar%20ve%20Amaçlar.doc İndirilme Tarihi: 15.11.2020.

- Birdişli, F. (2019). Alman stratejik kültürünün dönüşümü ve Almanya'nın uluslararası politikaya proaktif katılımı. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 359-379. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/854303>.
- Birecikli, İ. (2011). Amerika'nın kuruluşu ve ABD-Avrupa ilişkileri (1776-1876). *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri zel Sayısı, 81-103. Erişim Adresi: mia.edu/1111716/Amerika_nın_Kuruluşu_ve_ABD_Avrupa_İlişkileri_1776_1876_Foundation_Of_America_And_The_Relationship_Between_USA_And_Europe_1776_1876.
- Biyan, ., ve Gök, M. (2014). evre politikaları kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye'de evre vergilerinin uygulanışı: karşılaştırılmalı bir analiz. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 2014, 281-310. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/86087>.
- Bloomberg Haber Kanalı (2021). ABD Çin'e yönelik vergilere bir yenisini daha ekledi. <https://www.bloomberght.com/abd-cin-e-yonelik-vergilere-bir-yenisini-daha-ekledi-2231170> İndirilme Tarihi: 20.05.2021.
- Bloomberg Haber Kanalı (2021). How China won Trump's trade war and got Americans to foot the bill. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-11/how-china-won-trump-s-good-and-easy-to-win-trade-war> İndirilme Tarihi: 05.04.2021.
- Bossche, P., Castano, Y., Blaesser, B. ve Levering B. (2021). Trade war spurs sharp reversal in 2019 reshoring index, foreshadowing Covid-19 test of supply chain resilience. <https://www. Kearney.com/operations-performance-transformation/us-reshoring-index/full-report> İndirilme Tarihi: 08.02.2021.
- Bown, C. ve Kolb, M. (2020). Trump's trade war timeline: an up to date guide <https://www.piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-trade-war-china-date-guide> İndirilme Tarihi: 06.12.2020.
- Bozkurt, C. (2011). Menşe kavramı ve menşe kazanma kriterlerinin ilgili mevzuat ışığında değerlendirilmesi. *Mali zm Dergisi*, Mart-Nisan Sayısı, 149-160. Erişim Adresi: <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/104malicozum/9%20cevdet%20bozkurt.pdf>.
- Building better global economic BRICs (2021). Global Economics Paper No:66. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> İndirilme Tarihi: 28.04.2021.
- Bulut, M., (2007). Gümrük vergisine eş etkili vergi ve mali yüklerin gümrük vergisi tanımı kapsamında değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, (314), 139-148. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/gmrk-vergisine-e-etkili-vergi-ve-mali-yklerin-gmrk-vergisi-tanm-kapsamnda-deerle>.
- Businessht Bloomberg Haber Kanalı (2021). Ticaret savaşları Türkiye için ABD'den daha kritik. <https://businessht.bloomberght.com/ekonomi/haber/2045794->

- Carvalho, M., Azevedo, A. ve Massuquetti A. (2019). Gelişmekte olan ülkeler ve ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşının etkileri. *Economies*, 7(45), 1-21. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/333097529_Emerging_Countries_and_the_Effects_of_the_Trade_War_between_US_and_China.
- Congar, K. (2020). Ticaret savaşı'nda son adım ABD'den: Çin'e vergi oranı yüzde 25'e çıkıyor. <https://tr.euronews.com/2018/08/02/ticaret-savasinda-son-adim-abd-den-cin-e-vergi-orani-yuzde-25-e-cikiyor> İndirilme Tarihi: 13.12.2020.
- Çapar, M. (2004). Özel tüketim vergisi ve Türkiye uygulaması. *Sayıştay Dergisi*, (52), 121-134. Erişim Adresi: <https://jurix.com.tr/article/9395>.
- Çaylı, Ş. ve Babahanoğlu, V. (2020). ABD'nin küresel hegemonik üstünlüğünde ticaret savaşlarının araçsallaştırılması. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 6(1), 342-355. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1168397>.
- Çekin, S. ve Nuroğlu, E. (2020). Ticaret savaşlarının uluslararası ticaret ve reel ekonomiye etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (27), 73-90. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1041387>.
- Çelik, K. (2008). *Uluslararası İktisat*, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Çetiner, M. ve Sever, E. (2019). Dünya ekonomisi ve Türkiye'nin yeri: tarihsel süreç, ekonomik göstergeler ve geleceğe yönelik tahminler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 333-347. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1008013>.
- Çetinkaya, M. (1998). Dışa açılma sürecinde Türk sanayiinin koruma yapısının analizi, Doktora Tezi, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.
- Çiçek, U. ve Uğur, K. (2019). Türkiye ile AB ülkelerinin dolaylı-dolaysız vergiler açısından karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 290-310. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/772108>.
- Çivi, E. ve Erol, E. (2008). Ulusal rekabet gücünü artırma yolları: literatür araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 99-114. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/145981>.
- Çolak, Ö. (2021). Ticaret savaşı ve Türkiye. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ticaret-savasi-ve-turkiye/486329> İndirilme Tarihi: 15.04.2021.
- Çölükoğlu, E (2021). ABD başkanı Donald Trump'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelik siyasi ve ekonomik politikalarının etkileri. <http://newtimes.az/tr/economics/6518/> İndirilme tarihi: 16.04.2021.

- Dağtekin, O. (2019). Ticaret ve kur savaşları küresel ekonomik politığe yansımaları. Çetinkaya, M. ve Muratoğlu, G., *Kripto paralar ticaret savaşlarında koruyucu bir alternatif olabilir mi?* (ss. 294-311). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dam, M. ve Şanlı, O. (2019). Döviz kurlarının ticari dışa açıklık üzerindeki etkisi: BRICS-T ülkeleri üzerine bir panel ARDL analizi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(11), 781-800. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/337198321_Doviz_Kurlarinin_Ticari_Disa_Aciklik_Uzerindeki_Etkisi_BRICS-T_Ulkeleri_Uzerine_Bir_Panel_Ardl_Analizi.
- Dikme, H. ve Karacan, R. (2020). Panel pedroni testi ile küresel ticaret savaşlarının Türk cumhuriyetlerinin refahına etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(4), 135-147. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1363384>.
- Dilek, Ş., Özdemir B. ve Zeynep, İ. (2019). *Asya Yüzyılında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*, İstanbul: Seta Yayınları.
- Doğan, A. ve Uzun, A. (2014). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 151, 2014, 335. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/48534>.
- Doğan, S. (2016). Uluslararası İktisat I, Ders Notu., *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi*, İstanbul, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/disticaret_ue/uluslararasıiktisati.pdf.
- Dursun, S. (2020). Güncel ekonomik sorunlar: ticaret savaşları. Editör: Uzunoğlu, S., Sönmezler, G., Gündüz, İ., *Reel kur, ihracat ve ithalat ilişkisi: 2003-2020 Türkiye ekonomisinde rekabet gücü nasıl değişti?* (ss. 189-205). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Dünya Haber Kanalı (2021). Çin ithal ürünlere karşı önlem alıyor. <https://www.dunya.com/dunya/cin-ithal-urunlere-karsi-onlem-aliyor-haberi-615530> İndirilme Tarihi: 08.04.2021.
- Düşündere, A. ve Koyuncu, İ. (2021). Yeni ilave gümrük vergileri Türkiye için ne ifade ediyor? Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı Değerlendirme Notu, 2020, https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/yeni_ilave_gumruk_vergileri_turkiye_icin_ne_ifade_ediyor.pdf İndirilme Tarihi: 25.04.2021.
- Dw Haber Kanalı (2021). ABD ile Çin ticaret savaşında “ateşkes” imzaladı <https://www.dw.com/tr/abd-ile-%C3%A7in-ticaret-sava%C5%9F%C4%B1nda-ate%C5%9Fkes-imzalad%C4%B1/a-52017960> İndirilme Tarihi: 04.04.2021.
- Dw Haber Kanalı (2021). Çin'den ABD'ye gümrük vergisi misillemesi. <https://www.dw.com/tr/%C3%A7inden-abdye-g%C3%BCmr%C3%BCk-vergisi-misillemesi/a-49000145> İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

- Dw Haber Kanalı (2021). Türkiye çelik ithalatına kota getirdi. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-%C3%A7elik-ithalat%C4%B1na-kota-getirdi/a-45798773> İndirilme Tarihi: 21.04.2021.
- Ebiri, R. (2006). Serbest Bölgelerin Ekonomiye Etkileri ve Türkiye Uygulamasının Mali Yönden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul. Erişim Adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41765.pdf>.
- Eğilmez, M. (2021). Tarife dışı engeller. <https://www.mahfiegilmez.com/2012/11/tarife-ds-engeller.html> İndirilme Tarihi: 01.05.2021.
- Eğilmez, M. (2021). Korumacılık, ticaret savaşı ve ABD Türkiye ticaret ilişkileri. <https://www.mahfiegilmez.com/2018/08/korumacilk-ticaret-savas-ve-abd-turkiye.html> İndirilme Tarihi: 04.04.2021.
- Eichengeren, B. (1987). Did international economic forces cause the great depression? Working Paper, University Of California.
- Eker, M. (1993). Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Yeni Korumacılık ve Türkiye, Uzmanlık Tezi, *İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü Yıllık Programlar ve Finansman Dairesi*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/MehmetMetinEker.pdf>.
- Eker, Ö. (2020). Irak ihracatlarında zorunlu yükleme öncesi inceleme uygulaması. <https://www.disticaret.biz.tr/2016/04/irak-ihracat-yukleme-oncesi-inceleme.html> İndirilme Tarihi: 01.11.2020.
- Ekonomist Haber Kanalı (2021). ABD'nin dış ticaretinde 6 yıl sonra ilk. <https://www.ekonomist.com.tr/haberler/abdde-ticaret-acigi-6-yilda-ilk-kez-dustu.html> İndirilme Tarihi: 15.04.2021.
- Erdil, S. (1992). Pazarlamada Uluslararasılaşma Süreci ve Türk İşletmelerinde Uluslararasılaşma Eğilim, Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Erdoğan, B. (2021). Japonya ülke raporu ve dış ticaret politikası. <http://www.istemiparman.com.tr/japonya-ulke-raporu-ve-dis-ticaret-politikasi/> İndirilme Tarihi: 28.02.2021.
- Erdut, Z. (2004). Liberal ekonomi politikaları ve sosyal politika. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, (2), 11-37. Erişim Adresi: <https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1109-0caa4ec8.pdf>.
- Ergin, B. (2009). Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Ergül, Ö. (2012). Sermaye Kontrolleri: Uygulanışı, Etkinliği ve Türkiye Üzerine Yorumlar, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*,

- Ankara. Erişim Adresi:
<http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ozgurergul.pdf>.
- Ersungur, Ş. ve Ekinci, D. (2015). Türkiye ve doğu Asya ülkeleri arasındaki dış ticaret ilişkileri: girdi-çıkı yöntemi ile bir analiz. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 721-748. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30620>.
- Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Ertüzün, T. (2020). İthal ikamesi ve sınırları. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8650> İndirilme Tarihi: 15.11.2020.
- Euro News Haber Kanalı (2021). ABD Çin ticaret savaşlarında birinci faz anlaşmasıyla baltalar gömülüyor. <https://tr.euronews.com/2020/01/15/abd-cin-ticaret-savaslarinda-birinci-faz-anlasmasiyla-baltalar-gomuluyor> İndirilme Tarihi: 16.04.2021.
- Euro News Haber Kanalı (2020). Trump'tan Çin'de faaliyet gösteren ABD'li şirketlere “evinize dönün” çağrısı. <https://tr.euronews.com/2019/08/24/trump-tan-cin-de-faaliyet-gosteren-abd-li-sirketlere-evinize-donun-cagrisi>. İndirilme Tarihi: 13.12.2020.
- Evans, O. (2019). The effect of the US-China trade war and trumponomics. *Forum Scientiae Oeconomia*, 7(1), 47-55.
- Ezer, F. (2010). 1929 Dünya ekonomik krizi'nin Türkiye'ye etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 427-442. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/715932>.
- Fıratoğlu, B., (2007). Piyasa aksaklıkları, ekonomik faaliyetler ve hukuki düzenleme *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*.
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, madde 44 (2020). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846.pdf> , Erişim Tarihi: 13.09.2020.
- Furtun, H. (2017). Damga vergisi makul bir vergi midir? *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 89-98. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/541874>.
- Furtun, İ. ve Burak, P. (2011). *Damga Vergisi ve Harçlar Bilgisi*, Eskişehir: 1.Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2276. Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1273.
- Gawande, K., B. Hoekman, Y.Cui, (2011). Determinants of trade policy responses to the 2008 financial crisis. *World Bank Policy Research Working Paper* 5862.
- Gençosmanoğlu, Ö. (2014). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara. Erişim Adresi:

openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/2391/4ff5ae74-c16d-4552-9dce-6e1569ca7089.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

- Gerçek, A. (2008). Dış ticaret üzerindeki mali yükümlülükler. *Yaklaşım Dergisi*, (184), 221-225.
- Gerede, C. (2016). Çin-ABD Kur Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın. Erişim Adresi: <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/2989>.
- Gerekli, İ. (2014). Gümrük Vergisi Oranlarının Uluslararası Pazarlamaya Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kahramanmaraş. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YXPYSpznwnblMQ3wmhHdTg&no=Jkc0HInMabrCmgqMYRYDgQ>.
- Goldman S. (2001). Building better global economic BRICs. Written By Jim O'Neill, *Global Economics Paper*, No.66.
- Göçer, İ. (2013). Türkiye'de cari açığın nedenleri, finansman kalitesi ve sürdürülebilirliği: ekonometrik bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 213-242.
- Gökalp, F. (2000). Liberalizasyon sürecinde Türkiye'de dış ticaret hadleri trendi ve dış ticaret hadlerindeki değişmelerin gelir etkisi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 15(1), 49-65. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211429>.
- Gökalp, M. ve Baydur, C. (2004). Serbest ticaret politikasının Türkiye deneyimi: bir başarı öyküsü mü? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 60-83, Erişim Adresi: <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/5548/6.4%2520gokalp-baydur.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Gökçen, A. (1998). Cumhuriyet döneminde iktisadi gelişme. *Yeni Türkiye Dergisi*, (23-24), 3255-3269.
- Gökdemir, L. ve Saray, M. (2007). Çin ekonomisinin büyüme aşamaları (1978-2005). *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2(7), 661-686. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19119/202881>.
- Güçlü, Y. (2021). Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ve Türkiye. <https://www.mfa.gov.tr/cifte-vergilendirmeyi-onleme-anlasmalari-ve-turkiye.tr.mfa> İndirilme Tarihi: 18.05.2021.
- Gül, E. (2020). GATT/WTO çerçevesinde uluslararası ticaret ve çevre ilişkisi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55286> İndirilme Tarihi: 03.11.2020.
- Gündal, B. (2015). Çin ekonomisinin yapısal dönüşümü. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-72. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/20457>.

- Gündüz, R. (2021). OECD ticaret savaşı en fazla Türkiye'yi etkiler. <https://tr.euronews.com/2018/07/12/oecd-ticaret-savas-en-fazla-turkiye-yi-etkiler> Erişim Tarihi: 18.04.2021.
- Güneş, R., Otlı, F. ve Durmuş, A. (2010). Türkiye, Rusya ve Türk cumhuriyetleri arasındaki dış ticaret işlemlerinde barter yönetiminin uygulanabilirliği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 99-121. Erişim Adresi: <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/4517/makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Gür, N. ve Dilek, Ş. (2020). Teknolojik soğuk savaş birinci faz anlaşma ve ticaret savaşlarının geleceği. *SETA Rapor*, İstanbul. <https://www.setav.org/rapor-teknolojik-soguk-savas-birinci-faz-anlasma-ve-ticaret-savaslarinin-gelecegi/> İndirilme Tarihi: 02.04.2021.
- Gürsoy, Y. (2005). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*, Ankara: SMMM Odası.
- Gürz, U. (2020). İngiltere'de sanayi devrimi. https://www.academia.edu/download/61807209/Ingilterede_Sanayi_Devrimi-converted20200116-12723-zf8gef.pdf İndirilme Tarihi: 06.12.2020.
- Hacıköylü, C. (2014). İthalat sırasında ödenen vergiler ve diğer mali yükümlülükler: Türkiye ve cep telefonu ithalatı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 21-36. Erişim Adresi: <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/download/article-file/209371>.
- Hass, R., & Denmark, A. (2021). More pain than gain: how the US-China trade war hurt America <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/08/07/more-pain-than-gain-how-the-us-china-trade-war-hurt-america/> İndirilme Tarihi: 04.04.2021.
- ILO (2021). Covid 19 and the world of work: impact and policy responses. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf İndirilme Tarihi: 11.04.2021.
- İçke, M. (2020). Uluslararası iktisadi ilişkiler. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi_ue/uaiktsistem.pdf İndirilme Tarihi: 10.11.2020.
- İHKİB, (2021). ABD ülke raporu. <https://www.ihkib.org.tr/fp-icerik/ia/d/2021/05/05/abd-2021-i-donem-ulke-raporu-202105051410470720-65035.pdf> Erişim Tarihi: 27.06.2021.
- İmamoğlu, İ. (2019). Serbest bölgelerin ekonomideki etkinliği: Türkiye'deki serbest bölgeler üzerine bir değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 5(50), 6542-6554. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/337702404_Serbest_Bolgelerin_Ekonomideki_Etkinligi_Turkiye'deki_Serbest_Bolgeler_Uzerine_Bir_Degerlendirme.

- İstikbal, D. (2021). Yeni jeostratejik güç: “BRICS” <https://www.setav.org/yeni-jeostratejik-guc-brics/> İndirilme Tarihi: 15.04.2021.
- İstikbal, D., Dilek, Ş. ve Yanartaş, M. (2019). Dönüşen dünya düzeninde “BRICS” ve Türkiye’ye etkisi”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 47-62. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/43278/471187>.
- İşlek, A. (2017). İngiltere’nin sanayi devrimi ve sonrası dış ticareti ve bu ticaretin büyümesine etkisi ile ilgili bir araştırma. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, *Tartışma Metinleri*.
- İyibozkurt, E. (1977). *Dış Ticaret Teori ve Politika*, Bursa: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Kafadar, T. (2002). Stratejik Dış Ticaret Politikaları ve Teknoloji Transferi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul. Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/11862516-Stratejik-dis-ticaret-politikolari-ve-teknoloji-transferi-yuksek-lisans-tezi-muh-tahir-kafadar.html>.
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 küresel finans krizi sonrasında dış ticarete korumacılık: paradigma kayması mı?. *Maliye Dergisi*, (161), 76-104. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/pdfler/6595d2dc-b875.pdf>.
- Kanca, O. (2012). 1950-1960 arası Türkiye’de uygulanan sosyo-ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 47-63. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183048>.
- Kapusuzoğlu, T. (2002). Tobin vergisi kısa vadeli sermaye hareketlerinin yıkıcı etkilerini önlemede bir çözüm olabilir mi? *Vergi Dünyası Dergisi*, (250), 65.
- Karabıçak, M. (2000), Türkiye’de ekonomik istikrarsızlığın tarihsel gelişim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 49-65. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195150>.
- Karaca, N. (2020). GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/gatt.pdf> Erişim Tarihi: 29.08.2020.
- Karaoğlu, S., Arar, T. ve Bilgin, O. (2018). Türkiye’de kripto para farkındalığı ve kripto para kabul eden işlemelerin motivasyonu. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 6(2),15-28. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/842541>.
- Karaş, G. (2018). Uluslararası Ticarete Mali Nitelikli Korumacılık Araçlarının Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi, Doktora Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa. Erişim Adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/960/1/541265.pdf>.
- Karaş G. ve Karaş, E. (2020). Vergileme tekniği açısından anti-damping vergisinin incelenmesi. *Vergi Raporu Dergisi*, (245), 27-41. Erişim Adresi:

https://www.researchgate.net/publication/339090451_VERGILEME_TEKNI_GI_ACISINDAN_ANTI-DAMPING_VERGISININ_INCELENMESI.

Karataş, M. (1998). Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin temellerinin atılmasında İzmir iktisat kongresinin yeri ve önemi. *Yeni Türkiye Dergisi*, (23-24), 3317-3324.

Karluk, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Karluk, R. (2009). *Uluslararası Ekonomi Teori Politika*, İstanbul: Beta Basım.

Karluk, R. (1998). *Uluslararası Ekonomi* (5.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kaya, F. (2020). İhracat-ithalat işlemleri http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/MevzuatSerisi/Mevzuat10/002_bolum_1_ve_2.pdf İndirilme Tarihi: 20.12.2020.

Kaya, A. (2021). Korona virüsün dış ticaret üzerindeki etkileri. <https://ww4.ticaret.edu.tr/spkm/wp-content/uploads/sites/73/2020/06/An%c4%b1lcan-Kaya-Koronavir%c3%bcs%c3%bcn-D%c4%b1%c5%9f-Ticarete-Etkisi.pdf> İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

Kaymakçı, O., Avcı N., ve Şen. R. (2007). *Uluslararası Ticarete Giriş Teori, Politika ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kazgan, G., (2008). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kegley, C. ve Witkoff, E. (1993). *World Politics: Trendad Transformation*, New York: Fourth Edition, The Macmillan Press Ltd.

Kemer, O. (2003). *Bir Dış Ticaret Politikası Aracı İhracat Teşvikleri Teori-Uygulama*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Kennedy, S. (2021). China's poor purchasing performance: how should the United States respond? <https://www.csis.org/analysis/chinas-poor-purchasing-performance-how-should-united-states-respond> İndirilme Tarihi: 16.04.2021.

Keskin, H. (2021). Ticaret savaşları gölgesinde Türkiye ve dünya ekonomisi. <https://www.haberturk.com/ticaret-savaslari-golgesinde-turkiye-ve-dunya-ekonomisi-2374426-ekonomi> İndirilme Tarihi: 21.03.2021.

Keskintaş, O. (2019). Serbest piyasa politikasının 19.yüzyıl İngiliz emperyalizmine katkısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 223-246. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/736346>.

Ketboğa, M. ve Danacı M. (2019). Dış ticaretin yapısal sorunlarının firmaların faaliyetleri üzerine etkisi: Malatya örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari*

- Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 249-270. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/868602>.
- Kıbrıs, A. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti 1978'den günümüze. <https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/china.pdf> İndirilme Tarihi: 05.12.2020.
- Kızılkaya, O. (2020). Uluslararası iktisat teorisi, [https://akademik.ahievran.edu.tr/kullanicidosyalar/files/bolum5_dis_ticaret_politikasi\(2\).ppt](https://akademik.ahievran.edu.tr/kullanicidosyalar/files/bolum5_dis_ticaret_politikasi(2).ppt) İndirilme Tarihi: 29.10.2020.
- Kocaeli Ticaret Odası (2021). Almanya ülke raporu. <http://koto.org.tr/images/upload/df5b9f3ec1f5558f002b4fee4130b6ab.pdf> İndirilme Tarihi: 21.05.2021.
- Koçakoğlu, M. ve Özaydın A. (2020). Yeni korumacılık: ticaret savaşı mı? Küresel liderlik savaşı mı? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 2020, 630-646. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1015784>.
- Koçtürk, M. ve Gölalan, M. (2010). 1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(2), 2010, 48-65. Erişim Adresi: http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/442b543f3084bba1b935c791744970ea/71c61c9e2a5a4a7.pdf.
- Kolçak, M. (2013). Dış ticaret vergilerinin Türkiye ekonomisine etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 188-209. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30528>.
- Konya Ticaret Odası (2016). Dünya'da ve Türkiye'de serbest bölge uygulamaları / Konya'nın sosyo-ekonomik potansiyeli ve serbest bölge analizi / serbest bölgeler kanun tasarısı-yeni düzenlemeler. Konya.
- Krueger, A. (1993). Free trade agreements as protectionist devices: rules of origin. *NBER Working Paper Series No: 4352* (Çev: E. Tekin).
- Landau, D., Schneider, S. (2021). Beacon of stability: the foundations of Germany's success. *Deutsche Bank Research*. İndirilme tarihi: 05.04.2021.
- Levin, J. (1972). *Public Finance in Under Developed Countries* (2.Edition). Wild Shire: Redwood Press Ltd. Trowbridge.
- Mangır, F. ve Acet, H. (2014). Serbest ticaret ve korumacılık, Avrupa Birliği'nde malların serbest dolaşımı ve Türkiye'nin uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, 93-108, Erişim Adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/143/127>.
- Mutlu, A., Çelen, M. (2012). Dolaylı ve dolaysız vergilerin Türk mali sistemi içerisindeki yeri: siyasal, sosyal ve ekonomik sonuçları. *TÜSİAD Raporu*.

- Öğuz, E. (2020). Serbest Dış Ticaret Politikalarının Cari Denge Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Şırnak Üniversitesi*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şırnak.
- Onyekwena, C., Taiwo, O., and Uneze, E., (2014). South Africa in BRICS: a bilateral trade analysis. *Occasional Paper*.
- Orman, H., Ceylan, S. ve Şahin, B. (2019). Dışa açıklık ve çevresel kirlilik ilişkisi: Türkiye örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 12-23. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/868440>.
- Öcal, F., ve Polat, M. (2012). Küresel düzeyde sermaye hareketlerini yönetmede Tobin vergisi: Türkiye örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (40), 67-94. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66643>.
- Örnek, İbrahim, (2007). Dünya Ticaret Örgütü kapsamında Avrupa Birliği ortak tarım politikası ve Türk tarım politikasının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 319-347. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869655.pdf>.
- Öz, E. (2020). Dış ticarete mali sorumluluklar. <http://www.ersanoz.com/sunumlar/dis-ticaret-mali-yukumluluklar.pdf> İndirilme Tarihi: 12.09.2020.
- Öz, E. ve Bozdoğan, K. (2012). Türkiye ve dünya uygulamalarından örneklerle anti-damping vergiler ve etkileri. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Ankara SMMMO, 105-128. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1525936>.
- Özay, N. (2015). Uluslararası ticarete korumacılık ve Türkiye’de uygulanan koruma önlemleri. *Gümrük & Ticaret Dergisi*, (5), 23-33. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1020186>.
- Özdebir, N. (2018). Ticaret savaşları. *Asomedy Dergisi*, Kasım-Aralık Sayısı, 1-112. Erişim Adresi: <https://www.aso.org.tr/site/files/pdf/asomedy/2018kasimaralik.pdf>.
- Özdemir, Ü., Yiğit, G. ve Oral, M. (2016). Cumhuriyetten günümüze ekonomi politikaları bağlamında Türk dış ticaretinin gelişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 149-174. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224169>.
- Özdemir, G. (2020). ABD-Çin birinci faz ticaret anlaşması’na koronavirüsün etkisi. *SETA*, Temmuz 2020, Sayı: 289, 1-7. <https://setav.org/assets/uploads/2020/07/P289.pdf>.
- Öztürk, N. (2004). Piyasa başarısızlıkları. *Öneri Dergisi*, 6(21), 173-187. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/944665>.

- Öztürk, N. (2020). Güncel ekonomik sorunlar: ticaret savaşları. S. Uzunoğlu, G. Sönmezler ve İ. Gündüz, *Korumacılık geri mi geliyor?* (ss. 175-188). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Öztürk, S. ve Ülger, Ö. (2016). Vergi cennetlerinin küresel finansal kriz üzerine ekonomik etkileri: vergi kaçırma, vergiden kaçınma ve kara para aklamadaki rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 237-254. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/niguiibfd/issue/19761/211634>.
- Öztürk, Ş., Nas, F. ve İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları, neo-liberal politikalar ve Türkiye tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29),15-32. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34706/383676>.
- Paksoy, A. (1993) Korumacılık ve Deniz Ticaretine Etkileri ile Türk Deniz Ticaretinin Korumacılık Karşısında Durumu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, İşletme İktisadi Enstitüsü*, İstanbul.
- Parıltı, H. (2015). Çok taraflı ticaret sistemi ve ticaret politikaları: ithalatı koruma kolay bir iş mi?, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 65(2), 101-161. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/330204>.
- Parıltı, H. (2013). Uluslararası ticarete korumacılık ve 2008 krizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 48(2), 90-123. Erişim Adresi: http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/9707e9ab63e6ce10cbe0186444156e95/976314d95e7b6c4.pdf.
- Pınar, Ö., Boran, Ş. ve Sevilmiş, G. (2013). Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye. İzmir Ticaret Odası, *AR&GE Bülten*, ss.3-9.
- Polat, A. (2016). Gerschenkron'un Yaklaşımında Geç Endüstrileşen Ülkelerde Devlet Politikalarının Rolü, Doktora Tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa, Erişim Adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/10557/1/445184.pdf>.
- Ray, R. (2021). Trump's trade war-what was it good for? Not much <https://theconversation.com/trumps-trade-war-what-was-it-good-for-not-much-147247> İndirilme Tarihi: 04.04.2021.
- Rodionova, I., and Epifantseva, A., (2017). Positions of the BRICS countries in world economics innovation. *Studia Economiczne*.
- Sabah, (2021). Son dakika işte Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler. <https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/son-dakika-iste-turkiyenin-en-cok-ihracat-yaptigi-ulkeler> İndirilme Tarihi: 25.04.2021.
- Sağbaş, İ. ve Saruç, N. (2010). Vergi teorisi. *Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2010.

- Samson, A., (2018). Tariffs would deal ‘devastating’ blow to US soybean farmers-trade group. *The Financial Times*.
- Sandalcılar, A. (2011). Türkiye-Suriye dış ticaretinin sektörel analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 213-229. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30252>.
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin süper gücü Çin. *Bilge Strateji Dergisi*, 1(1), 40-50. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43531>.
- Saraç, M. (2010). Türkiye’nin KKDF gerçeği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (47), 153-172. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426814>.
- Saraçoğlu, F. ve Ejder, H. (2002). Katma değer vergisinde varış ülkesinde veya menşe ülkesinde vergilendirme ve ihracat istisnası. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 61-80. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211363>.
- Saraçoğlu, F. (2001). Gelir vergisi sisteminde ayırma ilkesi uygulaması ve değerlendirilmesi. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. 40.Seri.
- Sarı, H. (2021). Ticaret savaşlarının ortasında Hindistan. <https://www.dunya.com/dunya/ticaret-savaslarinin-ortasinda-hindistan-ozel-haberi-456449> İndirilme Tarihi: 01.05.2021.
- Savaş, V. (1969). Gümrük tarifelerinin ekonomik analizi. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 5(2), 18-43. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eitiad/issue/48777/620679>.
- Serim, N. (1998). Türkiye’de ve Diğer Ülkelerde Uygulanan İhracatı Teşvik Tedbirleri. Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Sertel, Y. (1999). *Türkiye’de Dışa Dönük Ekonomi ve Çöküş*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Seven, A. (2016). Transfer fiyatlandırmasında emsal bedelin, belirlenmesinde yaşanan sorunların Türk vergi mevzuatı açısından değerlendirilmesi. *Vergi Raporu Dergisi Eki*, 1-129, Erişim Adresi: [https://www.vergiraporu.com.tr/upImage/org/\(2016\)%20transfer%20fiyatland%C4%B1rmas%C4%B1nda%20emsal%20bedelin%20belirlenmesinde%20ya%C5%9Fanan%20sorunlar%C4%B1n8732e08732e0.pdf](https://www.vergiraporu.com.tr/upImage/org/(2016)%20transfer%20fiyatland%C4%B1rmas%C4%B1nda%20emsal%20bedelin%20belirlenmesinde%20ya%C5%9Fanan%20sorunlar%C4%B1n8732e08732e0.pdf).
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2005). *Uluslararası İktisat*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayıncılık.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Seyidoğlu, H. (1993). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1996). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Seymen, D. (2000). Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, Erişim Adresi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/12463>.
- Sotero, P., ve Armijo, E. (2007). Brazil to be or not to be a BRIC. *Asian Perspective*, Vol. 31, No 4.
- Sönmezler, G. (2020). Güncel ekonomik sorunlar: ticaret savaşları kriz veya korumacılık. Editör: Uzunoğlu, S., Sönmezler, G. ve Gündüz, İ., *Kriz veya korumacılık* (207-222). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Sputniknews Haber Kanalı (2021). Trump'ın ticaret savaşı nasıl sonuçlar doğurur? <https://tr.sputniknews.com/infografik/201809111035146890-donald-trump-abd-ticaret-savasi-politika-sonuc-dolar-petrol-dolarsiz/> İndirilme Tarihi: 14.04.2021.
- Staropoli, R. (2018). America's new digital cold war with China. *The Financial Times*, (Çeviren: B. Aran).
- Şahin, H. (1995). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahinöz, A. (2020). Dünya Ticaret Örgütü'nün dönüşümü. http://kisi.deu.edu.tr/utku.utkulu/Ahmet_Sahinoz.pdf İndirilme Tarihi: 29.08.2020.
- Şanlı, O. (2020). Ticaret ve kur savaşlarının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 600-636. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1263915>.
- Şanlı, O. ve Ateş, İ. (2020). ABD-Çin odaklı ticaret ve kur savaşlarının dünya ekonomisi üzerine etkileri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 75-101. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1166994>.
- Şeker, M. (2021). Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük sanayi öncesi çalışma ilkeleri. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38290> İndirilme Tarihi: 07.02.2021, s.235-236.
- Tanilli, S. (1996). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Cem Yayını.
- Taşçı, K. ve Demirbaş, E. (2011), Küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi: Tobin vergisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 78-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39467>.

- Taşdemir, S. (2019). Ticaret ve kur savaşları küresel ekonomik politığe yansımaları. Çetinkaya, M. ve Muratoğlu, G., *Ticaret Savaşlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi: Çin-ABD Ticaret Savaşı* (ss. 270-292). Ankara: Gazi Kitabevi.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Yürürlükte bulunan STA'lar. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar> İndirilme Tarihi: 24.04.2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). ABD Pazar Bilgileri. <https://ticaret.gov.tr/data/5f119b7e13b87614f041ae7c/ABD%20Pazar%20Bilgileri.pdf> İndirilme tarihi: 07.02.2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Posta ve hızlı kargo muafiyeti. <https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/bireysel/posta-ve-hizli-kargo-muafiyeti> İndirilme Tarihi: 21.05.2021.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ). https://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu___dto_.tr.mfa İndirilme Tarihi: 11.04.2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Japonya ülke profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5efb27c313b876a618413658/JAPONYA%20PROF%20C4%B0L%C4%B0.pdf> İndirilme Tarihi: 27.06.2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Ekonomik görünüm nisan 2020. <https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dccc355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%20Nisan%202020.pdf> İndirilme Tarihi: 28.03.2021.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2021). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Uretim_ve_DisTicaret_IliskisiCalismaGrubuRaporu.pdf İndirilme Tarihi: 28.03.2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Çin yıllara göre dış ticareti. www.ekonomi.gov.tr İndirilme Tarihi: 21.05.2021.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021). Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ticaret politikasında serbest ticaret anlaşmalarının yeri. http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri_nin-dis-ticaret-politikasinda-serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-___tr.mfa İndirilme Tarihi: 01.05.2021.
- Tekbaş, M. ve Yıldırım, M. (2016), G-8 ülkelerinde yeni korumacılık politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 456-479. Erişim Adresi: <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/7586>.
- Tekin, Ü. (2017). Türkiye'de sınır ticareti ve bölgesel kalkınmaya etkileri. *Social Sciences Studies Journal*, 3(5), 714-720. Erişim Adresi: <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AXDTvhORyZgeuuwfWEhj>.

- Tekoğlu, A. (2020). Covid-19 salgını ve dış ticarete kriz yönetimi: Türkiye örneği. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 7(22), 32-53. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1332915>.
- Terzi, G. (2017). Uluslararası çifte vergilendirme ve önleyici düzenlemeler. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (9), 74-83. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1019968>.
- TİM, (2021). Birleşik Krallık hedef pazar ülke analizi. https://tim.org.tr/files/downloads/Analiz_Rapor/Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B1k%20Hedef%20Pazar%20%C3%9Clke%20Analizi.pdf İndirilme Tarihi: 27.06.2021.
- TİM, (2021). Almanya hedef pazar ülke analizi. https://tim.org.tr/files/downloads/Analiz_Rapor/Almanya%20Hedef%20Pazar%20%C3%9Clke%20Analizi.pdf İndirilme Tarihi: 27.06.2021.
- Tok, U. (2021). Küresel salgının kuşak ve yol girişimi'ne etkisi: riskler ve fırsatlar. <https://www.tasav.org/index.php/kuresel-salginin-kusak-ve-yol-girisimi-ne-etkisi-riskler-ve-firsatlar.html> İndirilme Tarihi: 28.03.2021.
- Tokatlıoğlu, M. (2005). Türkiye'de dış ticaretin vergilendirilmesi ve Avrupa Birliği. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (10), 46-72. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868847.pdf>.
- Tomanbay, M. (2011). *Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- TSKB (2021). Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. <https://www.tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/tskb-ekonomi-ve-piyasalar-gunluk-bulten-GN230318.pdf> İndirilme Tarihi: 11.04.2021.
- Tuncer, D. (2007). Vergi Tekniği Açısından Gümrük Vergisinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa. Erişim Adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/15581/1/210127.pdf>.
- TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. a) 1923-1929 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar) https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.
- TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. b) 1930-1950 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.
- TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. c) 1951-1960 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. d) 1961-1979 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. e) 1980-1990 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. f) 1991-1999 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. g) 2000-2014 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

TÜİK (2021). Dış ticaret değerlerinin yıllara göre dağılımı. h) 2015-2020 Seneleri dış ticaret değerleri (bin dolar). https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=621 İndirilme Tarihi: 28.04.2021.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük (2020). <http://www.tdk.gov.tr> İndirilme Tarihi: 28.03.2020.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Gelirleri Kanunu, madde 1, <https://www.trt.net.tr/bandrol/mevzuat/3093-sayili-turkiye-radyo-televizyon-kurumu-gelirleri-kanunu> İndirilme Tarihi: 13.09.2020.

TÜRMÖB Ekonomik Rapor, TÜRMÖB Yayınları-506, Ankara, 2021.

Uçak, H. (2012). *100 Soruda Gümrük*. Ankara: Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını.

Ülgen, G. (2020). İktisada giriş I ortak ders. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/ig1.pdf> İndirilme tarihi: 29.11.2020.

Ünay, S. ve Dilek, Ş. (2018). Yeni korumacılık ve ticaret savaşı. *Seta Analiz Raporu*, <http://www.dergipark.org.tr/tr/download/article-file/914512> İndirilme Tarihi: 13.12.2020.

Yalçın, O. (2013). Amerika'n toplumunun oluşumu ve güç merkezi olma stratejisi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 419-449. Erişim Adresi: https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AWCu8BIFoDuH9Br_eGaz.

Yavuzarslan, T. ve Albayrak, Ş. (2019). Ticaret ve kur savaşları küresel ekonomik politişe yansımaları. Çetinkaya, M. ve Muratoğlu, G., *Küresel Ticaret*

- Savaşının BRİCS Ülkeleri ve Türkiye Yerel Paralarına Etkisi* (ss. 158-199). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yeldan, E. (2003). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yenipazarlı, A. ve Erdal, F. (2010). Dış ticaretin serbestleşmesi ve ekonomik büyüme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-24. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56629>.
- Yentürk, N. (2005). *Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldızoğlu, E. (2021). ABD ve Çin arasındaki “yeni soğuk savaş” dünya için ne kadar büyük bir risk? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53404403> İndirilme Tarihi: 18.04.2021.
- Yılmaz, H. (2020). Türkiye’de uygulanmakta olan ihracat teşvikleri. https://www.academia.edu/33175008/T%C3%BCrkiye_de_Uygulanmakta_Olan_%C4%B0hracat_Te%C5%9Fvikleri_pdf İndirilme Tarihi: 19.12.2020.
- Yılmaz, M. ve Divani, E. (2018). Ticaret savaşları, ekonomik milliyetçilik, yeni merkantilizm ve Dünya Ticaret Örgütünün işlevsizliği. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 10-24. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikacuiibfd/issue/40086/461851>.
- Yurdakul, E. (2014). Türkiye’de İthalatın Gelişimi ve İthalatın Yapay Sınır Ağları Yöntemi ile Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz, Yüksek Lisans Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın. Erişim Adresi: <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11607/476/ithalat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Zaloğlu, A. (1998). Uruguay Anlaşmaları ve Dünya Ticaretine Olası Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul. Erişim Adresi: <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/17642/1/72159.pdf>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	: Büşra Leyla Uzunok
Yabancı Dil	: İngilizce
Eğitim Durumu	: Yüksek Lisans
Lisans	: Gazi Üniversitesi 2016
Yüksek Lisans	: Kırıkkale Üniversitesi 2021
Çalıştığı Kurum ve Yıllar	: SMMM Bürosu-2019
Yayınları (SCI)	: SSD Journal International Conference on Social Sciences & Humanities, Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikaların Türkiye Açısından Analizi
Araştırma Alanları	: Ticaret Savaşları, Korumacı Politikalar